

ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว
: ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง
อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่

พระชันนนท์ ชยาภินนุโท (จินหนุ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

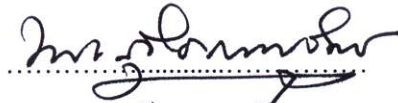
**A STUDY OF METHOD FOR TEACHING BUDDHIST ETHICS TO THE YOUTH
OF ANY FAMILY : A CASE STUDY OF THE RUBBER-PLANT-FAMILY
AMPHOR KHAOPHANOM KRABI PROVINCE**

Phra Thuchanon Jayābhinando (Chenhnou)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาไพเราะ จิตสีโล, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาฤกษ์ ตรีโณ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ ชุ่มทสุลี)

กรรมการ

(รศ.กิติมา สุรสนธิ)

กรรมการ

(รศ.บำรุง สุขพรรณ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาฤกษ์ ตรีโณ, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาบุญเลิศ ชุ่มทสุลี

กรรมการ

รศ.กิติมา สุรสนธิ

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบัน
 ครอบครั้ว : ศึกษากรณี ครอบครั้วผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง
 อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่
- ผู้วิจัย** : พระชันนันท ชยาภินนุโท (จินหนุ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร., ป.ธ.๓, พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.
  - : พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี ป.ธ.๘, พธ.บ., พธ.ม. (ธรรมนิเทศ)
  - : รองศาสตราจารย์ กิติมา สุรสนธิ, ศ.ศ.บ., นศม.
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครั้วของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง และ (๓) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิเคราะห์เอกสารจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา (Documentary Analysis) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากร ที่เป็นครอบครั้วผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยาง จำนวน ๑๐๐ ครอบครั้ว แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ด้วยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว F-test ซึ่งตั้งสมมติฐานว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จะมีวิธีถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแตกต่างกัน

ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักกตัญญูกตเวที หลักอิทธิบาท ๔ หลักเบญจศีล-เบญจธรรม หลักอบายมุข ๖ และ หลักทิส ๖ หลักพุทธจริยธรรมดังกล่าวเป็นประโยชน์ทั้งแก่เยาวชนและผู้ปกครอง หรือบุคคลทั่วไป

วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ได้แก่ วิธีการวางกฎข้อบังคับคือไม่ให้ทำสิ่งที่เลวร้าย เช่น ลักขโมย เป็นต้น วิธีการถาม-ตอบปัญหา และวิธีการพูดคุยกันหรือสนทนากัน ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมของพระพุทธเจ้า ส่วนด้านกลอุบายและวิธีประกอบการถ่ายทอด ได้แก่ การทำเป็นตัวอย่าง เช่น การไม่ดื่มสุรา เป็นต้น การหาจังหวะและโอกาส เช่น ข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง เป็นต้น แบบยืดหยุ่น เช่น ไม่ให้ดื่มสุรา แต่อาจให้ดื่มเป็นยาเพื่อบำรุงร่างกาย เป็นต้น และยังมีวิธีการ โน้มน้าวใจประกอบด้วย

สำหรับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางพบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ขนาดของครอบครัว ความรู้ของผู้นำครอบครัว และรายได้ของครอบครัว และด้านทัศนคติที่มีต่อหลักพุทธจริยธรรมของผู้นำครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญ นอกจากนี้พบว่า การถ่ายทอดหลักพุทธหลักจริยธรรมนั้น เป็นลักษณะตามจารีตประเพณีวัฒนธรรม คือในลักษณะที่การสอนนั้นเป็นไปเพื่อสั่งคมรอบข้าง หรือทำตามๆ กันมา ไม่ใช่สอนเพื่อให้ปฏิบัติและนำไปใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง เช่น หลักเบญจศีล-เบญจธรรม มีการสอนเรื่องการห้ามลักทรัพย์มากที่สุด เพราะคนที่ลักทรัพย์ของผู้อื่นย่อมเป็นบุคคลที่สังคมไม่ยอมรับ ซึ่งโดยความเป็นจริงหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ข้อที่ควรสอนมากที่สุด คือ การห้ามดื่มสุราเพราะสุราเป็นเหตุให้ทำผิดในข้ออื่นๆ ได้ทุกข้อ

- Thesis Title** : A Study of method for teaching Buddhist Ethics to the Youth of Any family : A case study of the Rubber –Plant -Family Amphor Khaophanom Krabi Province
- Researcher** : Pha Thuchanon Jayābhindo (chenhnou)
- Degree** : Master of Arts (Dhamma Communication)
- Thesis Advisory Committee**
- : Assist.Prof.Dr.Phramahā Grisdsana Taruno Pali III, B.A., MA., Ph.D.
  - : Phramahā Bunlert Dhammatassi Pali VIII, B.A. (SocialStudies), M.A (Dhamma Communication)
  - : Assoc. Prof. Kitima Surasondhi B.A. (Communication of Arts),M.A.(Development Communication)
- Date of Graduation** : January 21, 2011

Abstract

This thesis is aims at (1) studying the principles of the Buddhist morality for the youth as appearing in the Buddhist Scriptures, (2) studying how to transfer the Buddhist morality is for the youth of rubber planning families and (3) studying analyzing the persons having relationship with the transferring of the Buddhist morality for the youth ies in the rubber planting families. This is a qualitative research based on documentary analysis and also a survey research from which the data were collected through questionnaires. The population was of 100 families in the rubber planting families. The data were analyzed by using the statistical program for social sciences to find out the percentage. The means as well as the F-test. The hypothesis is that the planting with different demographic in formation would have dissimilar ways of transferring Buddhist moralities.

From the research, it is found that the principles of the Buddhist moralities for the youth in the Buddhist Scriptures is the principle of gratitude and of repaying the done far our, of four paths the accomplishment, five precepts and virtues, six causes of ruin, and six directions. All Buddhist moralities use full for the youth and person or general perpal.

The method of transferring the Buddhist Doctrinal principles to the youth of rubber Planting families is the one to lay down the rules for the youths through the following means: setting rules to prevent them from doing bad things such as stealing, questioning and answering the questions, talking and conversing all of which is Lord Buddha 's ways of Buddhist morality education. Regarding the tactic and the methods used for education including setting up oneself as an example such as no alcohol drinking, seeking good timing and opportunity like news update about the country, offering a flexible method such as not drinking alcohol only to promote a good digestion. And so on.

Regarding the personal factors affected the way of transference the Buddhist morality to the youth of rubber planting families, it is found that the significant factors are the size of the family, the knowledge of family leader, the family's income, and the family leader's attitudes towards Buddhist morality. It is also found that the Buddhist morality transference was based on tradition, customs and culture. That is the Buddhist morality education is for society or done through the general social thinking method. The education is not to allow the youths to correctly apply the Buddhist morality to their daily lives. For example, in the principle of five precepts and virtues, they are the most teaching of not stealing, because a person who steals another person's belongings is not accepted in societies. In fact, no alcohol drinking should be most taught because liquor results in acting against other principles of five precepts and virtues.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี จากความกรุณาของคณะกรรมการที่ปรึกษาซึ่งประกอบด้วย พระมหากฤษณะ ตรุโณ ดร., พระมหานุกุลเลิศ ฐมมทสฺสี (ป.ธ.๘) รศ.กิติมา สุรสนธิ ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือแนวทางการจัดเก็บข้อมูล ตรวจสอบแก้ไข เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ที่ได้อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้คำชี้แนะ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณาจารย์คณะพุทธศาสตร์ทุกท่าน และคณาจารย์ผู้ได้บรรยายความรู้รวมทั้งให้คำปรึกษาในด้านวิชาการ ที่ทำให้ผู้วิจัยได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระพุทธศาสนาและวิธีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยดี ขอบันทึกไว้ด้วยความสำนึกในคุณงามความดีที่ทุกท่านมีให้ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มจร. เจ้าหน้าที่ของบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน และเพื่อนสหธรรมิกที่เรียนปริญญาโทรุ่นที่ ๒๐ ที่ได้เมตตาให้คำปรึกษา ข้อคิดเห็น การสนับสนุน และกำลังใจต่อผู้วิจัยตลอดมา ทำให้การทำงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณและขออนุโมทนาบุญทุกท่าน

ขอขอบพระคุณพระครูปริยัติวราณุตฺตฺฐ เจ้าอาวาสวัดประดิษฐาราม ที่ได้ให้ความสนับสนุนการศึกษาเป็นอย่างดี และขออนุโมทนาขอบคุณ คุณโยมแม่ ที่สนับสนุนทางการเงินในการศึกษา และญาติโยมผู้ให้การสนับสนุนทุกท่าน

คุณประโยชน์ และบุญกุศลอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้แก่มารดา บิดาและครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้เกื้อหนุนให้เกิดพลังใจในการศึกษาจนสำเร็จการศึกษาอย่างภาคภูมิใจ

พระธชชนนท์ ชยาภินนุโท

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ สมมติฐานการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ กรอบการวิจัย	๔
๑.๖ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	
๒.๑ ความหมายของจริยธรรม	๑๑
๒.๒ ความสำคัญของพุทธจริยธรรม	๑๔
๒.๓ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชน	๑๓
๒.๔ ครอบครัวไทย	๕๐
บทที่ ๓ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๓.๑ พุทธวิธีในการสอน	๓๕
๓.๒ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ	๘๖
๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม (KAP)	๘๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ส่วนที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๕
ส่วนที่ ๒ การวิเคราะห์วิธีการสอนพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว	๑๐๖
ส่วนที่ ๓ การวิเคราะห์หลักธรรมที่มีการสอนในครอบครัว	๑๐๕
ส่วนที่ ๔ การวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับพุทธจริยธรรม	๑๑๓
ส่วนที่ ๕ ผลการวิเคราะห์การทดสอบสมมติฐาน	๑๑๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับครอบครัวที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๒๐
๕.๒ วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัว ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง	๑๒๐
๕.๓ ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรม แก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง	๑๒๑
สรุปผลการวิจัย	๑๒๒
อภิปรายผล	๑๒๔
ข้อเสนอแนะ	๑๒๖
บรรณานุกรม	๑๒๗
ภาคผนวก	
หนังสือความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๓๑
แบบสอบถาม	๑๓๕
ประวัติผู้วิจัย	

สารบัญญัตราง (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักสูตร ที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักอาชีพ ๔	๑๑๑
ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักสูตร ที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักหลักที่ ๖	๑๑๑
ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักสูตร ที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักมิตรแท้-มิตรเทียม	๑๑๒
ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับทัศนคติ เกี่ยวกับธรรมะ	๑๑๓
ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการ ถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบ อาชีพทำสวนยาง จำแนกตาม สมาชิกในครอบครัว	๑๑๔
ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการ ถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว ผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๑๕
ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรม แก่เยาวชนในครอบครัวผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน	๑๑๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๓๑๗/๒๕๗. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) เล่ม ๑๑ ข้อที่ ๓๑๗ หน้าที่ ๒๕๗

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา/เล่ม/ภาค/หน้า เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๘๕ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒ หน้า ๘๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๒๕

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ปัญจก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ก.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีสันชวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------------	---	--	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักพุทธจริยธรรมกับสถาบันครอบครัวเป็นของคู่กันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ครอบครัวจะอยู่ได้อย่างมีความสุขจะขาดเสียซึ่งหลักพุทธจริยธรรมธรรมมีได้อย่างองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเป็นพระคาถา ว่า

“ มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า   อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา
บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง   มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย
ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง   สมณะพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน
คฤหัสถ์ในตระกูลผู้มีความสามารถ^๑   ฟังไหว้ทิศเหล่านี้ ”^๒

พระคาถานี้แสดงหลักพุทธจริยธรรมสำหรับผู้ครองเรือนคือ หลักทิศ ๖^๓ แสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้ครองเรือนต้องมีหลักพุทธจริยธรรมสำหรับการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องสำหรับแต่ละบุคคลเช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ มิตรสหาย ทาสกรรมกร และสมณะพราหมณ์จึงจะสามารถนำพาครอบครัวของตนและคนรอบข้างให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เช่น ในสมัยพุทธกาลอนาถบิณฑิกเศรษฐี เพราะประสงค์ให้บุตรชายของตนเป็นคนมีคุณธรรมจึงยอมเสียเงินจ้างให้ไปฟังธรรม^๔ หรือเมื่อครั้งที่ ราชุลกุมารมาขอสมบัติจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก็ให้ราชุลกุมารมาวชเพื่อประพฤติปฏิบัติธรรม แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่สำคัญยิ่งที่สถาบันครอบครัวมีอาจจะขาดได้ก็คือ หลักพุทธจริยธรรม

ในอดีต ครอบครัวไทยจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ หรือเรียกว่าครอบครัวขยาย (extended family) ในครอบครัวจะประกอบด้วยสมาชิกในระดับต่างๆ ตั้งแต่ ปู่ ย่า บิดา มารดา บุตรหลาน ครอบครัวในลักษณะนี้จะอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่น และในขณะที่เดียวกันเด็กจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมของครอบครัว การประพฤติปฏิบัติตนของสมาชิกในครอบครัวแต่ละระดับต่อกันและ

^๑ ผู้มีความสามารถ ในที่นี้หมายถึงผู้มีความสามารถที่จะครองเรือนคือเลี้ยงดูบุตรภรรยาให้เป็นสุขได้

^๒ ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๓๓/๒๑๗.

^๓ คุรยละเอียดใน ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๖๖/๒๑๒-๒๑๓.

^๔ คุรยละเอียดใน พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค๖, มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๑๓,

กันและมีการอบรมหลักพุทธจริยธรรมต่างๆ ให้แก่สมาชิกในครอบครัวเป็นลักษณะชีวิตประจำวัน ทำให้ บุตร ธิดา ที่เติบโตมาเป็นผู้สูงอายุ ได้เรียนรู้หลักพุทธจริยธรรมจากการถ่ายทอดของครอบครัว หลักพุทธจริยธรรมนั้น ได้หล่อหลอมจิตใจของสมาชิกในครอบครัวให้เป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักเคารพผู้สูงอายุ รู้หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เช่น หากเป็น บุตร ธิดา ต้องเชื่อฟังบิดา มารดา แสดงกิริยามารยาทที่อ่อนน้อม รู้จักให้เกียรติ และรู้จักบำเพ็ญคุณโทษ จากการกระทำต่างๆ และเติบโตมาเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่ทำให้สังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมอุตสาหกรรม ในระยะประมาณ 30 ปี ที่ผ่านมาทำให้เกิดผลกระทบ ต่อบทบาทหน้าที่และสถานภาพของสมาชิกในครอบครัวไทยด้วย แต่เดิมครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย (extended family) ได้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) คือมีเฉพาะ สามี ภรรยา และบุตรธิดาเท่านั้น^๕ การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อในวงกว้างสำหรับสังคมไทยเนื่องจากมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก บิดา มารดา ต้องรับผิดชอบในด้านการหาปัจจัยในการดำรงชีวิต ทำให้เวลาทั้งหมดสูญเสียไปกับการทำงาน เวลาที่จะใช้ในการสร้างสัมพันธ์ภายในครอบครัวต้องสูญเสียไป การอบรมหลักพุทธจริยธรรมให้กับบุตรธิดาไม่สามารถทำได้ ส่งผลให้ บุตร ธิดา เติบโตมาในลักษณะที่ไม่ได้รับการอบรมหลักพุทธจริยธรรม ซึ่งเป็นหัวใจในการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นตามมา ในปัจจุบันแม้กระทั่งการกระทำ อนันตริยกรรมก็เกิดขึ้นในสังคมไทย การมั่วสุมทางเพศ การทะเลาะวิวาท การลักขโมย ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นหากบุคคลได้รับการปลูกฝังทางจริยธรรมที่ดีงามในชีวิตอย่างถูกต้องตั้งแต่เป็นเยาวชน

ในทางสังคมครอบครัวเป็นสถาบันมูลฐานของมนุษยชาติ เป็นหน่วยสำคัญมากของสังคม เพราะครอบครัวเป็นทั้งสถาบันครอบครัว (social institution) และเป็นองค์การสังคม (social organization) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม^๖ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้แห่งแรกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการกำหนดแนวคิดและพฤติกรรมของคน สถาบันครอบครัวจึงอาจเป็นได้ทั้งปัจจัยเกื้อหนุนและจุดรั้งต่อการพัฒนาประเทศในหลายด้าน เนื่องจากครอบครัวเป็นแหล่งผลิตและหล่อหลอมสมาชิกในบ้านทุกคน เพื่อให้ไปทำหน้าที่ร่วมกันพัฒนาสังคมสมาชิกในสังคมที่เกิดขึ้นมาได้

^๕ พระมหาไฉน ประกอบผล, “การศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดา: กรณีศึกษานักเรียนโรงเรียนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า บทนำ/๒.

^๖ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวิทยาครอบครัว, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๔), หน้า ๓.

อยู่ในครอบครัวที่มีความรัก ได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ อบรมสั่งสอนให้รู้บทบาทหน้าที่ที่จะปฏิบัติในสังคม ให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันประกอบไปด้วยคุณลักษณะที่ต่างกันไป ขณะเดียวกันก็ได้รับการส่งเสริมให้ได้เรียนรู้และเพิ่มพูนศักยภาพตนเองเพื่อให้สามารถนำไปประกอบอาชีพทำมาหากินโดยสุจริต เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวของตนเองตลอดไป สมาชิกนั้น ๆ ย่อมเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของชุมชนและสังคม เป็นผู้ที่จะรับภาระในการพัฒนาสังคมและประเทศแทนคนรุ่นก่อน ๆ ต่อไป การที่บุคคลจะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพที่ดี ครอบครัวย่อมเป็นแหล่งฟูมฟักที่สำคัญที่สุดสำหรับบุคคลนั้น ๆ อย่างมีอรรถประโยชน์

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการวิจัยผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง เพราะอาชีพทำสวนยางเป็นอาชีพที่มีลักษณะพิเศษในการประกอบอาชีพคือ ครอบครัวที่ทำสวนยางเป็นอาชีพที่ต้องช่วยกันทำทั้งครอบครัว เช่น พ่อ แม่ เป็นผู้กรีดยางในตอนกลางวัน ในตอนเช้านุตร ธิดา จะช่วยในการเก็บน้ำยาง และช่วยในการทำแผ่นยาง และเวลาที่เหลือในตอนบ่ายเป็นเวลาว่างของครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีเวลาในการอยู่ร่วมกันมากกว่าอาชีพอื่น และอาชีพทำสวนยางยังเวลาที่หยุดก็คือวันที่ฝนตกไม่สามารถกรีดยางได้ หรือในการกรีดยางสามารถกรีดยางติดต่อกันได้เพียง ๓ ถึง ๔ วัน ต้องหยุด ๑ วัน เพื่อให้ต้นยางพักผลิต้น้ำยาง ทำให้ครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันมากขึ้น การวิจัยนี้จะทำการวิจัยว่าในลักษณะที่ครอบครัวช่วยกันทำงาน และสมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกันมากจะมีวิธีถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมกันด้วยวิธีไหน และมีปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

เนื่องจากพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยประชากรที่เป็นเกษตรกรมีอาชีพทำสวนยางเป็นหลัก การวิจัยนี้จึงมีประโยชน์ต่อประชาชนไทยที่นับถือพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และคณะสงฆ์ก็สามารถที่นำผลวิจัยนี้ มาปรับประยุกต์ใช้เพื่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมให้กับเยาวชนและสถาบันครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ในภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้

ประกอบอาชีพทำสวนยาง

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรม

แก่เยาวชนของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

๑.๓ สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จะมีวิธีถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนแตกต่างกัน

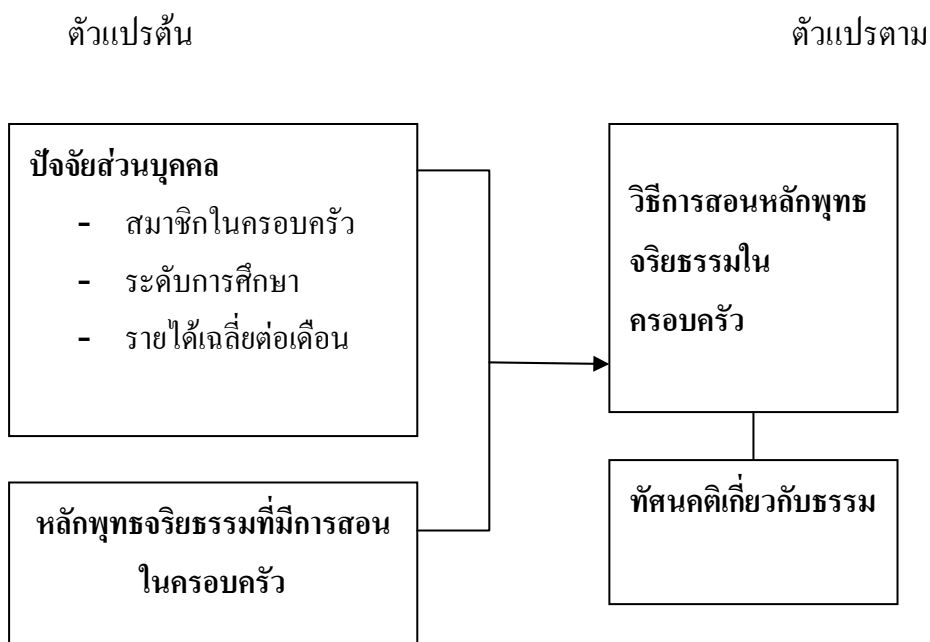
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยมุ่งทำการศึกษาวិธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมหลักพุทธจริยธรรมจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารทุติยภูมิ คือหนังสือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตทางด้านประชากร จะทำการศึกษาวิจัยจากครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางที่นับถือศาสนาพุทธ ในเขตอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ จำนวน ๑๐๐ ครอบครัว

๑.๔.๓ ขอบเขตทางด้านวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรม จะทำการศึกษาศึกษาพุทธวิธีการสอน ทฤษฎีการสื่อสาร และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชน คือความรู้พื้นฐานทางการศึกษา ขนาดของครอบครัว และรายได้ของครอบครัวเท่านั้น

๑.๕ กรอบการวิจัย

๑.๖ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

หลักพุทธจริยธรรม หมายถึง หลักธรรมสำหรับบุตร ธิดา คือ หลักกัตถัญญกตเวที หลักอิทธิบาท ๔, หลักเบญจศีล-เบญจธรรม, อบายมุข๖, และหลักทิส๖ เท่านั้น

วิธีการถ่ายทอดพุทธจริยธรรม หมายถึง ทำนองหรือ หนทาง กฎเกณฑ์ ที่ผู้ปกครองให้การศึกษ อบรม สั่งสอน แนะนำ ฝึกฝน บุตรธิดาในเรื่องจริยธรรม โดยวิธีการต่างๆ เช่นการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การทำเป็นตัวอย่าง การลงโทษและการให้รางวัล เป็นต้น

เยาวชน หมายถึง บุตร ธิดา ของผู้ประกอบวิชาชีพชาวสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่เท่านั้น

ครอบครัว หมายถึง การอยู่ร่วมกันของบุคคลในบริเวณบ้าน หรือสถานเดียวกันของผู้ประกอบวิชาชีพชาวสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่เท่านั้น

ผู้ประกอบอาชีพสวนยาง หมายถึง ชาวไทยพุทธที่มีอาชีพทำสวนยางเป็นอาชีพหลักในพื้นที่ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่เท่านั้น

ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และรายได้ของครอบครัว

ทัศนคติเกี่ยวกับหลักพุทธจริยธรรม หมายถึง ความคิดที่มีต่อหลักพุทธจริยธรรมคือ ความคิดในทางบวกว่าหลักพุทธจริยธรรมมีสำคัญต่อชีวิต และความคิดในทางลบว่าหลักพุทธจริยธรรมไม่มีความสำคัญต่อชีวิต

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑.๗.๑ ลักษณะการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัวและศึกษาหลักพุทธจริยธรรมสำหรับบุตร ธิดา และศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว โดยศึกษาเฉพาะกรณีผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางที่เป็นชาวพุทธ ในพื้นที่อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่เท่านั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเป็น ๒ รูปแบบคือ

๑.๓.๑.๑ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)

- ๑) ศึกษาหลักพุทธจริยธรรมที่สำคัญสำหรับ บุตร ธิดา ที่พึงปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒) ศึกษาพุทธวิธีการสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- ๓) ศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่นำมาศึกษาคือ

ศึกษาจากเอกสาร (documents) ได้แก่เอกสารชั้นปฐมภูมิ primary source ได้แก่พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเอกสารชั้นทุติยภูมิ second source ได้แก่ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร เอกสารอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

๑.๓.๑.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative Research)

- ๑) ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางว่ามีวิธีการอย่างไร โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ
- ๒) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ

วิธีการวิจัยเชิงปริมาณหรือการวิจัยภาคสนามนี้ใช้แบบสอบถาม(questionnaire)เป็นเครื่องมือ และนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการวิเคราะห์ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑.๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ในพื้นที่อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่

การสุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบง่าย(simple random sampling) โดยถ่วงเฉลี่ยจากประชากรในตำบลต่างๆ ที่มีในอำเภอ เขาพนม จำนวน ๖ ตำบล มีหมู่บ้านทั้งหมด ๕๔ หมู่บ้าน ให้ได้ปริมาณเท่าๆกัน คือ ใช้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง หมู่บ้านละ ๒ ครอบครัว รวมทั้งหมด ๑๐๐ ครอบครัว

การกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา ผู้วิจัยใช้สูตรของยามานะ^๑ (Yamane)ซึ่งเป็นสูตรที่มีการยอมรับในการใช้หาขนาดกลุ่มตัวอย่างที่สามารถใช้แทนประชากรที่ต้องการศึกษา

---

^๑ ศาสตราจารย์ ดร. สีน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (พิมพ์ที่ บริษัท ฐนพับลิชชิ่ง จำกัด พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓๓.

$$๑.๗.๒.๑ \text{ สูตรยามานี่ } n = \frac{N}{๑+Ne}$$

n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากรทั้งหมด

e คือ ความคลาดเคลื่อนของข้อมูลจากการสุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

กำหนด $e = ๐.๐๕$

๑.๗.๒.๒ การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ครอบครัวผู้ที่ประกอบอาชีพทำสวนยาง ในพื้นที่ อำเภอบางพวน จังหวัดกระบี่ มีทั้งหมด ๖,๓๔๓ ครอบครัว ($N = ๖,๓๔๓$)

สามารถแทนค่าตามสูตรยามานี่ได้ดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \frac{๖,๓๔๓}{๑+๖,๓๔๓(๐.๐๕)} \\ &= \frac{๖,๓๔๓}{๑+๖,๓๔๓(๐.๐๒๕)} \\ &= \frac{๖,๓๔๓}{๑๖.๘๕๗๕} \\ &= ๓๗๖.๒๗ (= ๓๗๖) \end{aligned}$$

จากสูตรการหาจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ควรใช้ในการวิจัยนี้ คือ จำนวน ๓๗๖ ครอบครัว แต่เนื่องจากพื้นที่ในอำเภอบางพวน จังหวัดกระบี่ ประชากรมีลักษณะเหมือนกันหรือเป็นเอกพันธ์ คือ เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นฐานเศรษฐกิจและสังคมเหมือนกันจึงไม่จำเป็นต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่^๔ ดังนั้นในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยการถัวเฉลี่ยจากจำนวนหมู่บ้านในอำเภอบางพวน จังหวัดกระบี่ จำนวน ๑๐๐ ครอบครัว เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และหาคุณภาพแล้ว รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางอำเภอบางพวน จังหวัดกระบี่ จำนวน ๑๐๐ ครอบครัว

^๔ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๓๑.

๑.๗.๓.๑ การสร้างเครื่องมือ มีขั้นตอนดังนี้

๑) ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถาม โดยการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ตำรา บทความ งานวิจัย และเอกสารต่าง ๆ แล้วนำมากำหนดรูปแบบ และสร้างข้อคำถามของแบบสอบถามให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒) แบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วนำไปให้คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง ความครอบคลุมด้านเนื้อหา ความเป็นปรนัย และภาษาที่ใช้

๓) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบแบบสอบถามและชี้แนะข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามคำแนะนำผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงไปให้คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบอีกครั้ง ก่อนนำไปใช้กับครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ จำนวน ๑๕ ครอบครัว ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจริง แต่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนำแบบสอบถามที่ทดลองใช้มาปรับความเป็นปรนัย และภาษาที่ใช้แล้วให้คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์แก้ไขอีกครั้ง เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจริง

๑.๗.๓.๒ แบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ใช้รวบรวมงานวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวร่วมกันทำ ประกอบด้วย

ส่วนที่ ๑ ลักษณะทั่วไป เป็นส่วนที่ถามเกี่ยวกับครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามชนิดปลายปิด ให้เลือกทำเครื่องหมายในช่อง

จำนวน ๓ ข้อ

ส่วนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามชนิดปลายปิด ให้เลือกทำเครื่องหมายในช่อง

จำนวน ๑๐ ข้อ เป็นคำถามเกี่ยวกับทัศนคติในหลักธรรม

ส่วนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามชนิดปลายปิด ให้เลือกทำเครื่องหมายในช่อง จำนวน ๒๕ ข้อ เป็นคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ได้แก่

- (๑) หลักกัตถัญญกตเวที
- (๒) หลักอิทธิบาท ๔
- (๓) หลักเบญจศีล เบญจธรรม
- (๔) หลักทิส ๖
- (๕) หลักมิตรแท้-มิตรเทียม

ส่วนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามชนิดปลายปิด ให้เลือกทำเครื่องหมายในช่อง □ จำนวน ๑๔ ข้อ เป็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการสอนพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวได้แก่

(๑) วิธีการสอน

(๒) กลอุบายและวิธีประกอบการสอน

๑.๗.๔ ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ ใช้ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑ ถึงภาคการศึกษาที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๓ รวมระยะเวลาในการศึกษา ๒ ปี

๑.๗.๕ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๑.๗.๕.๑ ข้อมูลจากเอกสาร

ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา งานวิจัยวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเอกสารหนังสือที่เกี่ยวข้อง โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุดต่างๆ

๑.๗.๕.๒ ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากการออกแบบสอบถาม โดยแจกแบบสอบถามที่จัดทำขึ้นให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยทำการศึกษารอบครัวผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยาง จำนวน ๑๐๐ ครอบครัว ณ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่

๑.๗.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๗.๖.๑ การเก็บรวบรวมเชิงคุณภาพ

ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา งานวิจัยวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเอกสารหนังสือที่เกี่ยวข้องจากห้องสมุดต่างๆ แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์ตามเนื้อหาที่ได้วางไว้

๑.๗.๖.๒ การเก็บรวบรวมเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้เข้าไปพบกับครอบครัวผู้ประกอบการอาชีพทำสวนยางในพื้นที่ที่ทำการศึกษาอธิบายเหตุผลของการวิจัย และสอบถามข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยตนเอง

๑.๘.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่กำหนดเป็นเครื่องการวิจัยจำนวน ๑๐๐ ชุดที่ได้จากการเก็บข้อมูลแล้ว นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ เมื่อแบบสอบถามมีความสมบูรณ์สามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์ผลได้ครบทุกชุด จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ นำเสนอในรูปแบบของตารางและเชิงพรรณนา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงหลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้สามารถทราบถึงวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

๑.๘.๔ ทำให้สามารถนำผลการวิจัยมาใช้ในการวางแผนในการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมในปัจจุบันได้

๑.๘.๕ เพื่อเป็นแนวทางในการถ่ายทอดหลักคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเป็นพื้นฐานให้ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เข้มแข็งต่อไป

บทที่ ๒

หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในการศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการปลูกฝังให้เยาวชนมีจริยธรรมประจำใจในการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักพุทธจริยธรรมสำหรับสถาบันครอบครัว เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา และได้วางหัวข้อหลักในบทนี้ คือ ความหมายของจริยธรรม, ความสำคัญของพุทธจริยธรรม, หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชน, ครอบครัวไทยในปัจจุบัน เป็นลำดับต่อไป

๒.๑ ความหมายของจริยธรรม

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้หลายประการดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม^๑

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมคือ ความประพฤติ ธรรมคือการดำเนินชีวิต หลักการประพฤติ, หลักการดำเนินชีวิต แบ่งออกเป็น ๒ คือ (๑) ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม (๒) จริยะ (หรือ จริยธรรม) อันประเสริฐเรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมิ้องค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา^๒

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้ ๓ นัยด้วยกัน คือ

จริยธรรมคือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ,ระเบียบที่ควรประพฤติปฏิบัติ,แบบแผนที่ดีงาม สำหรับจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อยดีงาม

จริยธรรม หมายถึง ศีลธรรม กฎศีลธรรม และธรรมเนียม ประเพณีที่เกี่ยวกับความประพฤติ อันดีงามของสังคม เป็นข้อที่กำหนดกันไว้เป็นแนวหรือเป็นกรอบ ปฏิบัติสำหรับคนใน

---

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๑.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๖.

สังคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เกิดความร่วมมือเป็นสุข และเกิดความอบอุ่นความสบายใจไม่หวาดกลัว

จริยธรรม ได้แก่ เบญจศีล เช่น ไม่ฆ่ากัน ไม่เบียดเบียนกัน เบญจธรรม เช่น มีเมตตา กรุณาต่อกัน ประกอบอาชีพในทางสุจริต ตลอดถึง สุจริตธรรม มารยาทสังคม และระเบียบสังคมที่กำหนดกันไว้เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม^๓

วสิน อินทสระ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ ตามคำแปลนี้ เล็งไปทางฝ่ายดีคือบุญหรือกุศลธรรม จริยธรรมตรงกับคำอังกฤษว่า Ethically คล้าย Ethics ที่หมายถึง จริยศาสตร์นั่นเอง

มงคลในพระพุทธศาสนามีข้อหนึ่งเรียกว่า ธรรมจริยา แปลว่า การประพฤติธรรม หรือ ประพฤติถูกต้อง ในที่นั้นท่านกล่าวถึงการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ว่าเป็นธรรมจริยา คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลัก การประพฤตินอกใจ เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ เว้นจากโลภอยากได้ของผู้อื่น การปองร้ายผู้อื่น และความเห็นผิด ธรรมจริยานี้ ถ้ากลับคำจริยามาไว้ข้างหน้าเสียก็จะเป็นจริยธรรม

จริยธรรมหรือศีลธรรมนั้นจะมีความหมายคล้ายคลึงกันหรือเกี่ยวกัน จะเรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ได้ โดยทั่วไป ศีลหมายถึง การเว้นสิ่งที่ควรเว้น ธรรม หมายถึง การประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ การที่คนเรารู้แล้วเว้นสิ่งที่ควรเว้นและทำสิ่งที่ควรทำได้นั้นนับว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมอย่างใหญ่หลวง^๔

ไสว มาลาทอง ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม (Morality) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติปฏิบัติ หรือหลักธรรมคำสอนอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของมวลมนุษย์ คำว่า **จริยธรรม** มาจากคำ ๒ คำคือ จริย + ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์ คือ **จริย** แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความ ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อนำเอาคำว่า จริย มาต่อกับคำว่า ธรรม เป็น จริยธรรมแปลเอาความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือ หลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ^๕

^๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ลิ้มเชิงเขียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๕.

^๔ วสิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

^๕ ไสว มาลาทอง *คู่มือการศึกษาจริยธรรม*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๔๒), หน้า ๖-๗.

พุทธทาส ภิกขุ ได้ให้ความหมายดังนี้ จริยธรรม โดยเอาตัวพยัญชนะเป็นหลัก ก็แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ **จร** แปลว่า ประพฤติ, **อัย** ปัจจัย มีความหมายว่า ควร **จริย** แปลว่า ควร ประพฤติ

จริยธรรม ก็แปลว่า สิ่งที่ควรประพฤติ หรือ ธรรมที่ควรประพฤติโดยสามารถแยก ธรรมะ หรือจริยธรรมนี้ออกเป็น ๒ ประเภท โดยหลักใหญ่ๆ คือ ธรรมที่เป็นตัวผลที่เรามุ่งหมาย อย่างหนึ่ง ; และธรรมอีกตัวหนึ่งก็คือ เหตุหรือตัวเครื่องมือที่จะทำให้ได้ผลอันนั้นมา ฉะนั้นธรรมะ หรือสิ่งที่เป็นตัวเหตุ ตัวเครื่องมือนี้เอง ที่เราเรียกว่า จริยธรรมในที่นี้^๖

บุญมี แทนแก้ว ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่ บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกาย ในลักษณะที่ดั่งามถูกต้อง อันเป็น สิ่งที่ประสงค์ของสังคม และจริยธรรม จะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ศีล (Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝึกหัดกาย และวาจาให้ เรียบร้อย ให้เป็นปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่นพูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้ เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน อันเป็นผล การมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าว จึงเป็นผลของการมีศีล หรือ เป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรม ในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็น โครงสร้างของจริยธรรม^๗

พระราชวรมุนี (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายดังนี้ **จริยธรรม** โดยเอาตัว พยัญชนะเป็นหลัก ก็แปลว่า ธรรมชาติที่ควรประพฤติ

คำว่า **จริยะ** ตลอดจน **จริยธรรม** หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้ เป็นไป การครองชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ ทุกด้าน ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งทางด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา^๘

สมถวิล ธนวิทยาพน ได้ให้ความหมายว่า **จริยธรรม** คือ การดำเนินชีวิตด้วยกุศลจิตที่ ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ รวมทั้งการปฏิบัติของจิตด้วย คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แสดงออก ทางการ วาจา และใจอย่างสุจริต เป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ปัจจุบัน คือการได้รับอารมณ์ที่ดีมี ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ฝืดเคือง ควบคู่กับได้รับประโยชน์ภายหน้าทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป คือการ

^๖ พุทธทาส, พจนานุกรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

^๗ บุญมี แทนแก้ว, จริยธรรมกับชีวิต, (กรุงเทพฯ : หจก.ชนะการพิมพ์ ๒๕๓๓), หน้า ๑.

^๘ พระราชวรมุนี(ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการ พิมพ์ ๒๕๓๐), หน้า ๑๐.

มีสุขภาพจิตดีและรับประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับในชาตินี้หรือชาติต่อไป คือการพ้นจากความทุกข์ โดยสิ้นเชิง เมื่อได้ปฏิบัติปฏิบัติชอบด้วยจิตที่มีศีล สมาธิ ปัญญา เต็มบริบูรณ์^๕

จากความหมายที่นักวิชาการ ได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง กฎหรือศีลธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติตน เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ทั้งต่อตนเอง ต่อบุคคลรอบข้าง และต่อสังคมสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ด้าน โดยการใช้ศีล ๕ ประการ เป็นกรอบข้อห้ามและมีเบญจธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมที่เพิ่มขึ้นจากศีล ได้แก่ เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ สติสัมปชัญญะ เป็นกรอบข้อปฏิบัติ นอกจากนี้ผู้วิจัยมองว่า จริยธรรม ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการคือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดต่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ไม่พยายามปองร้ายใคร และ มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ทั้งหมดนี้คือความหมายของ จริยธรรม

๒.๒ ความสำคัญของพุทธจริยธรรม

ความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม มองกว้างๆ จริยธรรมหรือศีลธรรมมีประโยชน์และจำเป็นต่อสังคมดังที่ วศิน อินทสระ กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

๑) จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรืองความมั่นคงและสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่งรัฐควรมีนโยบายให้ประชาชนมีจริยธรรมอันดี เป็นหลักประการแรกและถือว่าเป็นอุดมคติที่เดียว ส่วนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอื่นๆ เป็นอันดับรองลงมา ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจการศึกษาวิชาการและการเมืองการปกครอง ซึ่งไม่มีจริยธรรมเป็นแกนกลางหรือเป็นหลักยึดแล้ว ย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ เพราะคนจะนำสิ่งเหล่านั้นไปใช้ในทางเสียมากกว่าทางดี ผู้มีความรู้มากแต่ไม่รู้วิธีที่จะประพฤติตน ย่อมก่อความเสียหายได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อยถ้าเปรียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเป็นเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุม ย่อมเป็นฝุ่นละอองไร้ราคาคุณค่ามากกว่าให้ประโยชน์ คนที่มีความรู้แต่ไม่มีจริยธรรม จึงมักเป็นคนที่ก่อความรำคาญหรือความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เองๆ

ความประพฤติตัวเป็นสิ่งสำคัญของคนเรา ในการนำชีวิตให้ผาสุกหรือล้ำค่า ในการทำความเป็นของคนให้เป็นสารประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การเรียนวิชาความรู้ต้องทำคนเรียนให้มีความสามารถในกิจการ จึงได้ชื่อว่าสำเร็จประโยชน์ในการเรียน แต่ผู้มีความสามารถดั่งนั้นแล้ว แต่ประพฤติตัวไม่ดีก็ไม่มีใครพอใจคบหาสมาคมด้วย เป็นอันไม่มีทางนำชีวิตไปโดยผาสุก เข้า

^๕ สมถวิล ธนวิทยาพน, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา จริยธรรมกับชีวิต, (ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม พ.ศ. ๒๕๓๗), หน้า ๕๘.

ภาษิตว่า มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ความประพฤติตัวนั้น ควรหัดมาแต่ยังเล็กโดยลำดับจึงจะเป็นปกติจิตติดตัวไป เมื่อเด็กมาอยู่ในสำนักครู ครูควรเอาใจใส่ฝึกสอนธรรมาปฏิบัติคราวละเล็กละน้อยเสมอไป และควรตรวจตราดูแลความประพฤติด้วย ถ้าเห็นประพฤติผิดก็ต้องหมั่นว่ากล่าวสั่งสอน ชี้โทษ ชี้คุณให้เห็น การสอนให้นักเรียนรู้สึกด้วยน้ำใจของเขา ในสิ่งที่ควรเว้นหรือควรประพฤตินั้นเป็นปกติจะติดตัวไปข้างหน้า เช่นนี้ การสอนวิชาความรู้ในโรงเรียนจึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่ ให้ความรู้ทั้งความสามารถและความฝึกตัว ครูไม่ควรทอดธุระในการฝึกสอนธรรมาปฏิบัติแก่นักเรียนเลย

๒) การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจของคนก่อน หรืออย่างน้อยก็ให้พร้อมๆ กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวิชาการอื่นๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้นจะสูญเปล่าเสียเป็นอันมาก ทำให้บุคคลหลงในวัตถุและอบายมุขมากขึ้นจริยธรรมในสังคมจึงควรได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรกถ้าจริยธรรมดีขึ้น อบายมุขลดลงแล้ว เศรษฐกิจและปากท้องของประชาชนก็จะดีขึ้น ที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรมประชาชนบางส่วนต้องหิวโหยนั้น เพราะชนบางส่วนของสังคมนั้นเองละเลยจริยธรรมกอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปด้วยวิธีการต่างๆ ความเห็นแก่ตัวจัด แล้งน้ำใจ เอาธิดเอาเปรียบ ขาดเมตตาปราณีในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ นั้นมิใช่สัญลักษณ์ของการขาดจริยธรรมหรือไม่ยอมให้จริยธรรมก้าวขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งในการพัฒนาบ้านเมือง ก็ควรให้เดินเคียงคู่กันไปกับการพัฒนาด้านอื่นๆ มิฉะนั้นแล้วความวุ่นวายในสังคมหาสิ้นสุดลงได้ไม่ เพราะการพัฒนาที่ยั่งยืนให้คนมีความโลภและมีต้นหามาากขึ้นนั้น มีแต่ก่อความยุ่งเหยิงซับซ้อนให้แก่มนุษย์มากขึ้น

๓) พุทธถึงจริยธรรม คนส่วนมากเล็งไปถึงการถือศีล กินเจ เข้าวัดฟังธรรม จำศีลภาวนา ไม่ทำอย่างอื่นอันช่วยให้สังคมก้าวหน้าแต่ตามความเป็นจริงแล้ว จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งที่ควรเว้น กระทำสิ่งที่ควรทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล นำเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยนัยนี้ จะเห็นว่าจริยธรรมมีคุณค่าและจำเป็นสำหรับทุกคนในทุกอาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดได้ก็ด้วยจริยธรรม จะสงบสุขหรือวุ่นวายก็ขึ้นอยู่กับจริยธรรมที่ปัจเจกชนครอบครองหรือสังคมนั้นๆ ประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด

“แม้ในการเกษตร เป้าหมายสูงสุดของเกษตรกรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกพืชผล แต่คือการบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์การบำรุงรักษาผืนแผ่นดินและการชำระจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์เป็นกระบวนการเดียวกัน”

๔) การทุจริต คดโกง ในวงการต่างๆ การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อันเป็นเหตุให้

สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุที่แท้จริงมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคมนั้นๆ
 ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะพอเลี้ยงชาวโลกนี้ไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความ
 ละโมบโลภมากเสีย แล้วมาใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและช่วยกันสร้างสรรค์สังคม โดยยึดเอา
 จริยธรรมเป็นทางดำเนิน ไม่ใช่ยึดเอา ลาภ ยศ ความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดมุ่งหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะ
 เกิดขึ้นก็ให้ถือเป็นเพียงผลพลอยได้ และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพาศธรรม เช่น อาศัยลาภ
 ผลเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อาศัยยศและความมีหน้ามีตามีเกียรติในสังคม
 เป็นเครื่องมือในการจูงคนผู้เคารพนับถือเข้าหาธรรม

๕) จริยธรรมสอนให้เราเลิกหุนหันกตขี้คนยากจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ
 ซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัวเพื่อเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย ไม่วางโตโอหัง อวดดีหรือ
 ก้าวร้าวผู้อื่น สอนให้เราลดทิฐิมานะลงให้มากๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่
 หลงตัวคิดวิปลาสไปว่า ตนสำคัญกว่าใครๆ รู้ดีและสามารถกว่าใครๆ หมด จริยธรรมสอนให้ผู้นำ
 สังคมหรือผู้นำรัฐมีจริยธรรมสูง เพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้อย่างสนิทใจของคนทั้งหลาย ผู้นำรัฐ
 หรือผู้นำชุมชนควรเป็นผู้สามารถนำความสงบสุขทางใจมาสู่มวลชนอีกด้วย ปวงชนควรเลือก
 บุคคลผู้มีคุณลักษณะดังกล่าวมาเป็นผู้นำตน สันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกเพราะ
 ความสามารถของผู้นำเช่นนั้น ความแข็งแกร่งทางกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังอาวุธนั้น ถ้า
 ปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้ว บุคคลหรือประเทศชาติจะเจริญอยู่ได้ไม่นาน

สังคมที่เจริญมั่นคงต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องรองรับหรือเป็นแกนกลาง เหมือนถนนที่
 มั่นคงและดีที่แข็งแรง เขาใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก แม้เหล็กจะไม่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอกแต่
 ก็มีความสำคัญอยู่ภายใน นายช่างย่อมรู้ดี ทำนองเดียวกับบัณฑิตย่อมมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า
 จริยธรรมมีความสำคัญเพียงไร

รวมความว่า จริยธรรมทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด
 สำคัญเท่าหรือสำคัญกว่า เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเสียอีก เพราะถ้าปราศจาก
 จริยธรรมเสียแล้ว ปัจจัยเครื่องอาศัยเหล่านั้นก็จะกลายเป็นพิษขึ้นมาทันที จริยธรรมนั่นเองจะช่วย
 รักษาเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคของบุคคลและสังคมไว้ แม้ชีวิตก็เหมือนกัน
 จริยธรรมได้ช่วยคุ้มครองรักษาไว้มิฉะนั้นแล้ว ชีวิตจะถูกทำลายลงไปก่อนเวลาอันสมควร โดย
 บุคคลผู้มีจิตหมกหมมอยู่ด้วยบาป ปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว เด็กหนุ่มจะมัวสุมอยู่ด้วยอบายมุข
 นานัปการ เด็กสาวจะหลงใหลมัวเมาอยู่กับแพะชั้นต่างๆ และจะถูกข่มเหงรังแกไม่เว้นวัน ผู้ใหญ่จะ
 มกมุ่นอยู่ด้วยการช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ทางทรัพย์สินแล้วเบียดเบียนกัน คนชราผู้เป็น
 บุพการีของชาติจะถูกทอดทิ้งให้ว่าเหวไรที่พึ่งพิง นักบวชจะมีชีวิตอยู่อย่างลวงโลก ไร้ยางอาย วาง
 โต อวดมั่งอวดมี เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิดดูเถิดว่าสังคมนี โลกนี้ จะน่ารังเกียจเพียงใด

ในทางกลับกัน สังคมได้อบอวนไปด้วยจริยธรรม เด็กหนุ่มจะตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียน บำรุงกำลังกาย กำลังสมอง กำลังสติปัญญา และกำลังใจให้แข็งแกร่ง เพื่อเตรียมตัวไว้รับใช้ชาติ เด็กสาวก็ทำนองเดียวกัน ประพฤติตนอยู่ในธรรมของสตรี น่ารัก น่าถนอม ทำตนเป็นกำลังอันสำคัญของครอบครัวและสังคม ผู้ใหญ่ตั้งหน้าทำงานตามหน้าที่เต็มความสามารถ ดำเนินชีวิตในทางดีเพื่อเป็นหลักและเป็นตัวอย่างที่ดีของอนุชน คนแก่เฒ่าตั้งอยู่ในศีลธรรมจิตใจสงบระงับเป็นที่พึ่งพิงทางใจของลูกหลาน นักบวชมีชีวิตรอยู่อย่างบริสุทธิ์ทั้งทางอาชีพและอาจารย์ (ความประพฤติ) เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิดดูเถิดว่า สังคมนั้นจะรื่นรมย์น่าอยู่สักเพียงใด นี่คือความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม^{๑๑}

๒.๓ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชน

เยาวชน หมายถึง บุคคลผู้ยังมีอายุน้อย อยู่ในวัยที่กำลังเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย และความคิด เป็นวัยที่บริสุทธิ์สะอาด แต่พร้อมเสมอที่จะถูกชักชวนไปในทางเสียหาย พร้อมเสมอที่จะถูกข่มด้วยสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ของสังคมและพร้อมเสมอที่จะรับความแปดเปื้อนต่างๆ ที่เขาจะป่ายโปะลงไปบนหนทางชีวิตของพวกเขา เพราะฉะนั้น หากเยาวชนต้องการที่จะพัฒนาตัวเอง ให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง มิให้แปดเปื้อนสิ่งเลวร้ายต่างๆ ในสังคม ก็จำเป็นต้องมีสิ่งคอยกระตุ้นเตือนใจหรือมีสิ่งชี้แนะให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง สิ่งนั้น คือ หลักธรรมของศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้สอนไว้มากแห่ง อันเยาวชนสามารถปฏิบัติตามได้ไม่ยาก หลักธรรมเหล่านั้นคือ

๑. หลักกตัญญูกตเวที
๒. หลักอิทธิบาท ๔
๓. หลักเบญจศีล เบญจธรรม
๔. หลักอบายมุข
๕. หลักมิตรแท้ – มิตรเทียม
๖. หลักทศ ๖

๑. หลักกตัญญูกตเวที^{๑๒}

^{๑๑} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๒} คูรายละเอียดใน อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

กัตถัญญกตเวที^{๑๒} หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน

กัตถัญญกตเวทีบุคคล หมายถึง บุคคลที่รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแก่ตนแล้วกระทำปฏิบัติการคุณตอบแทนพร้อมทั้ง ประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏ^{๑๓}

กัตถัญญกตเวที เป็นเครื่องหมายของสัตบุรุษ ดังที่มีพุทธพจน์รับรองในเรื่องภูมิของสัตบุรุษว่า ภูมิสัตบุรุษ เป็นอย่างไร คือ สัตบุรุษเป็นคนกัตถัญญ เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกัตถัญญ ความเป็นกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกัตถัญญ ความเป็นกตเวที ทั้งหมดนี้เป็นภูมิของสัตบุรุษ^{๑๔} หลักกัตถัญญกตเวที เป็นหลักธรรมเบื้องต้นสำหรับทุกคน รวมถึงเยาวชนด้วย เยาวชนต้องมีหลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมประจำใจ เพื่อเตือนตนเองว่า ตนเองมีได้ ก็เพราะมีบิดามารดาเป็นผู้อุปการคุณก่อน และต้องตอบแทนท่านเสมอและทุกครั้งที่มีโอกาส นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอุปการคุณต่อตนในทุกๆด้านไม่ว่าจะเป็น บุคคลต่างๆ เช่น พระพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ ครูอาจารย์ และบุคคลรอบข้าง แม้ธรรมชาติก็ต้องคำนึงถึงเช่นกัน ดังพระดำรัสขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่ามีบุคคล ๒ จำพวกที่หาได้ยากในโลกนี้ คือ บุพพการี (ผู้ทำอุปการะก่อน) และ กัตถัญญกตเวที (ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วทำตอบแทน)^{๑๕} จึงเรียกบุคคลผู้มีกัตถัญญกตเวที ว่าเป็นประเภท บุคคลผู้หาได้ยาก

คำว่า “**บุคคลผู้หาได้ยากนั้น**” คือ^{๑๖}

๑. บุพพการี ผู้ทำอุปการะต่อบุคคลอื่นมาก่อน

สถานะที่ท่านกำหนดไว้เป็นรูปแบบก็คือ มารดาบิดา เป็นบุพพการีของบุตรธิดา อุปัชฌาย์อาจารย์ ครู เป็นบุพพการีของศิษย์ พระราชามหากษัตริย์ เป็นบุพพการีของอาณาประชาราษฎร์ พระพุทธเจ้า เป็นบุพพการีของพุทธบริษัท

แต่ในขณะเดียวกัน โดยความหมายของธรรมแล้ว การปฏิบัติตนของบุคคลทั้งหลาย นั้น มีอุปการะมีปฏิการะต่อกัน การที่บุคคลได้รับอุปการะจากบุคคลอื่นก่อนแล้ว ก็แสดงว่าบุคคลผู้นั้นก็เป็นบุพพการีของเขา คือ ทำอุปการะต่อเขามาก่อน ถ้าหากว่าเขามีปฏิการะตอบ ก็ถือว่ามีความกัตถัญญกตเวที แต่ตามปกติแล้วจะมีความยิ่งหย่อนอยู่เสมอ คนบางคนพูดกันว่า ทำคุณแก่คนไม่ขึ้น มีการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ อุปการะ สนับสนุนคนมาเป็นอันมาก แต่ก็ไม่มีใครตอบแทน หรือว่า

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒.

^{๑๓} คุราชละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๓/๒๓๕.

^{๑๔} คุราชละเอียดใน อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๑๕} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๑๖} พระเทพคิลิก (ระแบบ จิตตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ธรรมสภา, พ.ศ. ๒๕๔๘), หน้า๓๐๕-๓๐๕.

ตอบแทนก็เป็นการกระทำในลักษณะที่เสียไม่ได้ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือคนแต่ละฝ่ายที่จะทำด้วยความจริงใจต่อคนซึ่งตนอุปการะนั้น ยิ่งหาได้ยากมากยิ่งขึ้น

๒. กตัญญูทเวที บุคคลผู้รู้อุปการคุณของคนอื่น ที่มีต่อตนแล้วตอบแทน

มุมมองของคนที่มีกตัญญูทเวทีนั้น จะต้องมองเห็นเป็นลักษณะการสืบทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เรียกว่า 'ไม่มีท่านก็ไม่มีเรา การที่มีเราก็เพราะมีท่าน และทยอยขึ้นไปเรื่อย ๆ จากพ่อ แม่ ไปหาปู่ ย่า ตา ยาย จากปู่ ย่า ตา ยาย ไปประดับทวด จากทวดไปหาระดับปู่ทวด และก็ขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงเรียกว่าบรรพบุรุษ อันที่จริงบรรพบุรุษนั้นเราก็ไม่ค่อยรู้จักท่าน คนแต่ละยุคแต่ละสมัยจะสามารถเชื่อมโยงบรรพบุรุษของเราขึ้นไปได้ก็ ๓ - ๔ ชั่วคนเท่านั้นเอง ต่อจากนั้น ไปก็เชื่อมกันไม่ค่อยได้ แต่ท่านผู้รู้เหล่านั้นก็คือพรพชนของเรา เช่น พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในอดีต มีอุปการคุณต่อคนในยุคในสมัยของท่าน ที่เป็นเหตุให้สืบทอดสิ่งดีงามมาถึงเรา

เพราะฉะนั้นท่านเหล่านั้นก็เป็นบุพการีของเรา จะต้องอาศัยความความสำนึกรู้คุณของบรรพชน แล้วพยายามตอบแทน ด้วยการประพฤติตนเป็นคนดี ทำบุญอุทิศกุศลไปให้แก่ท่าน เป็นต้น ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือการสืบทอดเจตนารมณ์ของท่าน เช่น ศิษย์ที่รู้อุปการคุณของครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ นั่น ด้วยเจตนาที่ท่านพยายามปลูกฝังสั่งสอน ฝึกปรือ อบรม ลงโทษ จนถึงกับเข็ญติในบางครั้งนั้น เพื่อให้เป็นคนมีความรู้ดี มีความคิดดี มีความสามารถดี มีความประพฤติดี ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ในชีวิต ในการงาน ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของลูกศิษย์ คือ ความสุขใจ ความภาคภูมิใจ ที่ครูบาอาจารย์จะได้รับ แล้วตอบแทนต่อเจตนารมณ์ของท่าน

โดยเฉพาะการกตัญญูทเวทีต่อมารดาบิดานั้น เป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก ดังพระดำรัสขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงไว้ว่า เป็นการตอบแทนที่ทำได้ยาก คือ การตอบแทนมารดาและบิดา ถึงบุตรจะมีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ประคับประคองมาดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ประคับประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้นด้วยการอบกลิ่น การนวด การให้อาบน้ำ และการบีบนวด และแม้ท่านทั้งสองนั้นจะถ่ายอุจจาระและปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสองของเขานั้นแล การกระทำอย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอ้นบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย ถึงบุตรจะสถาปนามารดาและบิดาไว้ในราชสมบัติซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวแห่งแผ่นดินใหญ่ที่มีรัศนะ ๗ ประการมากมายนี้ การกระทำอย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอ้นบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะมารดาและบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย

ส่วนบุตรคนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในสัตถาสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้มารดาและบิดาผู้ทุศีล สมาทาน ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีลสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยศีล) ให้มารดาและบิดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา(ความ

ถึงพร้อมด้วยการเสียดสละ) ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในปัญญา สัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยปัญญา)

ด้วยเหตุผลเพียงเท่านั้นแล การกระทำอย่างนั้นชื่อว่าอัมบุตรได้ทำและทำตอบแทนแก่ มารดาและบิดา^{๑๖}

หรือ ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสพระสูตรเรื่องความหวังของมารดาบิดาว่า มารดาบิดาผู้ฉลาด ปราธณานบุตรว่า บุตรที่เราเลี้ยงแล้ว จักเลี้ยงเราตอบ จักช่วยทำกิจของเรา วงศ์ตระกูลจักดำรงอยู่ได้นาน จักปฏิบัติตนให้สมควรแก่การรับมรดก และเมื่อเราทั้งสองตายแล้วจักทำบุญอุทิศให้ เพราะฉะนั้นบุตรผู้เป็น สัตบุรุษ ผู้สงบ เป็นกตัญญูกตเวทีบุคคล เมื่อระลึกเมื่อระลึก ถึงคุณท่านที่ทำไว้ต่อเราก่อน จึงเลี้ยงบิดามารดา ช่วยทำกิจของท่าน เชื้อฟุ้งโอวาท ตอบสนอง พระคุณท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลสมกับที่ท่านเป็นบุพการี^{๑๗}

ความสำนึกคุณ นั้นในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ละเอียดละไมว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่กิ่งของต้นไม้นั้นก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”^{๑๘}

นั่นก็คือกตัญญูกตเวที แต่คนที่อกตัญญุนั้น แม้เราจะให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ให้สมบัติให้แผ่นดินทั้งปวง ก็ไม่สามารถที่จะให้เขาเลิกความเป็นอกตัญญูได้ จึงเป็นบุคคลที่หาได้ง่าย อะไรก็ตามที่หาได้ง่ายเป็นของที่ไม่มีค่า ฉะนั้น บุคคลที่หาได้ยากจึงกลายเป็นบุคคลที่มีค่า ไม่ว่าจะเป็ นบุพการี หรือกตัญญูกตเวทีก็ตาม บุคคลที่ทำอุปการะก่อนแม้โดยหน้าที่ ไม่มีหน้าที่อุปการะแต่ก็ได้ ทำอุปการะ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ แก่บุคคลทั้งหลาย คนที่ได้รับอุปการะ ควรกตัญญูกตเวที ควรรู้ อุปการะของท่าน แล้วมีการตอบแทนท่าน

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อ จรรย์ ฐิตธมฺโม) ได้แสดงไว้ว่า เรื่องความกตัญญุนั้น ต้องปลูกฝังให้เยาวชนมีครบทั้ง ๔ อย่าง^{๑๙} คือ

๑. กตัญญูต่อบุคคล รู้พระคุณของบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน
๒. กตัญญูต่อสถานที่ ไม่ลืมพระคุณด้วยอาชีพการงาน ไม่ลืมพระคุณในแหล่งให้เกิด การศึกษา

^{๑๖} คุรยลละเอียดใน อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๗๗-๗๘.

^{๑๗} คุรยลละเอียดใน อภ.ก. (ไทย) ๓๗/๔๕๑/๕๒๐-๕๒๑.

^{๑๘} คุรยลละเอียดใน จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๕๕/๒๐๕.

^{๑๙} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรรย์ ฐิตธมฺโม), กฏแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ(ฉบับคัดลอก) , (กรุงเทพ

๓. กตัญญูต่อความดีของทุกสิ่ง ที่ทำให้เป็นคนดี

๔. กตัญญูต่อตัวเอง รู้ร่างกายสังขารของตัวเอง เช่น เลี้ยงช้าง ม้า โค ไร่ไถงาน เลี้ยงสังขารไว้สร้างความดี ใช้หนี้กรรมเก่า

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กตัญญูกตเวทิตะ ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญมาก ควรมีการปลูกฝังหลัก กตัญญูกตเวทิตะ ให้กับเยาวชนเพื่อให้มีการซึมซับเข้าสู่จิตใจในลักษณะปลูกฝัง ถ้าเยาวชน มีความกตัญญูกตเวทิตะที่อยู่ในจิตใจ จะทำให้ปัญหาครอบครัวในด้านต่างๆ ลดลง และการที่เยาวชนมีความกตัญญูกตเวทิตะเป็นที่ตั้ง จะทำให้เยาวชนสามารถพัฒนาไปสู่หลักธรรมอื่นๆ สำหรับการดำรงชีวิตในอนาคตได้ง่ายขึ้น ความกตัญญูกตเวทิตะจึงเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญที่สุดสำหรับเยาวชนทุกคน

๒.หลักอิทธิบาท ๔^{๒๑}

อิทธิบาท หมายถึง^{๒๒} คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จที่มุ่งหมาย

เยาวชนมีหน้าที่อยู่อย่างหนึ่งคือ การศึกษาเล่าเรียน เพื่อหาวิชาความรู้ใส่ตนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ต่อไปในอนาคตวิชาความรู้นั้นก็จะเป็นหลักประกันอนาคตที่แจ่มใสและราบรื่นของตน ในการศึกษาศิลปวิทยาต่างๆ นั้น ท่านแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า อิทธิบาท อันเป็นหลักที่ทำให้บุคคลดำเนินถึงความสำเร็จในกิจการต่างๆ หลักอิทธิบาทนี้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญมาก องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเปรียบ อิทธิบาท นี้ เหมือน รัตนะ หรือแก้วอัญมณี^{๒๓} อิทธิบาทธรรมนี้มี ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น
๓. จิตตะ เอาใจใส่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. วิมังสา หมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

หลักอิทธิบาท ๔ นั้นสามารถอธิบายสามารถอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้^{๒๔}

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๒๗.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๖.

^{๒๓} อง.อภฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๑.

^{๒๔} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, หน้า ๑๖๖-๑๖๘.

ฉันทะ คือความพอใจ รักใคร่ ยินดีในสิ่งนั้น ใครจะทำอะไรก็ตามจะต้องมีความพอใจ เป็นฐานจิตที่จะให้ดำเนินชีวิตไปบนเส้นทางที่ตนพอใจ ความพอใจจึงมีได้ทั้ง ๔ กลุ่มธรรมดังกล่าวแล้ว คือ มีความพอใจที่จะปรับจิตให้รับความจริง พอใจที่จะลด ละ บรรเทาความชั่วประเภทต่าง ๆ พอใจในผลดีงามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ และพอใจในธรรมอันเป็นเหตุให้ตนสามารถดับกิเลส และความทุกข์ได้ ถ้าขาดความพอใจแล้วอย่างอื่นจะเกิดขึ้นมาไม่ได้

แม้แต่จะรับประทานอาหาร ก็ต้องอาศัยความพอใจในอาหารเป็นเป็นจุดเริ่มต้นของการรับประทาน ถ้าเริ่มตรงนี้ไม่ได้ ผลจากอาหารในขั้นตอนอื่นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ความพอใจจึงหมายถึงรวมถึงความรัก ความยินดี ความสัทธา ความเมตตา ความเคารพ ความจงรักภักดี เป็นต้น ซึ่งพร้อมที่จะเป็นจุดเริ่มต้น เป็นแรงผลักดัน เพื่อให้เกิดความเพียรพยายามไปสู่เป้าหมายในเรื่องนั้น

วิริยะ ความเพียรพยายามหมั่นประกอบกระทำในสิ่งนั้น ๆ คำว่า วิริยะ ได้แก่ ความกล้าหาญ ไม่ครั้นคร้ามขามเกรงต่ออุปสรรค อันตราย ต่าง ๆ มองเห็นโทษของความเกียจคร้าน มองเห็นอานิสงส์ของความเพียร แล้วมีความคิดริเริ่ม มีความบากบั่น ทำงานด้วยความหมั่นขยัน ไม่ทอดทิ้งภารกิจนั้น ๆ เสียในระหว่าง ทำงานที่ตนจะต้องทำ ทำงานที่จรมาคด้วยความเอาจริงเอาจัง มุ่งความสำเร็จของงานเหล่านั้นเป็นเป้าหมายที่ตนจะต้องรับผิดชอบและดำเนินไปให้ถึง เมื่อกล่าวโดยขอบข่ายของความเพียรคงอยู่ใน โครงสร้างของความเพียรในการป้องกันความชั่ว ละความชั่ว ทำความดี และรักษาความดีเอาไว้ ซึ่งบุคคลจะต้องกระทำทั้งทางกายและทางจิตเพื่อให้ความพอใจของตนมีผลตอบสนองตามที่ใฝ่ตั้งใจไว้

จิตตะ เอาใจฝักใฝ่สนใจในกิจการงานนั้นไม่ทอดธุระ การเอาใจฝักใฝ่สนใจอย่างจริงจัง ในสิ่งที่ตนได้ปลุกฝักความพอใจ และกำลังใช้ความพยายามอยู่ ไม่ทอดทิ้งธุระเหล่านั้น มีความแน่วแน่มั่นคงอยู่กับภารกิจนั้น อันเป็นลักษณะของการปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่ของตนด้วยความแน่วแน่มุ่งมั่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว จนกว่าจะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ กำลังจัด กำลังทำอยู่ในขณะนั้น

วิมังสา การไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลหาผลในสิ่งนั้น วิมังสา เป็นอาการของปัญญาที่ใช้ไปในลักษณะใคร่ครวญพิจารณา ก่อนที่จะทำ จะพูด ก่อนที่จะปลุกฝักความพอใจ ในขณะที่ใช้ความพยายาม และแม้แต่ความแน่วแน่มั่นในกรณีงานนั้น ๆ วิมังสาจึงต้องใช้ในทุกขั้นตอนทุกขณะของการปฏิบัติภารกิจ การศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติธรรม ทั้งชั้นศีล สมาธิ และปัญญา ทุกขั้นตอนของการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นขั้นวางแผน ประเมินผล ลงมือทำ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไข ล้วนต้องอาศัยวิมังสาเป็นสำคัญ นั่นคือ การดำรงชีวิตอย่างใช้ปัญญาทุกขั้นตอนของชีวิต จนได้ชื่อว่า เป็นชีวิตที่ประเสริฐนั่นเอง

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ มีลักษณะหมุนหนุนช่วยกันอย่างต่อเนื่องโดยมีปัญญา หรือ วิมังกสา คอยตรวจสอบความยิ่งหย่อนของการทำงาน พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไขไปตามควรแก่กรณี เมื่อทำได้เช่นนี้ ความสำเร็จในสิ่งที่ตนต้องการก็จะบังเกิดขึ้น ดังพุทธดำรัสทรงรับว่า

อิทธิบาท ๔ คือ

๑. ฉันทอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ ฉันทะ)
๒. วิริยอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ วิริยะ)
๓. จิตตอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ จิตตะ)
๔. วิมังสอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ วิมังกสา)^{๒๕}

อิทธิบาท ไม่เพียงเป็นหลักธรรม ให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน อิทธิบาทยังเป็นหลักธรรมสำหรับการพ้นทุกข์ ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า อิทธิบาท ๔ ประการนี้บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับเพื่อสงบระงับ เพื่อยู้งิ่ง เพื่อดำตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน^{๒๖}

ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้อธิบายว่า^{๒๗} ธรรมะที่เรียกว่า อิทธิบาท ๔ นี้ก็คือ ธรรมประเภทเครื่องมือ ไม่ใช่ตัวธรรมปฏิบัติโดยตรง เป็นเครื่องมือให้ปฏิบัติสำเร็จ บิคา มารดาต้องอธิบายหลักอิทธิบาท ๔ ให้กับเยาวชนให้เข้าใจว่า สิ่งต่างๆ จะสำเร็จได้ต้องมีการเริ่มต้นที่ถูกต้อง คือ ๑.ฉันทะ คือความพอใจในสิ่งที่เราต้องทำ ๒.วิริยะ คือ ความพากเพียร เพียรไปในสิ่งที่เราพอใจ ๓.จิตตะ ก็คือ เอาใจใส่ ฝักใฝ่ อยู่แต่สิ่งนั้น ไม่เปลี่ยนเรื่อง และ ๔.วิมังสา คือค้นคว้า สอดส่อง เพื่อจะแก้ปัญหาอุปสรรคอยู่เสมอไป เรียกว่า วิมังสา เมื่อทำอย่างนี้ก็ต้องสำเร็จเหมือนกันได้ในทุกกรณี

สรุปความได้ว่า หลักอิทธิบาท ๔ คือหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือเพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต สำหรับเยาวชนแล้วหลักอิทธิบาทควรนำมาใช้กับชีวิตประจำวันในการการเรียนหนังสือ เพื่อให้การเรียนนั้นเป็นไปด้วยดี และจะได้เข้าใจว่าตนเองมีความต้องการที่จะเรียนด้านใด มีความรักในสาขาวิชาใด ทำให้ไม่ต้องเรียนผิดทาง ทำให้สามารถเรียนได้อย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จในการเรียน และในอนาคตก็สามารถนำไปใช้กับการทำงานได้อย่างถูกต้อง และมีความสุข

^{๒๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๕๗/๓๕๒.

^{๒๖} คุราลละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๘๑๖/๓๓๕.

^{๒๗} พุทธทาสภิกขุ, ผู้ครองเรือน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา , ๒๕๓๕), หน้า ๖๓ - ๖๔.

๓.หลักเบญจศีล เบญจธรรม

เยาวชนเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ทางกาย วาจา มาแต่เกิด หากได้ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามก็จะรักษาความบริสุทธิ์ของตน ไว้ได้ตลอดไป และจะเป็นเยาวชนที่สังคมปรารถนาที่สุดต่อไปในอนาคตก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคมได้ ศีลธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับเยาวชนก็คือ หลักเบญจศีลกับหลักเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติควบคู่กันไป เพราะหลักศีลเป็นหลักเว้นจากการประพฤติไม่ดีทางกายวาจา หลักธรรมเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดีสมบูรณ์ขึ้น

เบญจศีล^{๒๔}

ศีล ๕ หรือ เบญจศีล หมายถึง^{๒๕} ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรรณสุธี ป.ธ.๘) ได้ให้ความหมาย เบญจศีล ไว้ว่า คำว่า เบญจ (บาลีว่า ปัญจ) แปลว่า ห้า ศีล แปลว่า ปกติ คือความปกติเรียบร้อยแห่งกายวาจา แปลรวมว่า ปกติห้าอย่าง เป็นหลักปฏิบัติสำหรับขจัดความชั่วทางกายและวาจา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มนุษยธรรม” แปลว่า ธรรมสำหรับมนุษย์ (ผู้มีจิตใจสูง) หรือเป็นธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดเป็นมนุษย์ เพราะผู้จะเกิดเป็นมนุษย์ได้นั้น ต้องเป็นผู้รักษาศีล ๕ อย่างบริบูรณ์มาก่อน^{๒๖} ศีล ๕ อย่างนั้น คือ^{๒๗}

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป

๒. อทินนาทานา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

๓. กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการประพฤติดิคนอกาม

๔. มุสาวาทา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากคิมน้ำเมาคือสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๓๐๐.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๖.

^{๒๖} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรรณสุธี ป.ธ.๘), เบญจศีลเบญจธรรม อุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ต้นบุญ, พ.ศ. ๒๕๓๗). หน้า ๓๐.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑-๑๗๕/๒๘๗-๒๘๘.

เบญจธรรม

คำว่า “ธรรม” คือ สภาพที่ทรงสัตว์โลกไว้ไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่ว เบญจธรรม จึงหมายถึง หลักปฏิบัติที่ทรงสัตว์โลกไว้ไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่วเป็นความประพฤติที่งดงาม ๕ ประการ ส่วนบุคคลผู้ตั้งอยู่ในเบญจธรรมนี้ เป็นคนมีความประพฤติดีงาม เป็นที่นิยมนับถือของคนทั่วไป เรียกว่า “กัลยาณชน” เบญจธรรมทั้ง ๕ นี้ เป็นเครื่องอุดหนุนจิตใจให้ผ่องใสยิ่งขึ้น^{๓๒} เบญจธรรม ๕ ประการมีดังนี้^{๓๓}

๑. เมตตากรุณา ความรักความปรารถนาดี และความสงสารคิดช่วยเขาให้พ้นทุกข์
  ๒. สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริตด้วยความเพียร
  ๓. กามสังวร ความไม่มกมากในกามารมณ์ รู้จักระงับใจได้ไม่เป็นที่ทาสของราคะ
  ๔. สัจจะ ความมีสัตย์ พูดจริง พูดตรง พูดคำที่มีประโยชน์และเป็นธรรม
  ๕. สติ ความมีสติรอบคอบ ไม่ปล่อยใจให้ตกเป็นทาสของความชั่ว และสิ่งเสพติดต่างๆ
- เบญจศีลเบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมกันคือ เบญจศีล เป็นหลักงดเว้น เบญจธรรมเป็นหลักปฏิบัติ

หลักเบญจศีลเบญจธรรมมีรายละเอียดที่ต้องศึกษาดังนี้^{๓๔}

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นจากปาณาติบาต คือการทำชีวิตของสัตว์ให้ตกลงไป การงดเว้นนั้น รวมถึงการงดเว้นจากการทำให้บาดเจ็บ การทรมานทรมาน การนำสัตว์ไปผจญ การเบียดเบียน ประทุษร้ายคนและสัตว์ให้ได้รับความเดือดร้อน อันเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง หรือใช้บุคคลอื่นกระทำก็ตาม ก็ถือว่าเป็นการละเมิดศีล หรือผิดศีล

การจะกำหนดว่า จะผิดศีลหรือไม่ ท่านให้มองที่องค์ประกอบของการกระทำในแต่ละกรณี ศีลปาณาติบาตมีอยู่ ๕ ข้อ คือ^{๓๕}

๑. สัตว์นั้นมีชีวิต
๒. เรารู้ว่านั้นมีชีวิต
๓. ตั้งจิตคิดจะฆ่า
๔. ทำความพยายามที่จะฆ่า
๕. สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น

^{๓๒} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสุธี ป.ธ.๘), เบญจศีลเบญจธรรม อุดมชีวิตของมนุษย์, หน้า ๓๕.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๔.

^{๓๔} พระเทพดิลก(ระแบบ จิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, หน้า ๑๕๕ – ๑๕๗.

^{๓๕} ที.ที.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๕.

เมื่อครบทั้ง ๕ ข้อ ก็ชื่อว่าศีลขาด แต่ถ้าหากว่าไม่ครบ เช่นตั้งใจจะตบยุง ตบลงไปจนยุงปีกขาดบาดเจ็บเกือบตาย เรียกว่า ศีลทะลุ ถ้าตบแต่ผิดชื่อว่าศีลค้างไป ถ้าเงื้อมมือจะตบ แต่หยุดไว้ได้ ไม่ตบลงไป ก็ชื่อว่าศีลพริ้วไป การรักษาศีลจึงต้องไม่ขาด ไม่ทะลุ

๒. อทินนาทานา เวรมณี การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งลักขโมย เป็นเรื่องที่บุคคลควรเกิดความสำนึก ขอมรณับนับถือสิทธิทางทรัพย์สินของบุคคลอื่นว่าทรัพย์สินของเราก็เราไม่ต้องการให้คนอื่นมาล่วงเกิน นั่นใด ทรัพย์สินของคนอื่นก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน เขาย่อมไม่ต้องการให้ใครมาล่วงเกิน มาเบียดเบียน ลักขโมยของเขามาทำลายล้างผลาญของเขา

เพราะฉะนั้น จึงตั้งใจสำรวมระวัง งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย แต่ว่าการละเมิดในส่วนทรัพย์สินของบุคคลอื่น มีข้อที่ควรสังเกตว่าผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของบุคคลอื่นนั้น ทรัพย์สินของเขามีจำนวนเท่าไร ควรจะยอมรับตามที่มีอยู่เป็นจริงๆ เพราะฉะนั้นการลดคุณค่าของผลประโยชน์ของเขา ซึ่งปรากฏมาในรูปแบบต่างๆ อยู่ในกรอบของการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เช่นเดียวกัน

การจะกำหนดว่า จะผิดศีลข้ออทินนาทานหรือไม่ ท่านให้มองที่องค์ประกอบของการกระทำ ในกรณีของข้อ อทินนาทานนั้น มีองค์ ๕ คือ^{๓๖}

๑. ทรัพย์สินนั้นเจ้าของเขาหวงแหน
๒. เราก็รู้ว่าทรัพย์สินนั้น เจ้าของเขาหวงแหน
๓. ตั้งจิตคิดจะลัก
๔. ทำความพยายามที่จะลัก
๕. ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

เนื่องจากเป็นศีล ๕ การได้ทรัพย์สินเหล่านั้นจะต้องได้มาไว้ในครอบครองของตน เมื่อครบองค์ทั้ง ๕ ประการ ศีลของบุคคลก็ถือว่าขาด

การถือเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่น ที่ถือว่าได้มาโดยชอบธรรมจะต้องเกิดขึ้นจากการให้การสมยอมพร้อมใจ หรือบางครั้งแม้จะหิบนอยเขาก็สามารถทำได้ถ้าเจ้าของเห็น เคยเห็นกันมา เคยคบกันมา ได้พูดกันไว้ และเมื่อถือเอาไปแล้ว เจ้าของเขาารู้เข้า เขาก็พอใจ หากว่าเจ้าของเขาไม่รู้เกิดไม่พอใจ ก็ต้องใช้คืนให้แก่เขา

ทรัพย์สินนั้นเป็นวัตถุสาม เป็น โลภียทรัพย์ ปัญหาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินจึงเกิดขึ้นได้เป็นอันมาก จะทำให้บุคคลไปล่วงเกินในสิทธิทางทรัพย์สินของบุคคลอื่นได้ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเมื่อ

^{๓๖} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑/๑๖๒๒.

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ การถือเอา การคัดรอน การทำลายทรัพย์สินสิทธิคุณค่าของทรัพย์สินที่มีเจ้าของ เขาหวงแหน ด้วยการปล้น จี้ การลักขโมย การยักยอก การลับเปลี่ยน การซ่อนของไว้ การนำเอา ผ่านด่านซึ่งจะต้องเสียภาษีแล้วไม่เสีย เป็นการทำลายสิทธิประโยชน์ซึ่งรัฐควรจะได้จากค่าภาษี อากาศ สมรู้ร่วมคิดกับโจร การปลอมแปลงสินค้ามีค่าน้อยเป็นสินค้ามีค่ามาก การใช้เครื่องใช้ เครื่อง ตวง เครื่องวัด ซึ่งไม่เป็นไปตามความจริง ล้วนแล้วแต่ได้ชื่อว่าเป็นอาทินาทาน คือการถือเอา สิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ทั้งนั้น

อาทินาทานอาจจะเกิดขึ้นด้วยลักขโมยด้วยตนเอง ด้วยการตั้งคนอื่น การยกย่องพวก ขโมย การพอใจยินดีในของที่ได้มาในทางที่ผิด อยู่ในขอบข่ายอาทินาทานทั้งนั้น

๓. กามเมสุ มิจจาจารา เวมณี งดเว้นจากการประพฤติดิฉินในทางประเวณี คือการมี เพศสัมพันธ์กับผู้หญิงที่มีคู่ครอง หรือผู้ชายที่มีคู่ครองอยู่แล้ว ได้ชื่อว่าเป็นการทำลายประเวณี การ สืบเชื้อสายของบุคคลของบุคคลผู้นั้นให้สับสน เช่น นาย ก. แต่งงานกับ นาง ข. คบชู้กับ นาย ค. เมื่อลูกเกิดมาแล้วกลายเป็นลูกของนาย ก. ทำให้เชื้อสายประเวณีของนาย ก. วิปริตออกไปจากเชื้อ สายของตน

ในทางปฏิบัตินั้น ท่านมักเน้นไปที่ผู้หญิง ซึ่งผู้ชายไม่ควรล่วงละเมิดแต่ระดับศีลจะมอง ไปในแง่ของความเป็นชู้เป็นหลักสำคัญ

แต่ระดับธรรมปฏิบัติแล้ว ท่านได้จำแนกประเภทของหญิงออกไปเป็น ๒๐ ประเภท ๗ ประเภทแรก ถ้าวางเกินไปแล้ว ก็ไม่ถึงกับเป็นกามเมสุมิจจาจารา จากประเภทที่ ๘ ถึงประเภทที่ ๒๐ ชายใดไปล่วงประเวณีกับหญิงเหล่านั้น ได้ชื่อว่า กามเมสุมิจจาจารา

คือ หญิงที่มารดารักษา
 หญิงที่บิดารักษา
 หญิงที่บิดามารดารักษา
 หญิงที่พี่รักษา
 หญิงที่น้องรักษา
 หญิงที่ญาติรักษา
 หญิงที่โคตรรักษา

๗ ประเภทนี้ ท่านกล่าวว่าไม่เป็นกามเมสุมิจจาจารา แต่ในแง่ของความเป็นสุภาพชน ก็ จะต้องมีความรับผิดชอบในเรื่องของธรรมะ

หญิงที่ธรรมรักษา เช่น พวกนักบวช
 หญิงที่ผู้ปกครองรักษา เช่น มีคู่หมั้น
 หญิงที่กฎหมายห้าม เช่น หญิงในราชสำนัก พวกเจ้าจอมหม่อมท่านทั้งหลาย

หญิงที่ชายไถ่มาด้วยทรัพย์ เพื่อเป็นภรรยา

หญิงที่สมัครใจอยู่ร่วมกับชาย

หญิงที่อยู่ร่วมกับชายเพราะได้สมบัติ

หญิงที่อยู่ร่วม โดยได้เครื่องนุ่งห่ม

หญิงที่ผู้ปกครองเต็มใจให้ชายเอามือจุ่มน้ำร่วมกัน

หญิงที่ชายปลงเซริดออกจากศิระชะ

หญิงที่เป็นทั้งทาสีและภรรยา

หญิงที่เป็นลูกจ้างและภรรยา

หญิงที่เป็นเชลยศึก

หญิงที่ชายอยู่ด้วยเพียงช่วยยาม ได้แก่ หญิงโสเภณี

ถ้าชายใดเกี่ยวข้องกับหญิงเหล่านี้ก็เชื่อว่าเป็นกามสุ มิจฉาจาร

อนึ่ง พึงเข้าใจว่า เข้าล่วงละเมิด ถือเป็นการประพฤติดิฉันในกามนั้น ท่านกำหนดองค์ของศีลไว้เพียง ๓ ข้อ คือ วัตถุไม่ควรล่วง แต่บุคคลมีจิตคิดจะเสพ และเสพ จิตยินดีเมื่ออวัยวะสัมผัสกัน

เมื่อพร้อมด้วยองค์ทั้ง ๓ ประการนี้ ได้ชื่อเป็นกามสุ มิจฉาจาร คำว่า กามสุ มิจฉาจาร จึงเน้นเฉพาะการล่วงละเมิดในส่วนทางเพศ หรือทางประเวณี หากล่วงเกินในทรัพย์สินของบุคคลอื่น ซึ่งถือเป็นของรัก เป็นที่ขบใจของบุคคลอื่น ก็ได้ชื่อว่า เป็นการผิดศีลข้ออกุศลนาทาน ทั้งหมด

๔. มุสาวาทา เวมณิ งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดเท็จก็คือการพูดซึ่งไม่ตรงต่อสิ่งที่ตนได้เห็น ได้ยิน ได้สดุดม ได้ลิ้ม ได้จับต้อง มาอย่างไร ไม่ได้พูดไปตามนั้น

ลักษณะของคำพูดเท็จ ก็คือ

การขยายเรื่องน้อย ให้เป็นเรื่องมาก

เรื่องเล็ก ให้เป็นเรื่องใหญ่

หรือว่า ทำเรื่องใหญ่ ให้เป็นเรื่องเล็ก

ทำเรื่องมาก ให้เป็นเรื่องน้อย

ที่ท่านใช้คำว่า เสริมความ หรืออำความ ก็ได้ชื่อว่ามุสาวาททั้งนั้น

ศีลของมุสาวาทนั้น ท่านกำหนดไว้ด้วยองค์ ๕ ก็คือ

เรื่องนั้นเป็นเรื่องไม่จริง

ตนรู้ว่าเป็นเรื่องไม่จริง

คิดจะกล่าวคลาดเคลื่อนจากความจริง

ก็กล่าวข้อความนั้นออกไป

คนฟังได้รับทราบข้อความนั้นแล้วเข้าใจ

เมื่อครบองค์ทั้ง ๕ ก็ชื่อว่าเป็นมุสาวาท

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี การงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย มาตราฐานการกำหนดความผิดอย่างต่ำไว้ด้วยเมรัย เพราะฉะนั้น อะไรก็ตามที่มีแอลกอฮอล์ระดับเมรัยขึ้นไป ที่เรียกรวมว่าสิ่งเสพติดให้โทษ ใครสูบ เสพ นิด ดม ก็ได้ชื่อว่าเป็นการผิดศีลข้อนี้

เรื่องเสพสุราจึงมีองค์อยู่ ๓ ประการ คือ สิ่งนั้นเป็นเครื่องคองของเมา เรารู้ว่าเป็นเครื่องคองของเมาแล้วก็ดื่มเข้าไป สิ่งเหล่านี้เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เพราะตามปกติแล้วคนจะมีความประมาทอยู่เป็นอันมากแม้จะไม่ดื่มสุราก็ตาม เมื่อดื่มสุราเข้า การพูด การทำ ที่ขาดสติก็จะเพิ่มมากยิ่งขึ้น

เบญจศีล เบญจธรรม เป็นหลักเบื้องต้นสำหรับให้บุคคลตั้งอยู่ในคุณธรรม เป็นธรรมพื้นฐานเพื่อให้ประพฤติกวามดียิ่งขึ้นไป บุคคลผู้ปราศจากหลักธรรม ๒ หลักนี้แล้ว ยากนักที่จะประพฤตีสุจริตธรรมอย่างอื่นได้ เหมือนคนที่เริ่มฝึกหัดเขียนหนังสือ ต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นแนวเป็นหลักในการเขียนก่อน หนังสือที่เขียนจึงตรงเป็นแนวเดียวกัน หากขาดเส้นบรรทัดแล้วตัวหนังสือก็คดเคี้ยวขึ้นๆ ลงๆ ขาดความสวยงาม ต่อเมื่อเขียนชำนาญดีแล้ว แม้ไม่มีเส้นบรรทัดก็อาจเขียนตรงได้ ฉะนั้น บุคคลเราก็เป็นฉนั้น เมื่อเริ่มจะประพฤติกวามดี จำต้องมีศีลธรรมดังกล่าวเป็นหลักเป็นแนวหรือเป็นพื้นฐานทางปฏิบัติก่อน ถ้าไม่มีอะไรเป็นหลักยึดใจ ใจก็จะไม่มั่นคง อาจเอนเอียงหรือหันสู่ทุจริตได้ง่าย แต่เมื่อได้ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมจนชำนาญเกิดความเคยชินจนเป็นปกตินิสัยแล้ว ถึงจะไม่ประพฤติกวามดีอื่นๆ ต่อไป ก็จะไม่ละทิ้งหลักไม่ทิ้งแนวอันเป็นพื้นฐานเดิม และจะสามารถประพฤติกวามดีนั้นๆ มั่นคงไม่แปรผันด้วย

สรุปได้ว่า หลักเบญจศีลเบญจธรรม นี้เป็นกรอบและวิธีในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ผู้ปกครองต้องปลูกฝังเข้าสู่จิตใจของเยาวชน ในลักษณะให้ฝังลึกตั้งแต่เล็กแต่น้อย และคอยชี้แนะในรายละเอียดหรือข้อปลีกย่อยต่างๆ ที่สำคัญที่สุดหลักเบญจศีลเบญจธรรมนี้ควรปลูกฝังในลักษณะทำเป็นตัวอย่างให้ดู เยาวชนจะได้ปฏิบัติตามและเป็นเยาวชนที่มีคุณสมบัติดังนี้

๑. มีจิตใจอ่อนโยน มีเมตตากรุณาต่อบุคคลและสัตว์อื่น ไม่ดูร้ายไม่หยาบกระด้าง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นนิจ

๒. มีนิสัยรักการทำงาน รักการประกอบอาชีพสุจริต เห็นโทษของการประกอบอาชีพทุจริต ไม่มีมือไวใจเร็วในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น

๓. มีความละเอียดในการแสดงกามารมณ์ประเจิดประเจ้อ มีความข่มใจข่มอารมณ์ในเรื่องเพศดี ไม่ตกเป็นทาสกามารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่านคิดมากในเพศตรงข้าม

๔. มีความจริงใจ มีวาจาอ่อนหวาน นิ่มนวล เป็นคนพูดตรง พูดจริง ไว้วางใจได้ เป็นคนมีปากเป็นเสน่ห์ มีคนเชื่อถือ

๕. มีความมั่นใจตัวเองที่จะไม่จะต้องอธิบายมุขและสิ่งเสพติดต่างๆ เป็นคนใจแข็ง ควบคุมใจตัวเองได้ และจะมีสุขภาพดี มีปัญญาดีสามารถตัดสินใจได้ดีและถูกต้อง

๔. หลักอธิบายมุข

อธิบายมุข หมายถึง ช่องทางแห่งความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่ง โภคะทรัพย์^{๓๑}

อธิบายมุข แปลว่า ทางแห่งความฉิบหาย หรือทางวิบัติ เป็นสิ่งที่จะทำให้บุคคลดึงไปสู่ ความชั่วความผิดต่าง ๆ ทุกประการ เยาวชนผู้ยังบริสุทธิ์อยู่พึงหลีกเลี่ยงให้ไกล อธิบายมุขมิใช่เป็นสิ่งที่น่าทดลอง น่าเข้าใกล้หรือน่าเก็บใส่ใจไว้ที่ตรงไหน แต่เป็นสิ่งที่ไม่ควรใส่ใจ ไม่ควรสนใจ ไม่ควรทดลอง ไม่ควรเข้าใกล้ด้วยประการทั้งปวง เยาวชนใดกล้าตัวกล้าใจไปคิดมันเข้าแล้ว ก็ยากที่จะ ถอนตัวถอนใจออกจากมันได้ เพราะอธิบายมุขนี้เสน่ห์แรง มีความช่วยชวนชวนให้หลงไหลหลาย กระบวนท่า มีสิ่งล่อให้เข้าใกล้หลายวิธี มองเปลือกนอกที่หอมหุ่มหรือที่น่าออกมอลอใจไว้นั้นช่าง หอมหวาน งดงามและชวนเชยเหลือเกิน ปกปิดทุกข์โทษความเสียหายไว้มีดซิดเหลือเกิน จนผู้ดูไม่ อาจมองเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้น จึงยอมตัวหุ่มโถมกระ โจนเข้าหากคนแล้วคนเล่ากลายเป็นเหยื่ออัน โอชะของมัน โดยไม่รู้ตัว เกิดความเสียหาย ฉิบหายและวิบัติโดยไม่รู้ตัว หรือรู้ตัวแต่ก็ถอนตัวไม่ ไหวเสียแล้ว เหมือนแมลงเม่าหลงระเรีงในแสงสีของไฟ จึงบินเข้ากองไฟตายทั้งหมด ฉะนั้น

เพราะฉะนั้น หลักอธิบายมุขนี้ จึงเป็นหลักที่เยาวชนควรรู้เข้าไว้ เพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นอันตราย ของมัน เพื่อทราบความจริงและความเป็นไปของมันว่าเป็นตัวอันตรายอย่างไร^{๓๒}

อธิบายมุขที่ว่านี้มี ๖ ประการ คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งประมาท เป็น อธิบายมุขแห่ง โภคะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกชอกชอย ในเวลากลางคืน เป็นอธิบายมุขแห่ง โภคะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวคุมหรรสพ เป็นอธิบายมุขแห่ง โภคะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอธิบายมุขแห่ง โภคะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอธิบายมุขแห่ง โภคะทั้งหลาย

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๖.

^{๓๒} พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕), หลักธรรมสำหรับพัฒนาสังคม, หน้า ๔๖.

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่ง โภคะทั้งหลาย^{๓๕}

อบายมุขทั้ง ๖ มีโทษดังต่อไปนี้^{๔๐}

๑. โทษแห่งการหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๑.๑ เสียทรัพย์ทันตาเห็น
- ๑.๒ ก่อการทะเลาะวิวาท
- ๑.๓ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
- ๑.๔ เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
- ๑.๕ เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย
- ๑.๖ เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๒.๑ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาดน
- ๒.๒ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษานุตรภรรยา
- ๒.๓ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- ๒.๔ เป็นที่สงสัย ของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ
- ๒.๕ มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่จริง
- ๒.๖ ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

๓. การเที่ยวดูมหรสพ มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๓.๑ มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๒ มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๓ มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๔ มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๕ มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๖ มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)

^{๓๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๔๐} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๔๘-๒๕๓/๒๐๒-๒๐๗.

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ คือ

๔.๑ ผู้ชนะยอมก่อเวร

๔.๒ ผู้แพ้ยอมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป

๔.๓ เสียดายทรัพย์ทันตาเห็น

๔.๔ ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้

๔.๕ ถูกมิตรอำมาตย์ คูหมิ่น

๔.๖ ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ ประการ คือ

๕.๑ เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย

๕.๒ เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย

๕.๓ เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย

๕.๔ เขามีคนหลอกหลวงเป็นมิตรสหาย

๕.๕ เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย

๕.๖ เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน มีโทษ ๖ ประการ คือ

๖.๑ มักอ้างว่า ‘หนาวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๒ มักอ้างว่า ‘ร้อนเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๓ มักอ้างว่า ‘เวลาเย็นเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๔ มักอ้างว่า ‘เวลายังเช้าเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๕ มักอ้างว่า ‘หิวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๖ มักอ้างว่า ‘กระหายเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

สรุป ได้ว่าหลักอบายมุข เป็นทางแห่งความเสื่อมโดยชัดเจน ผู้ที่ติดอยู่กับอบายมุขจะทำให้เสื่อมทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ และทางสังคม โดยเฉพาะกับเยาวชนที่มักจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มักจะทำตามใจตนเอง เอาใจตนเป็นใหญ่ ผู้ปกครองควรเน้นหนักในเรื่องอบายมุขต่างๆ รวมถึงการลงโทษเมื่อมีการทำผิดด้วย เพื่อป้องกันเยาวชนในการที่จะถลาลงไปในบ่วงแห่งอบายมุขทั้งหลาย

โดยเฉพาะเรื่องการคบคนชั่วเป็นมิตร เพราะเยาวชนมักจะมีเพื่อนสำคัญในช่วงวัยรุ่น และการคบคนชั่วเป็นมิตรย่อมนำไปสู่อบายมุขอื่นๆ ความเสื่อมทุกด้านในสังคม เริ่มตั้งแต่สังคมครอบครัว จนถึงสังคมระดับประเทศ ความเสื่อมทั้งหมดเริ่มจากการที่คนจมอยู่อบายมุขทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นผู้ปกครองเมื่อต้องการให้เยาวชน เติบโตมีอนาคตที่สดใส ต้องป้องกันอบายมุขทั้ง ๖ ให้กับเยาวชน และแนะนำในทางที่ถูกต้อง

๑.๕ หลักมิตรแท้-มิตรเทียม

หลักมิตรแท้-มิตรเทียม เป็นหลักธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเยาวชน เพราะเยาวชนเป็นวัยที่เห็นเพื่อนมีความสำคัญ มักจะคิดเพื่อนหรือมีพฤติกรรมทำตามเพื่อน ถ้าเยาวชนไม่สามารถแยกแยะออกได้ว่า เพื่อนแบบไหนที่ควรคบหาหรือไม่ควรคบหา เยาวชนก็จะดำเนินชีวิตผิดพลาดหรือถูกเพื่อนพาไปสู่อบายมุขต่าง ๆ มิตรแท้-มิตรเทียม มีการแยกประเภทไว้ดังนี้

มิตรเทียมมีลักษณะ ๔ จำพวกนี้ คือ^{๔๑}

๑. คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นแต่ฝ่ายเดียว
๒. คนดีแต่พูด
๓. คนพูดประจบ
๔. คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม

คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
๒. เสียน้อย ปรารถนาจะได้มาก
๓. เมื่อตัวเองมีภัย จึงทำกิจของเพื่อน
๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์

คนดีแต่พูด มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
๒. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่หาประโยชน์ไม่ได้
๔. เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความซัดซึ้ง

^{๔๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๔-๒๕๕/๒๐๗-๒๐๘.

คนพูดประจบ มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม
๒. เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
๓. สรรเสริญต่อหน้า
๔. นินทาลับหลัง

คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท
๒. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน
๓. เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูมหรสพ
๔. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

มิตรแท้^{๔๒}

- มิตรแท้คือบุคคล ๔ จำพวก คือ
๑. มิตรมีอุปการะ
  ๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
  ๓. มิตรแนะนำประโยชน์
  ๔. มิตรมีความรักใคร่

มิตรมีอุปการะ เป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงนรกได้
๔. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโภคทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น

มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. บอกความลับแก่เพื่อน
๒. ปิดความลับของเพื่อน

---

^{๔๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๕-๒๑๑.

๓. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
๔. แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้

มิตรแนะนำประโยชน์ เป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๔. บอกทางสวรรค์ให้

มิตรมีอุปการะ เชอฟังทราบว่าเป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ไม่พอใจความเลื่อมของเพื่อน
๒. พิจารณาความเจริญของเพื่อน
๓. ห้ามปรามคนที่นิทาเพื่อน
๔. สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

สรุปได้ว่า หลักมิตรแท้ มิตรเทียม เป็นหลักธรรมที่ต่อเนื่องจากหลักอบายมุข คือเป็นหลักธรรมที่อธิบาย หลักอบายมุขข้อ การคบคนชั่วเป็นมิตร ให้ละเอียดยิ่งขึ้น ว่ามิตรที่คบได้ มิตรที่คบไม่ได้ มีลักษณะอย่างไร หลักธรรมข้อนี้จะเป็นการป้องกันเยาวชน ไม่ให้ก้าวเข้าสู่ อบายมุขต่างๆ เพราะเยาวชนมักจะเห็นมิตรสำคัญ ถ้าเยาวชนคบมิตรดี ก็ไปในทางที่ดี ถ้าเยาวชนคบมิตรชั่ว ก็ย่อมจะไปในทางที่ชั่ว ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า

เมื่อบุคคลเสพบุคคลเช่นไร อกุศลธรรมเจริญขึ้น
กุศลธรรมเลื่อมลง บุคคลเช่นนี้ไม่ควรเสพ และ
เมื่อบุคคลเสพบุคคลเช่นไร กุศลธรรมเจริญขึ้น
อกุศลธรรมเลื่อมลง บุคคลเช่นนี้ควรเสพ^{๔๓}

บิดามารดา ควรควบคุมดูแล และแนะนำให้เยาวชนได้เข้าใจเรื่องการคบเพื่อนอย่างถูกต้อง เพื่อป้องกันเยาวชนก้าวสู่เส้นทางที่ผิดพลาด เพราะนั่นอาจทำให้เยาวชนอาจสูญเสียอนาคตทั้งหมด

^{๔๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๒๒/๑๕๘.

๖.หลักทิส ๖

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกำหนดหน้าที่ของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนยึดหลักการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง ซึ่งมีอยู่ไม่เกิน ๖ กลุ่ม และทรงเรียกว่าทิส ๖ ขณะเดียวกันก็ทรงกำหนดหน้าที่ของทิส ๖ ในอันที่จะอนุเคราะห์บุคคลต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยไว้อย่างชัดเจน ถ้าบุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อทิสทั้ง ๖ ครบถ้วนบริบูรณ์ ทิส ๖ ก็จะอนุเคราะห์บุคคลนั้นในปัจจุบันสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป อันมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ จึงเกิดปัญหามากมาย อันเป็นเหตุให้นำไปสู่ความไม่เข้าใจกัน บิดามารดาจะต้องสร้างความประพฤติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดี และมีความฉลาดรู้ ในวิธีการอบรมสั่งสอนบุตร พระพุทธศาสนากล่าวว่า ผู้มีหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดีงามก่อนแล้วจึงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามจึงจะได้ผลดี บุตรที่มีบิดามารดาเป็นแบบอย่างทางธรรมจะซึมซับเอาลักษณะที่ดีงาม จากบิดามารดาเป็นการสร้างความสัมพันธ์ อันดีสำหรับการครองเรือนและความสุขสงบในสังคมอีกด้วย

เยาวชนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคมนั้น อันได้แก่บุคคลที่อยู่ใกล้ตัวภายในครอบครัวและยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัวเพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับคนรอบด้าน ตลอดจนการทำหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเหมือนทิสต่างๆ ๖ ทิส ได้แก่

- บิดามารดาเป็นทิสเบื้องหน้า
- อาจารย์เป็นทิสเบื้องขวา
- บุตรและภรรยาเป็นทิสเบื้องหลัง
- มิตรสหายเป็นทิสเบื้องซ้าย
- ทาสและกรรมกรเป็นทิสเบื้องล่าง
- สมณพราหมณ์เป็นทิสเบื้องบน^{๔๔}

หน้าที่ในการปฏิบัติต่อทิสต่างๆ มีดังนี้^{๔๕}

ทิสที่ ๑ บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิสเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาเราจักเลี้ยงท่านตอบ

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖.

๒. จักทำกิจของท่าน

๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล

๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ฟังอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. หากภรรยา(สามี)ที่สมควรให้

๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันควร

ทิศที่ ๒ ครูอาจารย์เปรียบเหมือนทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุงอาจารย์โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ลูกขึ้นยี่นรับ

๒. เข้าไปคอยรับใช้

๓. เชื้อฟิง

๔. ดูแลปรนนิบัติ

๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. แนะนำให้เป็นคนดี

๒. ให้เรียนดี

๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี

๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ทิศที่ ๓ ภรรยาเปรียบเหมือนทิศเบื้องหลัง สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ให้เกียรติยกย่อง

๒. ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่ประพฤตินอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ให้

๕. ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.จัดการงานดี
- ๒.สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
- ๓.ไม่ประพฤตินอกใจ
- ๔.รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
- ๕.ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

ทิสที่ ๔ มิตรสหายเปรียบเหมือนทิสเบื้องซ้าย กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิสเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้)
- ๒.กล่าววาจาเป็นที่รัก
- ๓.ประพฤติดนให้เป็นประโยชน์
- ๔.วางตนสม่าเสมอ
- ๕.ไม่พุดจาหลอกหลวงกัน

มิตรสหายผู้เป็นทิสเบื้องซ้าย ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
- ๒.ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- ๓.เมื่อมีภัยก็เป็นที่พึ่งพำนักได้
- ๔.ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
- ๕.นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

ทิสที่ ๕ ทาสกรรมกรเป็นทิสเบื้องล่าง นายพึงบำรุงทาสกรรมกรผู้เป็นทิสเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- ๒.ให้อาหารและค่าจ้าง
- ๓.ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
- ๔.ให้อาหารมีรสแปลก
- ๕.ให้หยุดงานตามโอกาส

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิสเบื้องล่าง ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
- ๒.เลิกงานเข้านอนที่หลังนาย
- ๓.ถือเอาแต่ของที่นายให้
- ๔.ทำงานให้ดีขึ้น

๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

ทิสที่ ๖ สมณพราหมณ์เป็นทิสเบื้องบน กุลบุตรบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื้องบน โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. เปิดประตูต้อนรับ
๕. ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื้องบน ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้

หลักทิส ๖ นั้นเป็นหลักธรรมในการปฏิบัติตนต่อบุคคลรอบข้างอย่างถูกต้อง บิดามารดา จำต้องอธิบายให้เยาวชนเข้าใจในทิสทั้ง ๖ เพื่อให้เยาวชนสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างถูกต้อง ไม่ผิดพลาดในการสมาคมกับบุคคลต่างๆ ว่าคนไหนควรจะปฏิบัติตนอย่างไร ซึ่งพระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้อธิบายไว้ดังนี้^{๔๖}

๑. ปุรัตถิมทิส ทิสเบื้องหน้า มารดา บิดา

หน้าที่ของมารดาบิดากับบุตรธิดา ซึ่งโดยกำเนิด ใครจะนับถือศาสนาอะไรก็ตาม เมื่อเกิดเป็นพ่อแม่ลูกกันแล้ว ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติตามธรรมะเหล่านั้น ถ้าไม่ปฏิบัติ ลูกก็จะเป็นอกตัญญู ถ้าพ่อแม่ไม่ปฏิบัติก็จะไม่ใช่พ่อแม่ที่ดีของลูก แต่ถ้าหากทั้ง ๒ ฝ่าย ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อก็จะเป็นพ่อแม่ แม่แก้ว ลูกแก้ว อยู่ร่วมกัน โดยปกติสุขภายในบ้าน บ้านของบุคคลเหล่านั้นก็จะกลายเป็นสวรรค์วิมาน ซึ่งเปรียบเหมือนการอยู่ร่วมกันของเทพบุตรเทพธิดาอยู่ภายในวิมานเดียวกัน ด้วยการ

^{๔๖} พระเทพดิลก(ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, หน้า ๒๓๓-๒๔๕.

ข้อปฏิบัติสำหรับบิดามารดา ต่อบุตร คือการอนุเคราะห์บุตรธิดา เพราะบิดามารดามีหน้าที่จะต้องเป็นบุพการีของลูก ก็ต้องอุปการะเลี้ยงดูลูกของตนก่อน เพราะลูกนั้นเกิดขึ้นมาในโลกเนื่องด้วยบิดามารดาเป็นต้นเหตุ บิดามารดาจึงมีหน้าที่ต้องทำการอุปการะก่อน หน้าที่ของบิดามารดาที่ต้องปฏิบัติต่อลูกนั้นมีดังต่อไปนี้

๑. ห้ามปรามไม่ให้ลูกกระทำความชั่ว ทางกาย วาจา และทางใจ เพราะความชั่วนั้นนำความทุกข์มาให้ ด้วยความรักความหวังดีที่พ่อแม่มีต่อลูก ก็ต้องห้ามปรามไม่ให้ลูกทำความชั่ว เพราะกลัวลูกจะประสบความทุกข์ความเดือดร้อน

๒. อบรม แนะนำ สั่งสอน ให้ประพฤติให้กระทำแต่ความดี ความดีนั้นมีผลเป็นความสุข ความเจริญก้าวหน้า ความเกษม พ่อแม่ปรารถนาจะให้ลูกเป็นเช่นนั้น จึงต้องอบรมสั่งสอนลูกให้ประพฤติความดีอันมีลักษณะเกื้อกูลต่อตนเอง เกื้อกูลต่อบุคคลอื่นเป็นเบื้องต้น มีผลเป็นความสุขส่วนตัว ครอบครัว ตระกูลวงศ์ ตลอดจนถึงสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา ซึ่งจะเป็นประจักษ์ทรัพย์ซึ่งจ่ายไม่รู้จักจบสิ้น ให้แก่ลูกของตนตามสมควร ตามกำลังความสามารถที่จะให้การศึกษาอบรมได้

๔. ตกแต่งให้มีครอบครัวเป็นหลักเป็นฐาน เมื่อลูกเจริญเติบโตอยู่ในฐานะที่จะครองเรือนได้

๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในสมัยที่ควรมอบทรัพย์สมบัติให้ ซึ่งในสมัยโบราณมักจะเน้นไปที่วัดตุ แต่ปัจจุบันสถานการณ์สังคมของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว จึงนิยมมอบในรูปของวิชาความรู้ ซึ่งเกิดขึ้นจากการให้การศึกษาอบรม แต่ใครมีกำลังจะมอบเป็นทรัพย์สมบัติ เรือกสวนไร่นา ที่ดิน บ้านเรือนได้ ก็จะเป็นการดี

หน้าที่ของบุตรธิดากับมารดาบิดา

บุตรธิดานั้น ท่านได้จำแนกไว้เป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) อวชาตบุตร	ลูกที่ผลาญสกุล
(๒) อนุชาตบุตร	ลูกที่รักษาสกุล
(๓) อภิชาตบุตร	ลูกที่เชิดชูสกุล

ดังนั้น ลูกที่ดำรงรักษาสกุล หรือเชิดชูวงศ์สกุล ย่อมแสดงออกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อมารดาบิดา คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ให้มีความสุขกายสบายใจแก่ท่าน แม้เป็นลูกยังเล็ก อยู่ในวัยเป็นนักเรียน นักศึกษาอยู่ ก็สามารถเลี้ยงดูน้ำใจของท่าน อย่าให้ท่านทุกข์ใจ เสียใจ กลุ้มใจ เพราะการกระทำของเรา

๒.ช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆของท่าน โดยการปฏิบัติทำการงานตามที่ท่านใช้ให้ทำการแบ่งเบาภารกิจของท่าน ด้วยการรับงานอันเป็นภาระอันหนักของท่านไปทำ เป็นต้น

๓.ดำรงวงศ์สกุล สกุลนั้นมีบุคคลเกี่ยวข้องอยู่เป็นอันมาก บุตรธิดาแห่งสกุลใด เมื่อเกิดร่วมวงศ์สกุลกับบุคคลอื่น จะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสกุลวงศ์ แม้สกุลนั้นจะเสื่อมทรามตกต่ำลงไป ก็ต้องไม่ใช่เกิดจากการกระทำของตน ฉะนั้นบุตรธิดาที่พึงปรารถนา ก็คือบุตรธิดาที่ต้องดำรงวงศ์สกุล กับบุตรธิดาที่เชิดชูวงศ์สกุล ทำสกุลให้สูงขึ้น ดำรงวงศ์สกุลก็คือ การรักษาลิขิตที่ตีมต่าง ๆ ของสกุลเอาไว้ ไม่ให้เสื่อมในยุคสมัยของตน

๔.ประพาศิตนให้เป็นคนเหมาะสมแก่การไว้เนื้อเชื่อใจของพ่อแม่ที่จะรับทรัพย์มรดกสืบต่อวงศ์สกุลไปได้ ให้พ่อแม่มีความมั่นใจว่าแม้ท่านจะตายไปแล้ว ฐานะทางสกุลก็คงไม่ตกต่ำ ลูกสามารถรักษาไว้ได้

๕.เมื่อบิดามารดาทำกาลกริยาจากไป ก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูตเวทีต่อท่านผู้เป็นมารดาบิดา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรม เป็นการบูชาต่อความดีของมารดาบิดา เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นการสะสมบุญให้เพิ่มพูนขึ้นมาอีกเป็นอันมาก แต่ละคนนั้นมีพ่อแม่ มีพี่น้อง เหล่านี้ จึงเป็นหน้าที่โดยกำเนิดของทุกชีวิตที่เกิดมาในโลกนี้ ถ้าไม่ประพาศิตปฏิบัติ ก็ได้ชื่อว่าคนอกตัญญูต่อหน้าที่

๒. ทักษิณทิส ทิศเบื้องขวา อาจารย์

หน้าที่ของศิษย์กับอาจารย์ ที่จริงบุคคลทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักกันมาก่อน แต่เมื่อฝ่ายนักเรียนต้องการที่จะเข้าไปศึกษาเล่าเรียน ในสำนักครูบาอาจารย์ และครูบาอาจารย์ก็รับบุคคลเหล่านั้นเข้าเป็นลูกศิษย์ของตน แต่ละฝ่ายจะต้องวางตัวอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมตามสมควรแก่ฐานะ เป็นหน้าที่ของผู้เป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งอันที่จริงก็จำลองมาจากพระพุทธคุณ คือ จะต้องมีความบริสุทธิ์ และความเมตตากรุณา ตามสมควรแก่ฐานะ ทรงจำแนกธรรมะที่เป็นหน้าที่ไว้เป็น ๕ ข้อ คือ

๑.แนะนำดี ได้แก่เรื่องที่เขาแนะนำนั้น นำเรื่องดีๆมาอบรมสั่งสอน ตลอดถึงมีอุบายวิธีในการแนะนำ ที่สามารถสร้างความยอมรับนับถือให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนของตนได้

๒.ให้เรียนดี ได้แก่ ให้เรียนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการทางด้านต่างๆมีความรอบรู้ชำนาญในศาสตร์ที่จะต้องใช้ในการดำรงชีวิต พัฒนาให้เกิดความรู้ดี ความคิดที่ดี ความสามารถที่ดี โดยมีคุณธรรมเป็นหลักในการดำรงชีวิตของนักเรียนนักศึกษาเหล่านั้น

๓. บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ข้อนี้เป็นเรื่องของยุคสมัย ในสมัยโบราณนั้น มักเกิดปัญหาลูกศิษย์คิดล้างครู เมื่อตนเองมีความรู้ในระดับเดียวกับครูบาอาจารย์ ดังนั้นครูบาอาจารย์จึงปกปิดวิชาความรู้เอาไว้ส่วนหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะหวงความรู้หรือเพราะกลัวว่าลูกศิษย์ของตนอาจนำความรู้เหล่านั้นไปสร้างเรื่องขึ้น แล้วไม่มีใครปราบปรามได้ ท่านจะได้ช่วยเหลือปราบปราม โอกาสต่อไป แต่ครูอาจารย์ที่มีชีวิตวิญญูณของความเป็นครูจริงๆ จะต้องสอนศิษย์ของตนในชั้นนั้นๆ เต็มที่ ตามขอบข่ายของเนื้อหาวิชาที่กำหนดเอาไว้ ไม่ใช่สอนจนเกินชั้นหรือเกินความรู้ของนักเรียน

๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง เป็นการเชิดชูความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณธรรมของศิษย์ตน ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของบุคคลอื่นๆ เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของศิษย์ให้มีมันนะ อุตสาหะที่จะปฏิบัติความดีต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นเร่งเร้าให้คนอื่นถือปฏิบัติตาม เพื่อจะได้รับการยกย่องเช่นเดียวกับศิษย์คนนั้น ซึ่งได้รับการยกย่องไปแล้ว

๕. ทำการป้องกันในทิศทั้งหลาย อย่างโบราณกล่าวว่า “เป็นครูอาจารย์กันวันเดียว ก็เหมือนเป็นพ่อแม่กันตลอดชีวิต” ฉะนั้นครูอาจารย์ที่มีวิญญูณของครูอาจารย์จึงถือว่าศิษย์ก็คือศิษย์ แม้จะออกจากสถาบันการศึกษาไปแล้ว ก็พร้อมที่จะให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยเหลือป้องกันอันตรายมิให้เกิดแก่ศิษย์ของตน นี่ถือว่าเป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์ที่จะต้องทำต่อศิษย์ของตนตามสมควรแก่ฐานะ

หน้าที่ของศิษย์กับครูบาอาจารย์

ผู้เป็นศิษย์ก็ต้องสำนึกเห็นความดีของครูบาอาจารย์แล้ว ปฏิบัติตอบต่อท่านด้วยความเอื้อเฟื้อ คือ

๑. ลูกขี้นรับ เป็นการแสดงความเคารพนับถือท่าน

๒. ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ เป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภารกิจของครูบา

อาจารย์ ส่วนใหญ่มักใช้ในกรณีที่ครูบาอาจารย์กับนักเรียนอยู่ด้วยกันอย่างในสมัยโบราณ

๓. เชื้อฟังกำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ อย่างที่ท่านเตือนไว้ว่า

พ่อแม่ครู	ผู้การุณ	พระคุณสิ้น
ทุกๆคน	ทราบประจักษ์	เป็นสักขี
ท่านพร้าสอน	วอนสั่ง	ด้วยหวังดี
ควรเปรมปรีดี	ปฏิบัติ	อย่าขัดใจ

คำสั่งสอนไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องคิดว่าครูอาจารย์มุ่งดี ประารถนาดี ศิษย์ที่ดีควรพร้อมที่จะเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน

๔. อุปนิสัย คือช่วยเหลือบำรุง แบ่งเบาภาระของอาจารย์ตามสมควรแก่กาลโอกาสที่มาถึง

๕. เรียนศิลปะวิชาโดยความเคารพ โดยเคารพในตัวเอง เคารพในครูบาอาจารย์ เคารพในสถานศึกษา เคารพในตำรับตำราที่จะต้องศึกษาเล่าเรียน บางที่ทรงแสดงลักษณะบุคคลที่มีความสนใจในการศึกษาว่า บุคคลมีศรัทธาเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหาที่นั่งใกล้ เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ก็ฟังคำสั่งสอน ในขณะที่ท่านสั่งสอนก็ต้องตั้งใจฟัง เงี่ยหูคอยฟัง กำหนดข้อความ พิจารณาข้อความ มีข้อใดไม่เข้าใจหรือข้องใจสงสัย ก็สอบถามจนปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย

๓. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ภรรยา

ธรรมชาติที่เป็นหน้าที่ของท่านที่เป็นสามีภรรยา กัน สามีภรรยาก็เป็นเช่นเดียวกับอาจารย์กับศิษย์ คือจากคนที่ไม่เคยเกี่ยวข้อง ไม่เคยรู้จักกัน มารู้จักกัน มาเกี่ยวข้องกัน มีความรักต่อกัน ตกลงใจที่จะเป็นสามีภรรยา กัน จนถึงเป็นสามีภรรยา กัน แสดงว่าเป็นความสมัครใจของบุคคลทั้งสองฝ่าย แต่ก่อนนั้นไม่จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยา เพราะไม่ได้เป็นสามีภรรยา กัน แต่เมื่อเป็นแล้วก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ ซึ่งทรงแสดงไว้ว่า สามีจะต้องอนุเคราะห์ภรรยาด้วย

๑. นับถือยกย่องสถานะของภรรยา ไม่ว่าในด้านรูปร่าง วิชาความรู้ ฝีมือ หน้าที่การงาน ครอบครัวยศถาบรรพบุรุษของเธอ

๒. ไม่ดูหมิ่นภรรยาของตน โดยการปรารภรูปร่าง วิชาความรู้ ฝีมือ หน้าที่การงาน ครอบครัวยศถาบรรพบุรุษของเธอ

๓. ไม่ประพฤติล่วงใจ คือ ไม่เกี่ยวข้องทางเพศกับสตรีอื่น นอกจากภรรยาของตนเองที่ท่านใช้คำว่า “สทาร์สัน โดษ” คือมีเพศสัมพันธ์เฉพาะกับภรรยาของตนเอง

๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ ภรรยาท่านเรียกว่า แม่เรือน ฉะนั้นผู้เป็นสามีจะต้องมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านเรือนให้แก่ผู้เป็นภรรยาให้ดูแลรับผิดชอบ เอาใจใส่ ภายในครอบครัว ภรรยาจะมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ทำงานเต็มตามหน้าที่ของตน

๕. ให้เครื่องแต่งตัว ให้ของขวัญ ให้รางวัล ให้ของฝาก เมื่อได้จากไปในที่ไกล ก็จะมีของติดมือมาฝาก แสดงให้เห็นว่าตนมีความเชื่อใจอาศัยผูกพันต่อภรรยาของตน ดังนั้นสามีท่านจึงแปลว่า ผู้เป็นใหญ่หรือผู้เป็นนาย

เมื่อสามีปฏิบัติหน้าที่ของตนดีเช่นนี้แล้ว ทรงสอนให้ภรรยาแสดงคุณธรรมออกมาให้ปรากฏ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการดี เรือนที่ครองไม่คือนำความทุกข์มาให้ ผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการครองเรือน ครองสุข ก็คือภรรยา ฉะนั้นการงานต่างๆ ที่สามีมอบหมายให้ความเป็นใหญ่ไว้ ก็ต้องจัดการงานให้ดี

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี แสดงถึงความมีอหยาศัยไมตรี เพราะการแต่งงานนั้น ไม่ได้แต่งงานเฉพาะคน ๒ คน แต่เป็นการยอมรับเกี่ยวข้องกับผูกพันกับครอบครัว ๒ ครอบครัว สกุล ๒ สกุล มีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ญาติพี่น้องของฝ่ายสามีและของตน ที่มีความเดือดร้อนก็พร้อมที่จะอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ช่วยเหลือด้วยความเอื้อเฟื้อตามสมควรแก่ฐานะ

อย่างที่ท่านแสดงไว้ในโอวาท ซึ่งธัญญชัยเศรษฐีได้สั่งสอนนางวิสาขาไว้ว่า “จงให้แก่คนที่ให้ อย่าให้แก่คนที่ไม่ให้ จงให้ทั้งแก่คนที่ให้และไม่ให้” หมายความว่า คนที่หยิบยืมอะไรไปแล้วก็ส่งคืน ถ้าหยิบยืมอีกก็ควรที่จะให้เขา ใครก็ตามที่หยิบยืมอะไรไปแล้ว ไม่ยอมส่งคืน มาขอหยิบยืมอีกก็ไม่ควรจะให้ แต่สำหรับญาติพี่น้อง จะส่งคืนหรือไม่ส่งคืนก็ตาม เป็นเรื่องที่จะต้องสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ท่านสอนว่าให้สงเคราะห์

๓. ไม่ประพฤติล่วงใจสามี ไม่เกี่ยวข้องโดยไปมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น นอกจากสามีของตนที่ท่านเรียกว่า ปติวัตร คือ มีความจงรักภักดีต่อสามีของตน ให้ความสำคัญแก่สามีเหมือนเทวดาภายในเรือน

๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาไว้ได้ พระพุทธศาสนานั้นสอนให้บุคคลผู้ประกอบกิจการงาน เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว แบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งใช้จ่ายภายในครอบครัว ส่วนหนึ่งเก็บออมไว้ อีกสองส่วนใช้ประกอบกิจการงานเพื่อเพิ่มพูนทรัพย์สมบัติขึ้น คำว่ารักษาทรัพย์จึงไม่ได้หมายความว่า รักษาไว้ทั้งหมด หรือว่าจ่ายไปทั้งหมด แต่จะต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์สมบัติเหล่านั้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาในการครองเรือน

๕. ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง ภารกิจที่ตนจะต้องรับผิดชอบในฐานะของแม่ศรีเรือน มีกรงานต่างๆ อยู่เป็นอันมาก ผู้เป็นภริยาจะต้องมีความหมั่นขยัน อย่างที่โบราณท่านสอนให้รู้จักเรือน ๓ น้ำ ๔ อย่าให้มีความบกพร่อง

สามีภรรยาที่สมัครใจอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา และปฏิบัติหน้าที่ต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อเช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการอยู่ร่วมกันของผู้ชายที่เป็นเทพบุตร ผู้หญิงที่เป็นเทพธิดา บ้านก็จะเป็นสวรรค์วิมานสำหรับสามีภรรยาผู้นั้น

๔. อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย มิตร

คนที่เป็มิตรกัน ธรรมะอันเป็นหน้าที่ของคนที่เป็มิตรสหายกัน คนที่เป็มิตรกันนั้น ก็เป็นเช่นเดียวกันกับอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภริยา คือเริ่มต้นจากกันไม่รู้จักกันมาก่อน ต่อมาก็รู้จักกัน เป็นคนที่ถูกอภัยภัยกัน ตกลงปลงใจที่จะเป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจกัน จุดที่จะยึดเหนี่ยวน้ำใจของบุคคล ทั้งสองฝ่ายไว้นั้น ก็คือแต่ละฝ่ายจะต้องมีคุณธรรมจงทรงแสดงไว้ว่า

กฤษฏีพึงบำรุงมิตรไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ด้วยให้ป็น เป็นการแสดงออกซึ่งอภัยภัยไมตรี โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พร้อมทั้งจะอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ช่วยเหลือเพื่อนของตนเต็มตามกำลังความสามารถที่จะช่วยได้
๒. เจรจาถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน ก็จะพูดจะจาอะไรกัน ก็พูดด้วยความรัก ความเมตตา มุ่งดีหวังดีต่อกัน ซึ่งเรื่องทีพูดนั้นจะต้องเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องดี มีประโยชน์ ถูกกาลเทศะเป็นที่พอใจชอบใจของเพื่อน ซึ่งสรุปแล้วก็ได้แก่วจีสัจจัตถ์ทั้ง ๔ ประการนั่นเอง
๓. ประพฤติประโยชน์ จะกระทำก็ตาม จะพูดก็ตาม ต้องมองถึงผลกระทบทีจะต้องมีต่อเพื่อนของตน ไม่ว่าจะพูดอะไร ทำอะไร คิดอะไร ให้มีความระมัดระวัง พูด ทำ คิด ไปแล้วเพื่อนของเราจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าเห็นว่าจะเป็หักรานตัดรอนผลประโยชน์ของเพื่อน ถึงคว้นไม่ประพฤติไม่กระทำ ทำเฉพาะสิ่งทีเป็นประโยชน์ต่อเพื่อน
๔. ความเป็นผู้มีตนเสมอ ไม่ว่าจะฐานะของเพื่อนจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ก็วางตัวได้เหมาะสมแก่ฐานะของเพื่อน ตามสมควรแก่กาลเทศะทีเกี่ยวข้องกับเพื่อนในขณะนั้นๆ
๕. ไม่แก้งกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง ความเป็นมิตรกันจะยั่งยืนถาวรได้นั้น แต่ละฝ่ายจะต้องมีความจริงใจและจริงจังต่อกัน ดังนั้นการพูดอะไรกับเพื่อนจะต้องพูดสิ่งทีเป็นคำสัตย์ คำจริง ตามทีตนได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้ มาอย่างไร ก็พูดไปอย่างนั้น ไม่ให้น้อยไป หรือไม่ให้มากไป

บุคคลทีเป็มิตร เมื่อได้อุปการะจากเพื่อนเช่นนี้แล้ว ท่านก็สอนให้ปฏิบัติธรรมะ คือหน้าที ๕ ประการ คือ

๑. รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว ไม่ว่าเพื่อนจะกระทำอะไรก็ตาม ซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความเป็นผู้ประมาท ก็พร้อมทีจะให้ความคุ้มครองป้องกันรักษาไว้ ไม่ให้อันตรายเกิดขึ้นหรือไม่ให้เป็นอันตราย
๒. รักษาทรัพย์ของมิตรทีประมาทแล้ว เพื่อนอาจเผลอเผลอหลงลืม ทั้งทรัพย์สินเงินทองเอาไว้ หรือว่าไม่มีใครดูแลรักษาบ้านเรือน ก็ช่วยดูแลเอาใจใส่ให้

๓. เมื่อมีภัยมาถึง ก็เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้ มิตรที่สนิทสนมกันนั้น ท่านเรียกกันว่า เห็นกันเมื่อไข้ ให้กันเมื่อทุกข์ การจะรู้ว่าใจมิตรนั้นก็รู้กันตอนนี้ ยามใดเมื่อมีภัยอันตรายเกิดขึ้น ก็ไม่ทอดทิ้งกัน เป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อมิตรของตน

๔. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ นี่ก็เป็นการยืนยันพิสูจน์ ทดสอบ ว่ายามวิบัตินั้น จะรู้จักเพื่อน รู้ใจนาย รู้ใจสามี รู้ใจภรรยา รู้ใจคนอื่นที่เกี่ยวข้องกันคนว่ามีความรัก มีความจริงใจต่อตน มากน้อยแค่ไหน เพียงไร เพื่อนที่มีความรัก มีความหวังดีต่อกัน แม้เพื่อนจะประสบความวิบัติ ก็ไม่ทอดทิ้ง

๕. ให้ความเคารพนับถือตลอดดวงศวาร่วงเครือของมิตร จะเห็นได้ว่า ความเป็นสามี ภริยากันก็ดี ความเป็นเพื่อนกันก็ดี ไม่ใช่เป็นเรื่องของคนสองคน แต่เป็นการยอมรับนับถือความเกี่ยวข้องผูกพันของบุคคลสองครอบครัว สองสกุล เมื่อนับถือเพื่อนก็ให้ความเคารพนับถือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนของตน ตามสมควรแก่ฐานะ

๕. เภฏฐิมทิส ทิศเบื้องต่ำ ผู้ได้บังคับบัญชา

นายกับคนใช้หรือผู้บังคับบัญชากับผู้ได้บังคับบัญชานั้นเอง ในข้อนี้ท่านแสดงไว้ว่า บุคคลผู้เป็นนาย หรือผู้เป็นหัวหน้า ควรปฏิบัติต่อผู้ได้บังคับบัญชาของตนด้วย

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง คือ ความรู้ ความสามารถ ความคิด ฝีมือของเขา ให้เขาทำงานที่เขาถนัด สามารถแสดงความสามารถออกมาได้เต็มที่ โดยเขามีความภาคภูมิใจ และผลงานนั้นจะเป็นประโยชน์แก่กุลแก่เจ้าของงาน

๒. ด้วยการให้อาหารและรางวัล คือ ค่าตอบแทนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเงินเดือน จะเป็นโบนัส หรือจะเป็นของขวัญตามสมควรแก่กาล แก่เวลา แก่โอกาส ให้เขารู้สึกว่ามีความคุ้มค่าในการทำงานด้วย

๓. ให้การรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ คือ การให้สวัสดิการในด้านต่างๆแก่คนผู้เป็นลูกน้องของตน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ให้การดูแลเอาใจใส่ สงเคราะห์ ด้วยคำยาหรือด้วยการเยี่ยมเยียน เป็นต้น

๔. ด้วยการแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน ในกรณีพิเศษ ในโอกาสพิเศษ หรือมีของพิเศษมาก็ให้ของขวัญ ให้รางวัล ให้เป็นสินน้ำใจ แก่ผู้ได้บังคับบัญชาของตน

๕. ด้วยการปล่อยในสมัย เปิดโอกาสให้มีเวลาพักผ่อนจากกิจการงาน เช่น โอกาสพิเศษ ในคราวที่ควรแก่การพักผ่อน อย่างที่ขีตถิอประพุดติปฏิบัติกัน

คนที่เป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชา เป็นคนงาน เป็นพนักงาน เจ้าหน้าที่ เมื่อสมัครใจเข้าไปเกี่ยวข้องกับเจ้าของธุรกิจ หน่วยงานเหล่านั้นเป็นต้นแล้ว ทรงสอนไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ลูกขึ้นทำงานก่อนนายของตน แม้จะเป็นการทำงานก่อนเวลาไปบ้าง ก็แสดงให้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อ มีไมตรีจิตและมีความตั้งใจที่จะทำงาน

๒. เลิกงานที่หลังนาย ถ้างานยังไม่เสร็จ แม้เวลาเลิกงานมาถึงแล้ว ก็พร้อมที่จะทำให้เสร็จไป

๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้ นี่ก็หมายถึง มีความซื่อตรง ไม่มีการชักย้ายถ่ายเท หรือยกยอกสิ่งของที่ตนไม่ควรจะได้ หรือไม่มีสิทธิ์ที่จะได้

๔. ทำการงานให้ดีขึ้น คือพัฒนาความรู้ความสามารถ ฝีมือของตนให้ดีขึ้น เพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนต่อการทำงาน

๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่อื่นๆ การเป็นนายกับลูกน้องหรือผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาก็ตาม เป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความเป็นกัลยาณมิตรกัน ความรู้สึกของมิตรกับมิตรจึงต้องเป็นความรู้สึกที่ดี การพูดถึงจึงต้องพูดในทางที่ดี ซึ่งออกจะเป็นการขัดกับความรู้สึกของคนทั่วไป เพราะตามปกติแล้ว ลูกน้องมักชอบนินทาด้วย นักเรียนมักนินทาครู อาจารย์ ลูกวัดจะนินทาสมภาร เป็นต้น แต่ละคนนั้นแสดงให้เห็นถึงขาดความจริงใจ บริสุทธิ์ใจต่อกัน ดังนั้นผู้น้อยที่ดีทุกระดับ จึงควรพูดถึงผู้ใหญ่เหนือตนด้วยความเคารพ ด้วยการนำคุณความดีของท่านไปยกย่องสรรเสริญ อันเป็นการแสดงถึงความเป็นคนดี ที่มีความสุจริตใจต่อกัน ผู้ใหญ่ของท่านให้ปรากฏ

๖. อุปริมาทิส ทิสเบื่องบน สมณพราหมณ์

สมณพราหมณ์กับศาสนิกในศาสนา คำว่า สมณพราหมณ์นั้น หมายถึงนักบวชในศาสนาต่างๆ ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพนับถือของศาสนิกในศาสนานั้นๆ ในพระพุทธศาสนา หมายถึงพระภิกษุสามเณร ซึ่งคือญาติพี่น้องของสาธุชนที่อุบาสกอุบาสิกา นั้นเอง ความรู้สึกของบุคคลทั้งสองกลุ่ม คือนักบวชกับศาสนิกที่เป็นชาวบ้าน จึงควรวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นกัลยาณมิตรเช่นเดียวกัน

ชาวบ้านควรจะมีความรู้สึก การกระทำ ต่อนักบวช ๕ ประการ คือ

๑. ทำอะไรๆ ประกอบด้วยเมตตา คือ จะทำอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับนักบวช ให้ทำด้วยความรู้สึกเมตตา หวังดีต่อท่าน จะทำอะไร ทำไปเพื่อใคร ทำไปแล้วนักบวชท่านนั้นจะได้รับประโยชน์อะไร อาจจะเป็นการช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ ของวัด ของพระศาสนา เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่จะให้เกิดประโยชน์แก่พระ วัด พระพุทธศาสนา เป็นประการสำคัญ

๒. พูดอะไรประกอบด้วยเมตตา การพูดกันด้วยความรู้สึกที่ประกอบด้วยเมตตา นั้นหมายถึง การพูดกับท่านต่อหน้า หรือพูดลับหลังท่านกับคนอื่น ควรพูดถึงและพูดกับท่านด้วย

เมตตาหวังให้เกิดประโยชน์ต่อท่าน ไม่พูดให้เกิดความเสื่อมเสีย อันเป็นการใส่ร้ายท่าน แม้ว่าท่าน จะทำความผิด ก็ต้องพูดกับท่านด้วยเมตตาจิต ให้ท่านเลิก ละ การกระทำที่ไม่ชอบไม่ควรนั้น แม้แต่ จะกล่าวโทษท่านด้วยอาบัติก็ทำด้วยเมตตา หวังให้ท่านทำตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติ ไม่ใช่พูดไป เพราะต้องการความมั่นในอารมณ์ของตน ไม่คิดถึงผลเสียหายที่จะตกแก่พระภิกษุสามเณรอื่น และ พระพุทธศาสนา อันเป็นส่วนรวม

๓. คิดอะไรๆ ประกอบด้วยเมตตา ความคิดของตน เป็นตัวกำหนดการกระทำ และการ พูดดังกล่าว เพราะฉะนั้น เมื่อคิดถึงนักบวชหรือสมณพราหมณ์ ต้องคิดในแง่ของความเป็นจริง ไม่ เล็งผลเลิศมากนัก เมื่อคิดถึงท่านด้วยความเมตตา หวังที่จะเห็นท่านไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่ถูก เบียดเบียน ประทุษร้าย จะช่วยให้การกระทำ พูดกับท่าน หรือพูดถึงท่านเป็นการทำ พูด ด้วยเมตตา ตามไปด้วย

๔. เป็นผู้มิได้ปิดประตู คือมิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน นักบวชกับชาวบ้านนั้น โดยพื้นฐาน แล้วเป็นศาสนิกในศาสนาเดียวกัน นับถือพระรัตนตรัยด้วยกัน ความรู้สึกเป็นมิตรต่อกันจึงมีความ จำเป็น เมื่อท่านมาเยี่ยมเยียน มาติดต่อธุระ ตลอดจนมาบิณฑบาต พร้อมทั้งจะให้การต้อนรับด้วย ความเต็มใจ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าบ้านกับแขก และนักบวชกับอุบาสก อุบาสิกา

๕. ให้อามิสทาน คือการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรด้วยปัจจัย ๔ ตามกำลังความสามารถของคนที่ทำได้ ตามหลักแล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงกำลังทรัพย์ และกำลัง ศรัทธาของตนในการบริจาคทาน เพราะการทำบุญนั้นผลต้องออกมาเป็นความสุข ถ้าทำไปแล้ว ออกมาเป็นความทุกข์ ก็ไม่ควรทำ การใคร่ควรพินิจพิจารณาให้ดีแล้วให้ จึงเป็นการกระทำที่พระ สุกตเจ้าทรงสรรเสริญ

ธรรมะคือหน้าที่เหล่านี้ เกิดขึ้นจากการต้องเกี่ยวข้องกันในฐานะเป็นศาสนิกในศาสนา เดียวกันเป็นสำคัญ แม้จะมีการจำแนกออกไปเป็น ๔ ข้อ ก็ตาม ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว เป็นการ แสดงออกถึงการยอมรับนับถือศรัทธา ที่พระพุทธศาสนิกชนมีต่อพระภิกษุสามเณร เป็น แรงผลักดันให้เกิดการกระทำทั้ง ๕ ประการ ดังกล่าว

สมณพราหมณ์หรือพระภิกษุสามเณร ฟังอนุเคราะห์แก่ชาวบ้านด้วยสถาน ๖ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว หน้าที่หลักของพระภิกษุสามเณร คือ ศึกษาปฏิบัติพระธรรม วินัยด้วยตนเอง แล้วนำเอาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปบอกกล่าว ชี้แจง ให้ชาวบ้านทราบ อะไรเป็นความชั่ว มีผลเป็นความทุกข์ ก็ชี้แจง แนะนำ ห้ามปราม เพื่อไม่ให้เขาทำความชั่ว นั่นคือ “ชี้ทางบรรเทาทุกข์” ให้แก่เขานั่นเอง

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ความดีเป็นผลจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คุณธรรม มีผลเป็นความสุข พระภิกษุสามเณรมีหน้าที่ในการบอกกล่าว ชี้แจง แสดงผลของความดี เพื่อให้เขาได้ประพฤติปฏิบัติธรรม อันจะนำความสุขความเจริญมาสู่ตัวเขา และคนที่เกี่ยวข้องตามหลักที่ว่า “จีสุขเกษมสถานต์”

๓. สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยน้ำใจอันงดงาม ตามปกติแล้วการสงเคราะห์จะทำได้ ๒ ทาง คือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ และสงเคราะห์ด้วยธรรม หมายถึงการสั่งสอน แนะนำ และปฏิบัติธรรมต่อกัน ชาวบ้านสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร จะเน้นไปทางวัตถุสิ่งของ และการปฏิบัติตนด้วยเมตตา

สำหรับพระภิกษุสามเณร เนื่องจากท่านที่ทำหน้าที่ศึกษาธรรมปฏิบัติธรรม การสงเคราะห์จึงเน้นไปที่การสอนธรรม ปฏิบัติธรรมต่อชาวบ้านที่สำคัญ คือ ต้องเป็นการทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งสงเคราะห์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวบ้าน ไม่เป็นการกระทำในลักษณะต้องการผลตอบแทน

การทำงานในลักษณะนี้ ต้องอาศัยความเมตตากรุณาที่มีความบริสุทธิ์ใจต่อตนเอง และคนที่ตนสงเคราะห์เป็นฐานสำคัญ ด้วยการพยายามตั้งปัญหาและหาคำตอบว่า เราจะสงเคราะห์ใคร? สงเคราะห์ด้วยอะไร? สงเคราะห์โดยวิธีใด? สงเคราะห์ไปแล้วเขาจะได้รับประโยชน์อะไรเป็นสำคัญ

๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ตามธรรมดาการฟัง การศึกษา การสนทนานั้น มีบางเรื่อง ที่ผู้ฟังเคยฟังมาแล้ว แต่ต้องพยายามพัฒนาความรู้ ความเข้าใจให้แก่ผู้ฟัง ด้วยการให้เขาได้ฟังเรื่อง ที่ฟังแล้วเขาได้รับประโยชน์และเรื่องนั้นเขายังไม่เคยได้ยิน ได้ฟังมาก่อน

๕. สิ่งใดที่เขาเข้าใจแล้วแต่เขายังไม่เข้าใจชัด พยายามอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจชัด ในการอธิบายนั้น อาจจะต้องมีตัวอย่าง อุปมา หลักวิชา เข้ามาช่วยในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ตามแนวทางของการสอนของพระธรรมกถึกที่ว่า ตั้งจิตเมตตาปรารถนาที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังนั่นเอง

๖. บอกทางสวรรค์ คำว่า สวรรค์ ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คือผลจากการละความชั่ว ประพฤติความดี ทำให้บุคคลนั้นตายแล้วไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังนั้นผลจากการละความชั่ว และประพฤติความดี ข้อสุดท้าย จึงทรงสรุปลงว่า”หลังจากตายไปแล้ว ย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

การสอนธรรมะจึงมุ่งประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ที่เขาจะได้ในปัจจุบัน ด้วยการได้สร้างเหตุเพื่อให้เกิดผลเป็นความสุขความเจริญในชาติปัจจุบัน ประโยชน์ในชาติหน้าที่ ท่านเรียกว่า

สวรรค์สมบัติ และประโยชน์สูงสุดคือ นิพพานสมบัติ การบอกทางสวรรค์ให้ โดยเนื้อหานี้ หมายถึงการแสดงทางที่จะให้เขาสัมผัสสมมุขสมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ นั้นเอง

หลักธรรมตามหน้าที่นี้ โดยเหตุแล้วเป็นการกระทำด้วยปัญญา มีความบริสุทธิ์ใจและความเมตตากรุณาเป็นฐานสำคัญ อันเป็นการแสดงว่าทุกขั้นตอนของการละบาป บำเพ็ญบุญ คือการพัฒนาปัญญาจนจิตบริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับ สามารถครองตนอยู่ในโลกด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์เกี่ยวข้องกับคนอื่น สัตว์อื่น ด้วยความรัก เมตตา กรุณา ตามกำลังความสามารถที่จะกระทำได้ จนกว่าจะถึงจุดสมบูรณ์

สรุปได้ว่า หลักทศ ๖ คือหลักธรรมเพื่อการปฏิบัติตนต่อบุคคลรอบข้างอย่างถูกต้อง หลักธรรมนี้มีลักษณะที่เด่นก็คือ ทศที่ตรงกันข้าม เช่น บิดามารดาเป็นทศเบื้องหน้า บุตรภรรยาเป็นทศเบื้องหลัง เป็นการให้ได้รู้จักความสำคัญว่า ทศเบื้องหน้าสำคัญกว่าทศเบื้องหลัง เป็นต้น หลักธรรมเรื่องทศ ๖ นี้ เป็นหลักธรรมที่สำคัญคือ ถ้าเยาวชนเข้าใจและปฏิบัติหลักทศ ๖ ได้อย่างถูกต้องแล้ว เยาวชนก็จะสามารถเข้าใจหลักธรรมอื่นๆ ได้เอง ในทางตรงกันข้าม ถ้าเยาวชนไม่สามารถเข้าใจและปฏิบัติหลักทศ ๖ นี้แล้ว ชีวิตย่อมประสบกับความล้มเหลวในทุกด้านเช่นกัน

๒.๔ ครอบครัวยุคใหม่

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว” สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่ต้องกล่าวถึง คือ ครอบครัวยุคใหม่ ผู้วิจัยได้เสนอเนื้อหาทฤษฎีที่เกี่ยวกับสถาบันครอบครัว เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา และได้วางหัวข้อหลักในเรื่องครอบครัวยุคใหม่ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

๒.๔.๒ บทบาทและหน้าที่ของครอบครัว

๒.๔.๓ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

๒.๔.๓ ประเภทของครอบครัว

๒.๔.๔ ค่านิยมของครอบครัวยุคใหม่

๒.๔.๕ สถานภาพเกี่ยวกับครอบครัวยุคใหม่

๒.๔.๖ ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยาง

๒.๔.๑ ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยเล็กที่สุด แต่เป็นสถาบันที่มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นในทางสายโลหิตระหว่างสมาชิก เป็นสถาบันแรกของวิวัฒนาการของมนุษย์ เป็นสถาบันเดียวที่ให้กำเนิดและทำหน้าที่วางรากฐานอันสำคัญให้แก่สถาบันอื่น ๆ ไม่มีสถาบันใด ๆ

ในสังคมจะทำหน้าที่ได้ดีแทนสถาบันครอบครัวได้ ครอบครัวจึงได้ปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญหลายอย่างเพื่อสังคม เป็นต้นว่า เป็นผู้กำหนดบุคลิกลักษณะเฉพาะให้กับสมาชิกในครอบครัว สร้างความรู้สึกให้มีความรักความผูกพันกันในระหว่างสมาชิก ถ่ายทอดความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณี การนับถือศาสนา การมีค่านิยมที่เหมาะสม ความรู้สึกรับผิดชอบ รู้จักทำการงานอันเป็นพื้นฐานอาชีพ และสิ่งสำคัญอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา ได้ให้ความหมายของ “ครอบครัว” ไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

เบอร์เจส และลอค ^{๔๑} ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญ ๔ ประการคือ

๑. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มาร่วมกัน โดยการสมรส หรือความผูกพันทางสายเลือด หรือการมีบุตรบุญธรรม การแต่งงานแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา เป็นความผูกพันต่อเนื่องทางสายเลือด หรือทางชีววิทยา หากเกิดจากความสัมพันธ์ตามกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น

๒. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน หรือในบางครั้งก็แยกกันไปอยู่ต่างหาก สมัยโบราณครอบครัวหนึ่งจะมีสมาชิก ๓-๔-๕ ชั่วอายุคน ปัจจุบันขนาดของครอบครัวเล็กลงมาก จะประกอบด้วยสมาชิกคือ สามี ภรรยา และบุตรสัก ๑-๓ คน หรือบางครอบครัว ไม่มีบุตรเลย

ขนาดของครอบครัวในสังคมปัจจุบันจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับนโยบายการวางแผนครอบครัวของสังคมนั้น ๆ เช่น สังคมไทยมีนโยบายให้มีบุตร ๒-๓ คน สิงคโปร์ ๒ คน และสาธารณรัฐประชาชนจีน ๑ คน เป็นต้น

๓. ครอบครัวเป็นหน่วยของการติดต่อโต้ตอบระหว่างบุคคล เช่น พ่อ แม่ ลูก พี่น้องญาติ โดยสังคมกำหนดหน้าที่ บทบาทของสมาชิกแต่ละครอบครัวไว้ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเพณี วัฒนธรรม ของสังคมนั้น ๆ ซึ่งหมายความว่า ไม่ใช่เพียงแต่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ แต่ต่างคนจะต้องมีปฏิริยาโต้ตอบสัมพันธ์กัน เป็นต้นว่า การเอาใจใส่ต่อกัน รักกัน จิตใจผูกพันกัน เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน อบรมสั่งสอนกัน

๔. ครอบครัวถ่ายทอดรักษาวัฒนธรรม สมาชิกในครอบครัวจะถ่ายทอดและรักษารูปแบบของการประพฤติปฏิบัติต่อกัน ระหว่าง พ่อ แม่ ลูก และญาติพี่น้อง

^{๔๑} นิยม บุญมี, ครอบครัวสัมพันธ์, (ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม) (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสามิตร ,พ.ศ. ๒๕๓๔),หน้า ๑.

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งในการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่ก่อปรด้วยวัฒนธรรมประจำชาตินั้น ๆ มรดกของสังคมจะอยู่รอดได้ก็ต้องอาศัยพลังจากพ่อแม่ช่วยอบรมสั่งสอนลูก โดยถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านจิตใจและวัตถุให้แก่สมาชิกในครอบครัว

ฮอร์ตัน และ ฮันต์^{๔๘} ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า “ครอบครัว คือ ระบบเครือญาติกลุ่มหนึ่งซึ่งจัดเตรียมและสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์”

สนิท สมักรการ^{๔๙} ได้ให้ความหมายว่า “ครอบครัวได้แก่ กลุ่มญาติสนิทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมหลังคาบ้านเดียวกัน หรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกันในกรณีที่มีบ้านมากกว่าหนึ่งหลังตามปกติแล้วครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์”

ไพฑูรย์ เครือแก้ว^{๕๐} ได้ให้ความหมายว่า ครอบครัว เป็นสถาบันมูลฐานและสถาบันอันแรกในประวัติศาสตร์ของวิวัฒนาการของมนุษยชาติ กลุ่มคนที่ประกอบเป็นสมาชิกของครอบครัวนั้นมีลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) ซึ่งแต่ละคนมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างแน่นแฟ้น เกี่ยวโยงซึ่งกันและกันประดุจสายใยแมงมุม ครอบครัวจะต้องประกอบด้วยบุคคลต่างเพศตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งกันและกัน และมีข้อผูกพันที่จะให้ความสัมพันธ์ทางเพศที่มีต่อกันนั้นเป็นไปด้วยความแน่นอน และมีระยะเวลายาวนานพอที่จะทำให้เกิดมีบุตรธิดาด้วยกันได้ นอกจากนี้จะต้องมีข้อตกลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่จะเลี้ยงดูบุตรและธิดาให้มีโอกาสเติบโตขึ้นมาได้

สุพัตรา สุภาพ^{๕๑} ได้ให้ความหมายว่า “ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์ทางเพศด้วยการเป็นสามีภรรยา โดยมีลูกหรือไม่มีก็ได้”

ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย^{๕๒}

สรุปได้ว่า ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมในสถานที่เดียวกันจำนวน ๓ คนขึ้นไป มีการความสัมพันธ์กันทางสายเลือด หรือไม่มีก็ได้ มีการติดต่อสื่อสารกันในด้านต่างๆ และมีประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน และมีความสัมพันธ์กับสังคมรอบข้างในระดับต่างๆ

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕.

^{๕๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๒๐.

๒.๔.๒ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

จากความหมายของครอบครัวในแง่มุมหลากหลายที่กล่าวมา มีผลให้ “ครอบครัว” มีหน้าที่หลักที่สำคัญ ๆ หลายประการ เช่น

Horton และ Hunt^{๕๓} อธิบายหน้าที่ของครอบครัวว่า มีหน้าที่ควบคุมบำบัดความต้องการทางเพศ หน้าที่สร้างสรรค์ สมาชิกใหม่ให้สังคม หน้าที่อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม หน้าที่ให้ความรักความอบอุ่น หน้าที่กำหนดสถานภาพ เช่น เพศ เชื้อชาติ สัญชาติ เป็นลูก เป็นหลาน เป็นพี่ เป็นน้อง ฯลฯ หน้าที่ปกป้องคุ้มครองหรือเลี้ยงดูผู้เยาว์ และหน้าที่ทางเศรษฐกิจหรือเป็นหน่วยผลิตเพื่อเลี้ยงดูกัน ฯลฯ

Ogburn และ Nimkoff^{๕๔} แบ่งหน้าที่ของครอบครัวไว้ ๖ ระดับคือ

๑. หน้าที่ให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว (Affectional function) ถือเป็นหน้าที่ที่สมาชิกในครอบครัวเริ่มตั้งแต่บิดามารดาเป็นต้นไปต่างมีความรักต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความอบอุ่นขึ้นในครอบครัว

๒. หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic function) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องรับผิดชอบในความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว โดยแสวงหาทรัพยากรมาใช้สอยเพื่อบำบัดความต้องการของครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวเป็นอยู่ได้

๓. หน้าที่เกี่ยวกับสันทนาการ (Recreational function) โดยการสร้างเสริมให้สมาชิกในครอบครัวก่อสันทนาการในด้านต่างๆ เพื่อสนองสังคม

๔. หน้าที่ในการคุ้มครองป้องกัน และให้ความปลอดภัยแก่สมาชิกครอบครัว (Protective function) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องมีหน้าที่ป้องกันและคุ้มครองมิให้สมาชิกของครอบครัวได้รับอันตรายจากภายนอกหรืออันตรายอันเกิดจากภัยอื่นใดก็ตาม ที่จะทำให้ครอบครัวและสมาชิกได้รับความเดือดร้อนจึงถือเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะต้องให้การคุ้มครองดูแลเอาใจใส่

๕. หน้าที่เกี่ยวกับศาสนา (Religious function) บิดามารดาทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้เริ่มรู้จักศาสนา เพื่อความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะ

๖. หน้าที่ด้านการให้การศึกษา (Educational function) เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องให้การศึกษาทันทีโดยตรงและโดยอ้อมแก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

^{๕๓} รัชัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชน, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ฟาอภัย จำกัด พ.ศ. ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐-๑๑.

บุญลือ วันทายนท์^{๕๕} กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประการใหญ่ๆ คือ หน้าที่พื้นฐานทางธรรมชาติและเป็นสากล และหน้าที่ด้านประเพณี ดังนี้

๑. หน้าที่ที่เป็นพื้นฐานและเป็นสากลของครอบครัว (Basic and universal function of the family) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องปฏิบัติ มีดังนี้

๑.๑ หน้าที่ทางชีววิทยา (Biological function) เป็นหน้าที่พื้นฐานที่สุดของครอบครัว คือ การสร้างสมาชิกใหม่ให้กับสังคม และช่วยเหลือสมาชิกเหล่านั้นด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ฯลฯ เพื่อให้สมาชิกเติบโตและมีชีวิตร่วมอยู่ในสังคมได้

๑.๒ หน้าที่ทางจิตวิทยา (Psychological function) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องให้ความรัก ดูแลเอาใจใส่ด้วยความผูกพันทางจิตใจ ให้ความสนิทสนม อบอุ่นใจ และความปลอดภัยด้านจิตใจ

๑.๓ หน้าที่ในการสร้างความพอใจด้านความต้องการทางเพศ (Satisfaction of sexual needs) เป็นที่ที่หญิงชายสามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศได้โดยสังคมยอมรับ

๑.๔ หน้าที่ป้องกันและคุ้มครองเด็กให้ได้รับความปลอดภัย (Protection and care of the young) เพื่อทำให้สมาชิกใหม่มีชีวิตยืนยาวอยู่ในสังคม

๒. หน้าที่ด้านประเพณี (Tradition function) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องวางรากฐานอันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและเกิดความมั่นคงของครอบครัวที่จะส่งต่อไปถึงครอบครัว ประกอบด้วย ๔ หน้าที่หลัก คือ หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ทางศาสนาและหน้าที่ทางวัฒนธรรม

๒.๑ หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic function)

๒.๑.๑ หน้าที่ด้านการแสวงหารายได้ (Arrangement of income) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวจะต้องแสวงหารายได้เพื่ดำรงอยู่ของครอบครัว เพื่อใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าครองชีพและปัจจัยสิ่งของที่จำเป็นต่างๆ

๒.๑.๒ หน้าที่ด้านการแบ่งงาน (Division of labour) เป็นการแบ่งงานกันปฏิบัติระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกแต่ละคนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์

๒.๑.๓ จัดการดูแล และรักษาทรัพย์สินสมบัติของครอบครัว (Organization and care of property) เป็นหน้าที่ในการดูแลและรักษาทรัพย์สิน ทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ในครอบครัวให้คงอยู่และงอกเงย หรืออาจแบ่งปันกันในระหว่างสมาชิกครอบครัวหากมีความจำเป็น

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑-๑๒.

๒.๒ หน้าที่ด้านสังคม (Social function) เป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นหน้าที่ที่จะเชื่อมโยงครอบครัวสู่สังคม ได้แก่

๒.๒.๑ หน้าที่ในการก่อสร้างฐานะ (To establish status) คือการก่อสร้างฐานะส่วนบุคคลให้เป็นปึกแผ่นในสังคม

๒.๒.๒ หน้าที่ในการทำให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในสังคมได้ (Socialization) ทำให้สมาชิกได้เข้าใจสังคม และสามารถดำรงชีวิตอยู่กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น

๒.๒.๓ หน้าที่ในการควบคุมทางสังคม (Social control) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวจะทำให้สมาชิกปฏิบัติตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีระเบียบ โดยถูกต้องตามทำนองครองธรรม

๒.๒.๔ หน้าที่ในการเพิ่มพูนและการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม (Accumulation and transmission of social heritage) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องถ่ายทอดมรดกทางสังคมให้แก่คนรุ่นลูกหลาน ช่วยกันรักษามรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายาย รักษาวัฒนธรรมประเพณีแนวความคิดและการปฏิบัติที่เหมาะสมทั้งปวง

๒.๒.๕ การช่วยเหลือในการหาคู่ครองหรือคู่ร่วมชีวิตที่สมควรให้สมาชิกในครอบครัว (Assistance in the choice of life partner) ครอบครัวมีหน้าที่ช่วยเหลือสมาชิกแต่ละคนตัดสินใจเลือกผู้ที่เหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองของสมาชิกในครอบครัวของตน

๒.๓ หน้าที่ทางศาสนา (Religious function) พ่อแม่ต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักและเข้าใจการปฏิบัติตามกิจกรรมทางศาสนาอย่างถูกต้อง ให้เป็นผู้มีศาสนาและยึดศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน

๒.๔ หน้าที่ทางวัฒนธรรม (Cultural function) ครอบครัวต้องรักษาวัฒนธรรมประจำสังคมไว้ให้คงอยู่ โดยครอบครัวจะสร้างสิ่งแวดล้อมขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้สัมผัสตลอดเวลา เป็นการสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักการวางตัวในสังคม การดำรงชีพในสังคม ฯลฯ

หน้าที่ของครอบครัวยังมีผู้กล่าวไว้อีกมากมาย แต่ล้วนมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งจากหน้าที่ของครอบครัวที่กล่าวมาทั้งหมด เห็นได้ว่า แม้ครอบครัวจะมีหน้าที่ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวสมาชิกในครอบครัว เช่น การสร้างสมาชิกใหม่ การดูแลเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน การให้ความรัก ความอบอุ่น การหารายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ฯลฯ แต่หน้าที่ของครอบครัวส่วนใหญ่มุ่งไปที่สังคมในภาพรวม ดังอาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้^{๕๖}

๑. การสร้าง การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังขัดเกลา ให้ความรักความอบอุ่นให้แก่สมาชิกในครอบครัว ก็เพื่อเตรียมสมาชิกเหล่านั้นให้พร้อมที่จะไปเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นสมาชิกที่มี

^{๕๖} รัชญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชน, หน้า ๑๒-๑๓.

สุขภาพจิตดี เข้มแข็ง มีความรักผู้อื่น ห่วงใยผู้อื่น รวมไปถึงการห่วงใยและรักสังคมและประเทศชาติ ขณะเดียวกันก็ป้องกันมิให้สมาชิกที่มีปัญหา มองโลกในแง่ร้าย อันจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนและสร้างปัญหาสังคมด้วย

๒. การอบรมปลูกฝังและให้การศึกษาสมาชิกในครอบครัวให้รู้จักระเบียบของสังคม รู้จักความเป็นประชาธิปไตย รู้จักศาสนา ล้วนเพื่อสร้างสมาชิกให้แก่สังคมที่เป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบ เป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาสังคมและประเทศต่อไป

๓. การทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ของครอบครัวในการสร้างสมาชิกที่ดี เป็นหน้าที่ที่ส่งผลโดยตรงต่อสังคมและประเทศชาติ ในขณะเดียวกัน สมาชิกที่มีครอบครัวที่ดีอยู่เบื้องหลัง มีครอบครัวที่เป็นแหล่งพักพิงที่อบอุ่นปลอดภัย เป็นที่มั่นทางจิตใจ เป็นกำลังใจให้แก่สมาชิกของสังคม สมาชิกเหล่านั้นย่อมสามารถทุ่มเทกำลังใจให้แก่ภาระหน้าที่การงาน เพื่อการพัฒนาชาติบ้านเมืองได้อย่างเต็มที่ อันนับเป็นผลทางอ้อมที่สังคมได้รับจากการมีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งในทางกลับกัน หากสมาชิกในครอบครัวจะวักพะวนกับปัญหาครอบครัวที่อยู่เบื้องหลัง ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพการทำงาน หรือกระทบกระเทือนต่อหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอย่างแน่นอน

สรุปได้ว่า หน้าที่ของครอบครัว สามารถแบ่งได้ ๒ ระดับ คือ หน้าที่จากบนลงล่างและหน้าที่จากล่างขึ้นบน หน้าที่จากบนลงล่างคือ หน้าที่ของผู้ปกครองที่มีต่อเยาวชน ในด้านต่าง ๆ เช่น การดูแลเลี้ยงดูทางร่างกาย การให้การศึกษา การอบรมหลักพุทธจริยธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี หน้าที่จากล่างขึ้นบน คือ หน้าที่ของเยาวชนที่ต้องปฏิบัติตนต่อผู้ปกครองอย่างถูกต้อง เชื่อฟังคำสั่งสอน อยู่ในโอวาท กล่าวโดยสรุปคือ กตัญญูต่อผู้ปกครอง นั่นเอง

๒.๔.๓ ประเภทของครอบครัว

ครอบครัวในสังคมต่าง ๆ ย่อมมีโครงสร้างและลักษณะแตกต่างกันไป การจำแนกประเภทของครอบครัวจึงต้องอาศัย ขนาด องค์ประกอบ และลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมาเป็นเกณฑ์ โดยทั่วไปมักจำแนกครอบครัวออกเป็น ๒ ประเภทคือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย แต่ เมอร์คอค^{๕๗} ได้แบ่งครอบครัวออกตามลักษณะ โครงสร้างและความสัมพันธ์ของสมาชิกออกเป็น ๓ ประเภทคือ ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยายและ ครอบครัวรวม ครอบครัวแต่ละประเภทจะมีลักษณะเด่นที่สำคัญดังต่อไปนี้

^{๕๗} นิยม บุญมี, ครอบครัวสัมพันธ์, หน้า ๕.

๑.ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) เป็นครอบครัวที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด คือมีเฉพาะสามีภรรยาและบุตรเท่านั้น ส่วนคนอื่น เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย น้ำ อา หลาน คนใช้ คนอาศัยไม่จัดอยู่ในครอบครัวเดี่ยว เป็นลักษณะครอบครัวของสังคมชาวตะวันตก ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวแต่ละคนจะมีอิสระในการดำเนินชีวิตของตนเอง ไม่หวังพึ่งพาอาศัยกันและกัน

๒.ครอบครัวขยาย (Extended family) เป็นครอบครัวที่มีครอบครัวเดี่ยวหลาย ๆ ครอบครัวอยู่ด้วยกัน หรือมีสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ ๓ ชั่วอายุคนขึ้นไป เช่น สามี ภรรยา บุตร ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน ลุง ป้า น้ำ อา และญาติพี่น้องอื่น ๆ อาศัยอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือในอาณาบริเวณรั้วเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวนั้นจะมีผู้อาวุโสที่สุดเป็นหัวหน้าครอบครัว ดูแลความทุกข์สุข ดูแลความประพฤติ และควบคุมด้านเศรษฐกิจ ลักษณะของสมาชิกจะไม่มีอิสระเหมือนอย่างครอบครัวเดี่ยว

๓.ครอบครัวรวม (Compound family or Polygamous family) ลักษณะของครอบครัวรวมเกิดจากชายคนเดียวสมรสกับหญิงหลายคน และภรรยาภรรยาแต่ละคนจะมีบุตรด้วยกันกับสามีคนเดียวกันนั้น ทำให้ลักษณะครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวของภรรยาแต่ละคน บางสังคมสมาชิกแต่ละครอบครัวเดี่ยวดังกล่าวจะอยู่รวมในชายคาเรือนเดียวกัน แต่บางสังคมจะแยกกันอยู่คนละบ้านอำนาจในการปกครองจะขึ้นอยู่กับสามีทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว

สรุปได้ว่า ครอบครัวไทยมีครบทั้ง ๓ ประเภท แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปคือ ในปัจจุบันครอบครัวเดี่ยวมักจะเป็นครอบครัวที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง ครอบครัวขยายจะอาศัยอยู่ในสังคมชนบท และครอบครัวรวมลดน้อยลงมา จะมีอยู่บ้างในสังคมชนบทรอบนอก

๒.๔.๔ ลักษณะของครอบครัวไทย^{๕๘}

ในสมัยก่อนครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขยาย คือมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อแม่ลูกหลาย ๆ ครอบครัวอยู่ในบริเวณที่ปลูกสร้างบ้านเรือนเดียวกัน ทั้งนี้เพราะอาชีพและแบบแผนการดำเนินชีวิตของสังคมคนไทยในสมัยก่อนอาศัยการเกษตรกรรมเป็นหลัก ต้องอาศัยพึ่งพาแรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นหลักสำคัญ ต่อมาเมื่อลักษณะสังคมเปลี่ยนไปตามความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้ชีวิตมนุษย์ในสังคมปัจจุบันต้องสับสนวุ่นวายในทางที่จะปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์และสภาพความก้าวหน้าทางสังคม อันมีผลให้ลักษณะ โครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงไปจาก

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐-๑๒.

เดิม ถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงมาก ลักษณะของครอบครัวก็ต้องเปลี่ยนไปอย่างมากด้วย บางทีอาจเกิดปัญหาเพราะครอบครัวไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญ ๆ หลายอย่างให้สมบูรณ์ได้ และหากครอบครัวนั้น ๆ ไม่ยืนอยู่บนรากฐานของความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจหรือสำนึกในหน้าที่อันสำคัญที่สมาชิกครอบครัวพึงปฏิบัติต่อกัน ปัญหาความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ขัดแย้งอาจมีมากยิ่งขึ้นก็เป็นได้

จากความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของสังคมปัจจุบันด้วยผลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงตามเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมอันใหม่ ลักษณะของครอบครัวที่เปลี่ยนนั้น ได้แก่

๑. ลักษณะโครงสร้างและขนาดของครอบครัว ครอบครัวไทยสมัยก่อนเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวหลาย ๆ ครอบครัวอยู่อาศัยภายในอาณาบริเวณบ้านเรือนเดียวกันมีความผูกพันรักใคร่ระหว่างสมาชิกทั้งหลายอย่างแน่นแฟ้น มีความเคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโสช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกัน มีทุกข์สุขรวมกัน แต่ลักษณะของครอบครัวไทยปัจจุบันมีขนาดครอบครัวเล็กมีสมาชิกภายในครอบครัวน้อย จะอยู่ในลักษณะครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมแบบเมือง สมาชิกครอบครัวมีความเป็นอิสระในการเลือกดำเนินชีวิตเองและเอาอย่างค่านิยมของสังคมชาวตะวันตก ความสัมพันธ์ ความผูกพันไม่ค่อยแน่นแฟ้นเพราะทุกคนต้องดำเนินชีวิตแบบมุ่งผลประโยชน์หรือแบบธุรกิจมากขึ้น จึงทำให้ขาดความอบอุ่น ขาดการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒. ความผูกพันความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ที่เป็นกิจนอกบ้านของสมาชิกในครอบครัวมีเพิ่มมากขึ้น เวลาที่จะแบ่งปันเพื่อคนในครอบครัวก็ลดน้อยลง เช่น เช้าตื่นขึ้นมาทุกคนต้องมีภาระหน้าที่ที่จะรับผิดชอบของตนเองโดยตรง เป็นต้นว่า ลูก ๆ ไปโรงเรียนแต่เช้าเพื่อหลีกเลี่ยงการจราจรที่หนาแน่นหรือระยะทางไกล บางทีพ่อแม่จะต้องรีบไปทำงานก่อนลูก ๆ จะตื่นนอน แม่บ้านที่ทำงานนอกบ้านก็ต้องรีบร้อนในการเตรียมอาหารเช้าเพื่อตนเองจะได้มีเวลาเตรียมตัวไปทำงานได้ทันตามเวลา ในช่วงเวลากลางวันต่างคนต่างอยู่นอกบ้านในที่ทำงานหรือที่โรงเรียน เมื่อถึงเวลาอาหารมื้อเย็น ลูกอาจต้องรับประทานอาหารกันเองตามลำพัง เพราะพ่อแม่อาจติดงานเลี้ยงงานสังคมนอกบ้าน พ่อบ้านยังติดประชุม วันหยุดอาจต้องไปติดต่อธุรกิจต่างจังหวัด ไปประชุมสัมมนา ไปดูงาน ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวที่เคยมีต่อกันถึงแม้จะแน่นแฟ้นอยู่ก็อาจเสื่อมคลายลงได้

๓. ในบทบาทความเป็นสามีภรรยาจะมีสิทธิความเสมอภาคมากขึ้นกว่าลักษณะของครอบครัวสมัยก่อน กล่าวคือ สังคมปัจจุบันจะถือว่ามิศักดิ์สิทธิ์เท่าเทียมกัน แต่อำนาจในการเป็นผู้นำหรือหัวหน้าครอบครัวยังคงนิยมให้เป็นหน้าที่ของสามีอยู่ และในกรณีทั้งคู่สามีภรรยามีรายได้นอกบ้านเหมือนกัน ความเสมอภาคของสามีภรรยาผู้นั้นก็จะมากขึ้น ความเสมอภาคย่อมเป็นสิ่งที่ดี

แต่สิทธิและเสรีภาพของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวควรขึ้นอยู่กับหน้าที่ความรับผิดชอบในงานที่ตนกระทำด้วย แต่ถ้าสมาชิกไม่เข้าใจไม่สำนึกในหน้าที่ที่ตนมีบทบาทแล้ว การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคก็จะกลายเป็นปัญหาในด้านความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้ และอาจเป็นการยากที่จะแก้ไขในที่สุด

๔. บทบาทของความเป็นพ่อแม่เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะของครอบครัวแบบเดิม เกิดจากการออกไปประกอบภารกิจเพื่อความอยู่รอดหรือเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวทำให้พ่อแม่มีเวลาในการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ลดน้อยลงด้วย ถ้าพ่อแม่ขาดความสำนึกในหน้าที่อันสำคัญและขาดความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการใช้เวลาให้เป็น กล่าวคือ การรู้จักแบ่งเวลาเพื่อความสุขความสัมพันธ์อันดีให้แก่สมาชิกในครอบครัวบ้าง ลักษณะข้อนี้เป็นปัญหาในครอบครัวปัจจุบันมากขึ้น ยิ่งในระยะชีวิตที่พ่อแม่กำลังมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน หรือเป็นผู้มีชื่อเสียงในวงการต่าง ๆ ของสังคมด้วยแล้ว ยิ่งจะทำให้ต้องเหินห่างบ้านมากขึ้น เวลาส่วนใหญ่จะต้องทุ่มเทเพื่องานและมักเป็นช่วงจังหวะเดียวกันที่ลูก ๆ ต้องการความเอาใจใส่ ความอบอุ่น ความเข้าใจจากผู้เป็นพ่อ และถ้าผู้เป็นแม่ก็ต้องออกไปทำงานนอกบ้านอีกคน และมีภาระนอกบ้านมากเช่นเดียวกับผู้เป็นพ่อ ลูก ๆ ก็จะเกิดความรู้สึกตันตันว่าถูกทอดทิ้ง ขาดความสำคัญสำหรับพ่อแม่ บางครั้งเกิดความวุ่นวายและหาทางออกด้วยการคบเพื่อนเป็นการชดเชย หรือออกไปหาสิ่งแวดล้อมนอกบ้าน หากเป็นเช่นนี้ติดต่อกันนาน ๆ ในที่สุดก็จะเกิดปัญหาในด้านความประพฤติของลูก ก็เป็นไปได้ และโยงไปถึงความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างพ่อแม่ลูกที่เคยราบรื่นกลายเป็นไม่ราบรื่นได้

๕. ลักษณะบรรยากาศในครอบครัวปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากครอบครัวสมัยก่อน ด้านความเชื่อฟัง การอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่เปลี่ยนแปลงไป ครอบครัวสมัยก่อนผู้เป็นแม่จะใกล้ชิดคอยเอาใจใส่ติดตามดูแลลูก คอยให้ความช่วยเหลือทุกโอกาสทุกสถานการณ์ แม้ลูกจะสมรสแยกไปมีครอบครัวใหม่แล้วก็ตาม ยังคงติดตามอุปการะสม่ำเสมอ ถึงกับกล่าวกันว่า “ลักษณะครอบครัวไทยเลี้ยงลูกไม่รู้จักโต” บรรยากาศความเป็นอยู่ ความมีอำนาจในการปกครองเลี้ยงดู ให้คำแนะนำสั่งสอนเป็นของพ่อแม่และลูก ก็เชื่อถือ พ่อแม่จะกำหนดอนาคต กำหนดแนวทางอาชีพ แม้กระทั่งการเลือกคู่ครอง แต่บรรยากาศปัจจุบันลูกมีอิสระมากขึ้น บทบาทของพ่อแม่ลดลงไป

สรุปได้ว่า ลักษณะของครอบครัวในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี คือ ครอบครัวมีขนาดลดลง สมาชิกปรยามีความเท่าเทียมกัน ในทุกด้าน บุตรธิดา มีความห่างเหินกับบิดามารดามากขึ้น มีการดิ้นรนในการทำงานมากทำให้เวลาในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาน้อยลง ลักษณะการเปลี่ยนดังกล่าวนี้ นำไปสู่ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวมากขึ้น

๒.๔.๕ ค่านิยมของครอบครัวไทย

ค่านิยม (values) คือสิ่งที่คนยึดถือประจำใจ สิ่งที่จะช่วยตัดสินใจในการเลือก สิ่งในกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่กระทำ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาหรือเป็นที่ยกย่องของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น ๆ ค่านิยมจึงเป็น “วิถีของการจัดรูปแบบความประพฤติ” ที่มีความหมายต่อบุคคลและเป็นแบบฉบับความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของคนในสังคม

ค่านิยมมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด ค่านิยมบางอย่างได้สร้างแกนของวัฒนธรรม ค่านิยมมีความสำคัญและมีผลกระทบกระเทือนถึงความเจริญและความเสื่อมของสังคมตลอดจนความมั่นคงของชาติ เพราะค่านิยมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคมนั้น สังคมที่มีการสร้างค่านิยมที่เหมาะสม เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคีกลมเกลียว ความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มีความสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นค่านิยมที่ควรแก่การปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับบุคคลในชาติอย่างยิ่ง การประพฤติปฏิบัติบางอย่างไม่มีคุณค่าควรแก่การกระทำ เป็นค่านิยมที่ผิด แต่บางครั้งก็นิยมทำตาม ๆ กันจนเป็นรูปแบบเหมือนเป็นค่านิยมที่ถูกต้อง จำเป็นต้องมีการแก้ไขครอบครัวควรเป็นแกนนำและเป็นแบบอย่างที่ดีในการเริ่มต้นปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องเหมาะสมให้แก่สมาชิกของครอบครัวซึ่งเป็นสมบัติโดยส่วนรวมและมีค่ายิ่งของชาติ

ค่านิยมเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้เพราะค่านิยมบางอย่างขึ้นอยู่กับลักษณะและสภาพแวดล้อมทางสังคม เมื่อสภาพแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ค่านิยมเก่าบางอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย และจะมีค่านิยมใหม่เกิดขึ้นมาแทนที่ตามยุคตามสมัยของสังคม โดยมากค่านิยมของสังคมไทยมีอิทธิพลมาจาก ศาสนา ความเชื่อ ระบบเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ลักษณะค่านิยมบางประการของครอบครัวในสังคมไทยเป็นดังนี้^{๕๕}

๑. ค่านิยมในเรื่องความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ชาวไทยทุกคนต่างก็มีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งจะยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ค่านิยมในเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นี้สมควรส่งเสริมให้คงไว้ตลอดไป

๒. ค่านิยมในเรื่องเงิน สมัยที่คนเราชื่นชมกับวัตถุนิยมและเงินเป็นสื่อกลางสำหรับใช้ในการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่างๆ ได้ทุกชนิด ทำให้ค่านิยมของการนับถือเงินตราเป็นใหญ่และมีความแพร่หลายถึงกับกล่าวว่า “เงินเป็นพระเจ้า” บ้าง “มีเงินเป็นน้อง มีทองเป็นพี่” บ้าง และ

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๔-๓๘.

บางครั้งเงินมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนได้ เงินมีอิทธิพลถึงกับทำให้ในบางครั้งความจริงและความเที่ยงธรรมต้องเสียไป ดังที่กล่าวกันว่า “เมื่อเงินพูดความจริงก็เจียม”

ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันแก้ค่านิยมทางด้านวัตถุ หันไปสู่ค่านิยมทางด้านจิตใจ ช่วยกันส่งเสริมและฝึกรบมจิตใจของสมาชิกครอบครัวให้รู้จักเสียสละ ไม่ถือเงินเป็นเป็นสิ่งตอบแทนที่ล้ำค่า ค่าของน้ำใจคนเป็นสิ่งที่หาได้ยากมากขึ้นทุกวัน ดังนั้นจึงต้องรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารีบุคคลอื่นบ้าง บางครั้งเงินไม่สามารถซื้อความรักความซื่อสัตย์ได้เสมอไป บางคนมีเงินมีทองมีทรัพย์สินสมบัติมากมาย แต่หาความสุขทางใจไม่ได้เลย จึงไม่ควรที่จะลุ่มหลงอยู่กับค่านิยมของเงินมากนัก

๓. ค่านิยมในเรื่องอำนาจ ทุกสังคมมักยกย่องในเรื่องอำนาจ ทั้งนี้เพราะอำนาจเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมสังคม นอกจากนั้นอำนาจยังบันดาลให้ได้มาซึ่งเงิน เกียรติและสิ่งอื่น ๆ อำนาจจึงเป็นค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยปรารถนา สังคมไทยมีอดีตที่ผูกพันกับระบบศักดินาที่มีการยกย่องอำนาจมาเป็นเวลานาน บางทีจึงทำให้คนไทยหลงยึดติดอยู่กับอำนาจ

ค่านิยมในเรื่องอำนาจควรจะได้รับแก้ไข กล่าวคือ ผู้มีอำนาจควรจะได้รู้จักใช้อำนาจของตนตามหน้าที่ให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จริงอยู่คนมีอำนาจจะบันดาลให้มีเงินมีเกียรติ แต่ทางที่ถูกผู้มีอำนาจควรจะต้องคิดถึงเกียรติมากกว่าค่าของเงิน และยอมรับว่าการกระจายอำนาจให้แก่ผู้อื่นเป็นวิถีทางของการบริหารแบบประชาธิปไตย มีความจริงใจที่จะประเมินผลตนเองว่ามีความดีและความสามารถพอที่จะครองอำนาจนั้นหรือไม่ ควรมีการเตรียมฝึกรบมคนรุ่นใหม่ให้มีสำนึกรับผิดชอบและขึ้นมารับอำนาจหน้าที่ที่สืบทอดต่อไป โดยไม่คิดผูกอำนาจไว้เด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว

๔. ค่านิยมในเรื่องการทำบุญทำกุศล คำสอนจากพระพุทธศาสนามีอิทธิพลทำให้คนไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมในการทำบุญกุศลกันมาก ชาวพุทธมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อว่าการทำบุญกุศลนั้นเป็นกรรมดีที่สะสมสร้างไว้แล้วจะส่งผลความดีถึงอนาคตทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังนั้นชาวไทยที่ทั้งร่ำรวยและยากจนต่างก็นิยมทำบุญกุศลกันทั่วหน้า จัดเป็นค่านิยมที่ดี

๕. ค่านิยมในเรื่องความสนุกสนาน คนไทยรักความสนุก กิจกรรมต่าง ๆ จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสนุกสนาน การทำบุญ การจัดงานพิธีต่าง ๆ ตลอดถึงการทำงานจะมีความสนุกสนานสอดแทรกอยู่เสมอ ไม่ว่าจะงานวันเกิด โกนจุก บวชนาค ฯลฯ ค่านิยมในเรื่องความสนุกสนานบางครั้งก็มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคมอยู่หลายประการ เช่น ทำให้เกิดความประมาทขาดความจริงใจในการทำงาน พุ่มเฟ้อเกินขอบเขต กระทบกระเทือนต่อภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ก่อภาวะหนี้สิน นำไปสู่ปัญหาส่วนบุคคล ครอบครัวและสังคมต่อเนื่องกัน ฉะนั้น

ค่านิยมในเรื่องความสนุกสนานจึงจำเป็นจะต้องแก้ไขให้รู้จักสนุกสนานและสันตนาการแต่พอควร สร้างค่านิยมในเรื่องความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ สร้างค่านิยมในการประหยัดคอดออมเพื่อการอยู่ดีกินดีของครอบครัวแทนความฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อในการสนุกสนาน

๖. ค่านิยมในเรื่องการบริโภค บริโภคนิยมเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทย นั่นคือคนไทยโดยเฉพาะสังคมแบบเมืองชอปะเสาะแสวงหาแหล่งรับประทานอาหารเป็นพิเศษ ทั้งในรูปของอาหารแปลก ๆ อาหารสด อาหารหายาก อาหารป่า อาหารทะเล และอาหารรสจัดเป็นต้น ด้วยเหตุนี้กิจกรรมต่าง ๆ จึงเกี่ยวพันกับค่านิยมในการบริโภคอาหารตลอดเวลา เช่น การเลี้ยงฉลอง สมรส การเลี้ยงฉลองยศตำแหน่ง การเลี้ยงฉลองวันคล้ายวันเกิด และงานเลี้ยงในโอกาสพิเศษอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ค่านิยมในเรื่องนี้สมควรได้รับการเปลี่ยนแปลงและปลูกฝังเสียใหม่ โดยให้รู้จักบริโภคอาหารที่มีคุณค่า หาง่ายและประหยัด พยายามปลูกฝังค่านิยมให้บริโภคอาหารที่ปรุงภายในครอบครัวมากกว่าการนิยมนอกไปรับประทานอาหารนอกบ้าน ลดการเลี้ยงฉลองที่ฟุ่มเฟือยเกินขอบเขต ลดสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่การบริโภค ลดปริมาณเครื่องคัมประเภทมีนเมาลงไป ซึ่งการประหยัดดังกล่าวจะช่วยทำให้เศรษฐกิจของบุคคลและครอบครัวดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาบุคคล สังคมและประเทศชาติ

๗. ค่านิยมในเรื่องความหรูหรา คนไทยนิยมการแสดงออกซึ่งความหรูหรา เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าสถานภาพทางสังคมของตนสูง เป็นคนชั้นสูง มีเงินมีทอง เป็นต้นว่า แสดงออกด้วยการแต่งกายด้วยของมีค่าแพรวพราว มีเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น รถยนต์ราคาแพง ๆ และนิยมการเปลี่ยนยี่ห้อใหม่อยู่เรื่อย ๆ มีเครื่องอำนวยความสะดวกและให้ความเพลิดเพลินภายในบ้านราคาแพง ๆ รุ่นใหม่ทันสมัยเสมอ เช่น ทีวีสี วิดีโอ เครื่องสเตอริโอ นิยมจัดงานพิธีใหญ่โตและจัดตามสถานที่หรูหรา ตามโรงแรมชั้นนำราคาแพง เป็นต้น ค่านิยมในเรื่องความหรูหรานี้จำเป็นต้องช่วยกันแก้ไขอย่างรีบด่วน เพราะนำมาซึ่งความเสียดุลทางการค้า เป็นการฟุ่มเฟือยบั่นทอนรายได้ของครอบครัว ตามปกติคนที่รวยจริง ๆ ไม่ค่อยแสดงออก มักมีค่านิยมในลักษณะที่เรียกว่า “ผ้าจี๊วหัวทอง” คือไม่โอ้อวด นิยมการเก็บออม รู้จักใช้รู้จักแต่งแต่พอควร ไม่ฟุ้งเฟ้อมากเกินไป

๘. ค่านิยมในเรื่องการจัดงานพิธีต่าง ๆ คนไทยส่วนใหญ่นิยมจัดงานพิธีในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิต เช่น งานวันเกิด โกนจุก บวชนาค มงคลสมรส จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตคืองานศพ โดยมากมักมีค่านิยมที่จะงานกันอย่างใหญ่โต เพื่อความมุ่งหมายที่จะแสดงออกถึงความมีหน้ามีตาของตน ทั้ง ๆ ที่ไม่มีเงินก็มักไปกู้หนี้ยืมสินมา เป็นการจัดงานที่สิ้นเปลืองมาก เลี้ยงฉลองกันสามวันสามคืนมีเท่าไรหรือเลี้ยงกันหมด เข้าทำนอง “ต๋าน้ำพริกละลายแม่น้ำ” ในบางรายหลังจากจัดงานมงคลสมรสแล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาใช้หนี้กันอีกเป็นเวลานาน จนกระทั่งมีลูกแล้วบางทีก็ยังใช้หนี้สมรสไม่หมด ค่านิยมดังกล่าวมีความจำเป็นที่จะต้องแก้ไข

ปลูกฝังเสียใหม่ควรจัดงานต่าง ๆ ให้พอเหมาะพอสมกับเศรษฐกิจ เพียงยึดถือให้ถูกต้องตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามเอาไว้เป็นหลัก ลดความเห่อเหิมฟุ้งเฟ้อและลดการที่จะอวดความ ร่ำรวยออกไป

๕. ค่านิยมในเรื่องความเป็นไทในตัวเอง นั่นคือคนไทยส่วนใหญ่นิยมความเป็นตัวของตัวเอง แสดงถึงควมมีอิสระเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ตามความคิดของตนเองโดยไม่ ขึ้นกับใคร ชอบตามใจตัวเองและทำอะไรตามสะดวกสบาย ซึ่งหากมีความเป็นไทในส่วนนี้มาก จนเกินไป จะทำให้ขาดความรู้สึกด้านความผูกพันกับกลุ่มคนในสังคม ทำให้ขาดการรวมกลุ่ม ขาด การทำงานเป็นหมู่คณะ ยังผลเสียหายแก่สังคมได้ ค่านิยมในความเป็นไทและรักอิสระเสรีภาพเป็น สิ่งที่ดีควรแก่การปลูกฝังให้คงอยู่ต่อไป แต่ขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงความสำคัญขอการทำงาน เป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังในทุก ๆ ทาง และจะเป็นผลดีแก่ประเทศชาติโดย ส่วนรวม

๑๐. ค่านิยมในเรื่องตัวใครตัวมัน ในภาวะที่เศรษฐกิจฝืดเคือง สิ่งแวดล้อมสับสนคนต้อง ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อตัวเอง บางครั้งทำให้คนไทยแม้เคยเป็นผู้โอบอ้อมเอื้อเฟื้อ กลายมาเป็นผู้ที่นึกถึง ตัวเองมากกว่าคนอื่น มุ่งที่จะเอาตัวรอดเอาแต่ความสะดวกสบายของตัวเอง ขาดการเอื้อเฟื้อ เสียสละ ค่านิยมตัวใครตัวมันในลักษณะยึดถือคำพังเพยที่ว่า “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” บางครั้งก็ เป็นอันตรายต่อเอกภาพของสังคม มักเกิดในสังคมเมืองมากกว่าสังคมชนบท ซึ่งมักจะพบเห็นได้ ง่าย ๆ เช่น เวลาที่ผู้ชายนั่งรถเมล์ แม้เห็นคนชรา เด็ก คนพิการ หญิงมีครรภ์ หรือผู้หญิงยืนอุ้มลูกก็ ยังไม่ยอมเสียสละลุกให้นั่งเพื่อแสดงน้ำใจต่อบุคคลเหล่านั้น การปฏิบัติในกรณีเช่นนี้ควรต้อง ปลูกฝังค่านิยมเสียใหม่ ให้รู้จักเสียสละ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างตามสมควร

๑๑. ค่านิยมในเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยอุปนิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณีของ คนไทยแล้ว อิทธิพลจากพระพุทธศาสนาสอนให้คนไทยมีความเอื้ออารี เว้นแต่ในสังคมบางสังคม สถานการณ์และภาวะแวดล้อมบางกรณีเท่านั้นที่อยู่ในลักษณะตัวใครตัวมัน ค่านิยมในเรื่องความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนไทยนั้น โดยเฉพาะการต้อนรับแขกที่ไปมาหาสู่จะให้การต้อนรับเป็นอย่างดี โดยถือว่า “เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” ค่านิยมนี้ควรแก่การ ส่งเสริมให้คงอยู่ตลอดไป แต่ควรปรับปรุงแก้ไขให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพียงพอกับอัตราภาพ ไม่เป็นไปเพื่อการเอาหน้าเอาตาจนกระทบกระเทือนเศรษฐกิจของครอบครัว

๑๒. ค่านิยมในเรื่องขาดระเบียบวินัย ด้วยเหตุที่คนไทยชอบทำอะไรตามใจตัวเอง บางครั้งก็ไม่คำนึงถึงระเบียบวินัยหรือแม้แต่กฎหมายบ้านเมือง ไม่คำนึงถึงผลต่อส่วนรวมที่บุคคล อื่นจะได้รับ กิจกรรมที่แสดงออกถึงการขาดระเบียบวินัยของคนไทย เช่น การแย่งกันซื้อของ การ แย่งกันขึ้นรถเมล์ แย่งกันเข้าหรือออกจากโรงมหรสพ ที่สำคัญมากคือการขับรถบนท้องถนนแข่ง

ซ้ายแข่งขวา จอครถในที่ห้ามจอด ไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร ข้ามถนนตามใจชอบ ทิ้งขยะตามถนน หนทางและที่สาธารณะ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาการจราจร ปัญหาความสะอาดของบ้านเมือง ตามมา หรือบางครั้งก็ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ค่านิยมในเรื่องการขาดระเบียบวินัยต้องแก้ไข โดยรีบด่วน เพราะก่อให้เกิดความเสื่อมในสังคม เกิดภาวะสังคมพินาศ เพราะคนในสังคมขาดระเบียบวินัย ผู้ใหญ่ควรจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย เพื่อเป็นตัวอย่างอันดีแก่เยาวชน

๑๓. ค่านิยมในเรื่องการพนัน คนไทยนิยมเล่นการพนันกันตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ การพนันที่นิยมเล่นกันมากได้แก่ การเล่นสลากกินแบ่งรัฐบาล การเล่นสลากกินรวบหรือหวยใต้ดิน การเล่นพนันแข่งม้า กัดปลา ชนไก่ การเล่นไพ่ ถั่ว โป เหม รมมี ไฮโล ต่อแต้ม ดีแตก ไพ่นกกระจอก ในปัจจุบันมีพนันบอล เป็นต้น ชาวชนบทและชาวเมืองที่มีเวลาว่างมาก หรือไม่มีอาชีพเป็นลำเป็นสัน มักใช้เวลาว่างเล่นการพนัน โดยหวังเสี่ยงโชคหวังร่ำรวยโดยไม่ต้องทำงานหนัก ค่านิยมในเรื่องการพนันเป็นค่านิยมที่ผิดทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันแก้ไข เพราะการพนันเป็นสิ่งชั่วร้าย เป็นพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรม ก่อให้เกิดการทุจริตคดโกง เป็นต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท และทำให้เกิดการลักขโมยทรัพย์สิน และก่อปัญหาอาชญากรรม

๑๔. ค่านิยมในเรื่องไทยมุงและชอบสอดรู้สอดเห็น คนไทยส่วนใหญ่ชอบสนใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ไฟไหม้ รถชนกัน คนทะเลาะวิวาทกัน การถ่ายทำภาพยนตร์ เป็นต้น คนมักจะพากันมามุงดูด้วยความสนใจ จนเรียกกันติดปากว่า “ไทยมุง” เป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ควรแก้ไข เพราะบางครั้งการพากันมามุงดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ก่อให้เกิดปัญหา เช่น การไม่สะดวกต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ที่จะแก้ไขปัญหาจากเหตุการณ์เหล่านั้น บางครั้งก่อให้เกิดความเสียหายใหญ่หลวงทั้งชีวิตและทรัพย์สิน อีกประการหนึ่งคนไทยนิยมสอดรู้สอดเห็นเรื่องราวของบุคคลอื่น เมื่อรู้แล้วชอบนำมาซุบซิบนินทา ทำให้เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ แทนที่จะใช้เวลาไปเพื่อปฏิบัติงานอื่นที่เป็นประโยชน์กว่า บางครั้งก็นำมาซึ่งเหตุทะเลาะวิวาทบาดหมางใจกันในระหว่างมิตรสหาย จึงสมควรเลิกค่านิยมผิด ๆ เหล่านี้เสีย

๑๕. ค่านิยมในเรื่องโหราศาสตร์ เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยไทยในปัจจุบันมีการดิ้นรนแข่งขันกันมากขึ้น ทำให้เกิดความตึงเครียด บุคคลมีความวิตกเกี่ยวกับโชคชะตาชีวิต จึงต้องเสาะแสวงหาที่พึ่งเพื่อที่จะคาดคะเนว่าชะตาชีวิตในอนาคตจะเป็นเช่นไร โดยมากเพื่อปรอบใจตนเอง โหราศาสตร์จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมากทั้งสังคมชนบทและสังคมเมือง ค่านิยมในเรื่องโหราศาสตร์ไม่ถึงกับเสียหายแต่อย่าถึงกับหลงงมงาย

๑๖. ค่านิยมในเรื่องระบบอาวุโส คนไทยเคารพนับถือผู้อาวุโสมาตั้งแต่โบราณกาล บุคคลที่อายุมากกว่าก็จะถูกเรียกว่า ลุง ป้า น้า อา และ พี่ ทั้ง ๆ ที่บางทีไม่ได้เกี่ยวโยงในระบบเครือ

ญาติกันแต่อย่างใด ค่านิยมอันนี้ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นญาติพี่น้องกัน มีความเป็นกันเอง นำไปสู่ความรักสามัคคีภายในชาติ ระบบอาวุโสอีกแบบหนึ่งก็คือ การทำงานนานกว่า การที่อยู่นานกว่า หรือแก่พรรษากว่าก็จะได้รับการยกย่องด้วย อย่างไรก็ตามบุคคลบางคนบางสังคมใช้ค่านิยมเกี่ยวกับระบบอาวุโสไม่ถูกต้อง นำไปปฏิบัติในหน่วยราชการ ในหน่วยงานเอกชน รัฐวิสาหกิจ และองค์กรต่าง ๆ กล่าวคือ ไม่ยอมเป็นผู้ตามหรือเชื่อในเหตุผลของผู้อ่อนวัยแต่มีวุฒิทางการศึกษา และได้รับการฝึกฝนอบรมมาสูงกว่า มีการหวงตำแหน่งของตน ไม่คัดเลือกบุคคลที่มีความสามารถสูงแต่อ่อนวัยวุฒิมาทำงานในตำแหน่งหน้าที่สูง ๆ กลับไปคัดเลือกตามระบบอาวุโส บางครั้งทำให้เป็นผลเสียต่องานนั้น ๆ ฉะนั้นค่านิยมในระบบอาวุโสจำเป็นต้องแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อส่วนรวม

๑๗. ค่านิยมในเรื่องชาตินิยม คนไทยมีความสำนึกในด้านชาตินิยมยังไม่ถึงขั้นสุดยอดเหมือนอย่าง จีน ญี่ปุ่น ยิว และ เยอรมัน คนไทยบางคนทำอะไรไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่คำนึงถึงชาติบ้านเมือง เป็นต้นว่า สมคบต่างชาติเพื่อเอาผลประโยชน์เข้าตนเอง แม้ว่าจะก่อให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวม การปลอมแปลงบัตรประจำตัวประชาชนให้แก่คนต่างชาติ ขอมเป็นเครื่องมือให้แก่ฝ่ายตรงกันข้ามในการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อแยกให้แตกสามัคคี ลักษณะคนประเภทนี้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าเป็นคนไม่รักชาติ ขาดความจงรักภักดีต่อมาตุภูมิของตน เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อสังคม จำเป็นอย่างมากที่จะต้องปลูกฝังอบรมสั่งสอนเด็ก ๆ และเยาวชนทั้งหลายให้เกิดความรู้สึกภูมิใจในเอกราชความเป็นชาติไทยและมาตุภูมิของคนไทย มีความซาบซึ้งในวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ วีรบุรุษ วีรสตรี ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ช่วยกันป้องกันรักษาความมั่นคงภายในชาติ โดยการรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อชาติ ขอมอุทิศทรัพย์สินร่างกาย เลือดเนื้อและจิตใจเพื่อธำรงไว้ซึ่งชาติ คนไทยทุกคนควรจะต้องยึดถือค่านิยมไทย ส่งเสริมไทยในทุกกรณี พยายามถือปฏิบัติตามคำขวัญที่ว่า “ไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ” เราต้องช่วยกันธำรงรักษาเพื่อค่านิยมไทย ซื่อสัตย์สุจริต ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นภายในประเทศให้มากขึ้น เพื่อลดการเสียดุลทางการค้าและเศรษฐกิจแก่ต่างประเทศ ปัจจุบันนี้ผลิตภัณฑ์ภายในประเทศก็ได้รับการปรับปรุงให้มีมาตรฐานมีคุณภาพดีทัดเทียมสินค้าต่างประเทศแล้วเป็นอันมาก สื่อสารมวลชนต่าง ๆ ควรจะต้องร่วมมือกันเผยแพร่ชักชวนให้คนไทยนิยมสินค้าไทย มีความจงรักภักดีสูงต่อมาตุภูมิ อันเป็นการแสดงออกซึ่งการมีค่านิยมในเรื่องชาตินิยมสูงด้วย

๑๘. ค่านิยมในเรื่องการศึกษา คนไทยนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ เท่าที่สภาวะเศรษฐกิจของตนจะอำนวยให้ ค่านิยมแต่เดิมต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษาสูง ๆ เพื่อเข้ารับราชการเป็นเจ้านายคน แต่ในปัจจุบันค่านิยมในเรื่องการศึกษาเพื่อเป็นเจ้านายคนเปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและอาชีพ การศึกษาเป็น

หัวใจของการพัฒนาคนและประเทศชาติ จำเป็นต้องส่งเสริมให้คงไว้และสนับสนุนให้เกิดความรักที่จะศึกษาเล่าเรียนทั้งในหรือนอกระบบโรงเรียนตามแต่โอกาสของแต่ละคนจะอำนวยให้ แต่มีสิ่งที่จะต้องพิจารณาแก้ไขกันบางประการเกี่ยวกับค่านิยมทางการศึกษา คือคนไทยจำนวนไม่น้อยนิยมในเรื่องวุฒิการศึกษามากกว่าประสบการณ์และความชำนาญ การรับสมัครงานทั่วไปจึงพิจารณาในเรื่องคุณวุฒิการศึกษาหรือปริญญาบัตรเป็นอันดับแรก ขาดการพิจารณาในเรื่องประสบการณ์

สรุปได้ว่า ค่านิยมของครอบครัวไทยเปลี่ยนไปในทุกด้าน ด้านที่น่าศึกษาเป็นพิเศษคือค่านิยมในเรื่องระบบอาวุโส เพราะการที่เยาวชนไม่เคารพในเรื่องอาวุโส ทำให้ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยเสียไป และเมื่อเยาวชนไม่มีการเคารพในระบบอาวุโส ก็ทำให้เยาวชนขาดคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และอาจนำไปสู่การสูญเสียวัฒนธรรมความเป็นไทยได้ ในอนาคต

๒.๔.๖ สถานภาพเกี่ยวกับครอบครัวไทย

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุด และมีความสำคัญอย่างที่สุด เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตและหล่อหลอมสมาชิกในบ้านทุกคน เพื่อให้ไปทำหน้าที่ร่วมกันพัฒนาสังคม สมาชิกในสังคมที่เกิดมาและได้อยู่ในครอบครัวที่มีความรัก ให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัวตั้งแต่แรกเกิด ได้รับการเลี้ยงดูด้วยความเอาใจใส่อบรมสั่งสอนให้รู้บทบาทหน้าที่ที่จะปฏิบัติในสังคมให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันประกอบไปด้วยคุณลักษณะที่ดีงามต่างๆ ขณะเดียวกันก็ได้รับการส่งเสริมให้ได้เรียนรู้และเพิ่มพูนศักยภาพตนเองเพื่อให้สามารถนำไปประกอบอาชีพ ทำมาหากินโดยสุจริต เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวของตนเองต่อไป สมาชิกนั้นๆ ย่อมเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพ ของชุมชนและสังคม เป็นผู้ที่จะรับภาระในการพัฒนาสังคมและประเทศแทนคนรุ่นก่อนๆ ต่อไป ทั้งนี้ทั้งนั้น การจะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ครอบครัวย่อมเป็นแหล่งพุ่มพีที่สำคัญที่สุดสำหรับบุคคลนั้นๆ อย่างมีอจปฏิบัติได้

เอกสารนโยบายและแผนงานพัฒนาสถาบันครอบครัว ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการประสานงานสตรีแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๑ ได้ระบุถึงลักษณะของครอบครัวที่พึงประสงค์ไว้ ๘ ประการ^{๖๐} ซึ่งหากครอบครัวทุกครอบครัวหรือส่วนใหญ่ในสังคมสามารถสร้างคุณลักษณะดังกล่าวได้ ย่อมส่งผลไปถึงคุณภาพของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคน ซึ่งก็หมายถึงสมาชิกในสังคมโดยรวมในระดับสูงด้วย ลักษณะดังกล่าวได้แก่

๑. สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่กลมเกลียว สมานฉันท์ ช่วยเหลือเอื้ออาทร มีการพูดจาให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

๒. สมาชิกในครอบครัว รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และมีการทำกิจกรรมร่วมกัน

^{๖๐} ธีัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชน, หน้า ๑-๒.

๓. พ่อ แม่ และสมาชิกในครอบครัว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัดคอดออม เสริมสร้างฐานะของครอบครัวให้มั่นคง

๔. พ่อ แม่ หรือหัวหน้าครอบครัว ต้องทำตนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม อบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดี และมีประโยชน์ต่อสังคม ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมของศาสนา

๕. พ่อ แม่ หรือหัวหน้าครอบครัว ส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัว ได้รับการศึกษา มีความสนใจใฝ่รู้ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และรู้จักใช้เหตุผล

๖. สมาชิกในครอบครัว มีสุขภาพดี รู้จักดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง สถานที่อยู่อาศัย สะอาด ถูกสุขลักษณะ และเป็นที่ยอมรับ

๗. สมาชิกในครอบครัวบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ศิลปะ วัฒนธรรมไทย

๘. สมาชิกในครอบครัวเคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตนส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ลักษณะของครอบครัวที่กล่าวมา ซึ่งชี้ให้เห็นถึงคุณภาพที่ดีของสมาชิกอย่างชัดเจน อาจกล่าวได้ว่าคุณลักษณะของครอบครัวและคุณภาพที่ดีของสมาชิกในครอบครัวมีลักษณะเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้แก่งานและกัน ครอบครัวที่ดีสร้างคนดี คนดีสร้างครอบครัวที่ดี การพยายามสร้างคนดีๆ และครอบครัวดีๆ จึงต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน โดยน่าจะถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบในการสร้างทั้งคนดีและครอบครัวที่ดี ทั้งในระดับรัฐบาล สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้อง ทั้งศาสนา การศึกษา ทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว อันเกิดจากแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมเพื่อให้สังคมเกิดความเจริญ โดยเน้นที่การเติบโตและการขยายตัวขององค์กรประกอบต่างๆ อันเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนา ทำให้คนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมและสถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมๆ ที่เคยเป็นลักษณะของครอบครัวไทยดั้งเดิมอย่างมากมา ลักษณะของครอบครัวไทยดั้งเดิมหลายประการเป็นลักษณะที่ดี ที่เป็นพื้นฐานเอื้อให้ครอบครัวไทยมีความมั่นคง เป็นสถาบันที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่สมาชิกได้ ลักษณะบางประการที่เป็นลักษณะดีเด่นของครอบครัวไทยดั้งเดิมได้แก่^{๖๐}

๑. ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวใหญ่ครอบครัวไทยมีลักษณะครอบครัวต่อกันมาแต่โบราณ ตั้งแต่ในอดีตนั้น นอกจากพ่อแม่และลูกแล้วยังอาจจะมีญาติพี่น้องอื่นๆ อาศัยรวมอยู่ด้วย

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒.

เช่น พ่อหรือแม่เลี้ยงดูบิดามารดาของตนอยู่ รวมทั้งอาจมีพี่หรือน้องของพ่อแม่ที่ยังไม่แต่งงานอาศัยอยู่ด้วย ส่วนลูกๆ นั้น เมื่อแต่งงานก็มักจะแยกเรือนออกไปอยู่ต่างหาก นอกจากลูกสาวคนเล็กที่เมื่อแต่งงานแล้วมักจะยังอาศัยอยู่กับครอบครัวเดิม เนื่องจากคาดว่าจะเป็นผู้เลี้ยงดูท่านยามแก่เฒ่า

๒. ครอบครัวทำหน้าที่แทนสถาบันสังคมเกือบทั้งหมด ประเพณี วัฒนธรรม แข็งกร้าว ฝังรากลึกลงไปได้ บรรยายถึงหน้าที่ครอบครัวไทยในสมัยก่อนไว้อย่างชัดเจนดังนี้^{๖๒} ครอบครัวในสังคมสมัยก่อนทำหน้าที่ไม่เฉพาะสนองความต้องการต่างๆ ทางร่างกายและจิตใจของบุคคลที่เกี่ยวข้อง แต่ยังเป็นหน่วยสำคัญของการผลิตทางเศรษฐกิจ การให้การอบรมศึกษา การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การควบคุมทางการเมืองและอื่นๆ ในสังคมสมัยก่อน สถาบันต่างๆ ยังไม่ได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาดซึ่งเป็นผลให้สถาบันครอบครัวต้องทำหน้าที่ซึ่งในสังคมปัจจุบันมีสถาบันอื่นๆ เกิดขึ้นเพื่อรับผิดชอบโดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น ครอบครัวสมัยก่อนต้องรับผิดชอบในการให้การอบรมศึกษาแก่เด็กที่เกิดจนกระทั่งเติบโตและเริ่มทำงาน แต่ในปัจจุบันมิได้เป็นเช่นนั้นต่อไป เพราะมีโรงเรียนมหาวิทยาลัยรับหน้าที่แทน สำหรับการผลิตเศรษฐกิจ แต่ก่อนนั้นก็ทำการผลิตกันภายในครอบครัวและโดยสมาชิกของครอบครัวเอง เช่น ช่วยกันทำไร่นาในที่ดินของครอบครัว หรือทำอุตสาหกรรมครัวเรือน ปัจจุบันนี้ก็ยังเป็นเช่นนี้อยู่สำหรับชาวชนบทส่วนใหญ่และเจ้าของร้านค้าเล็กๆ น้อยๆ ในประเทศที่กำลังพัฒนา แต่ในประเทศอุตสาหกรรม การผลิตแบบนี้ลดลงไปมาก เพราะเกิดโรงงานอุตสาหกรรม องค์กรและบริษัทธุรกิจการค้าต่างๆ มากมาย ซึ่งแยกออกจากครอบครัวและจ้างสมาชิกจากครอบครัวต่างๆ มาทำงาน ครอบครัวในสังคมปัจจุบันมิได้เป็นหน่วยการผลิตอีกต่อไป แต่มีฐานะเป็นเพียงหน่วยของการบริโภค (consumption) คือการบริโภคผลิตผลทรัพย์สินที่ผลิตจากองค์กรอื่น ในเรื่องการสงเคราะห์ แต่ก่อนนั้น ครอบครัวรับผิดชอบสงเคราะห์ญาติพี่น้องที่อยู่ในฐานะช่วยตัวเองไม่ได้ เช่น ชรา ทูพลภาพ หรือว่างงาน แต่เดี๋ยวนี้หน้าที่นี้ได้กลายมาเป็นความรับผิดชอบขององค์กรต่างๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนมากขึ้น แม้แต่การรักษาพยาบาล ซึ่งแต่ก่อนทำกันในครอบครัว เดี่ยวนี้แยกออกมาทำในโรงพยาบาลทำให้ครอบครัวสูญเสียหน้าที่สำคัญไปอีกอย่างหนึ่ง

๓. สมาชิกในครอบครัวทำหน้าที่ผลิตทางเศรษฐกิจร่วมกันสืบเนื่องจากการที่สถาบันครอบครัวทำหน้าที่แทนสถาบันสังคมอื่นๆ และการประกอบอาชีพในสมัยก่อนมักไม่หลากหลายนัก ส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม ยามว่างก็ทำหัตถกรรม สมาชิกทุกคนในครอบครัวล้วนมีส่วนในการผลิตนั้นๆ ร่วมกัน ลักษณะเช่นนี้ ทำให้ลูกหลานมีโอกาสได้รับการถ่ายทอดฝีมือในด้าน

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒.

ต่างๆ จากผู้อาวุโส เนื่องจากมีความใกล้ชิดกันตลอดเวลา เทคนิควิธีในการทำศิลปกรรมหัตถกรรมต่างๆ จึงสืบสานมาได้จนถึงปัจจุบัน

๔. มีการแบ่งงาน หน้าที่และอำนาจในครอบครัวค่อนข้างชัดเจนแม้สมาชิกในครอบครัวจะทำหน้าที่ผลิตทางเศรษฐกิจร่วมกัน มีความเสมอภาคในบทบาทหน้าที่ก็ตาม บันทึกลงในประวัติศาสตร์ก็ยังระบุว่า ภรรยายังมีฐานะเป็นรองสามีอยู่ อำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้าน การเป็นผู้นำ ฯลฯ เป็นของฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงจะมีภาระในการดูแลบ้านเรือน และผู้คนในบ้านเป็นหลัก

๕. ผู้ใหญ่ทำหน้าที่เลือกคู่ครองในอดีต การเลือกคู่ครองให้กับหนุ่มสาวทำโดยผู้ใหญ่ในครอบครัว ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยแต่ละฝ่ายมักจะต้องรู้จักครอบครัวของฝ่ายตรงข้ามดีพอสมควร และคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะเป็นเขยสะใภ้ของตน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์อันจะตกแก่ครอบครัวของคุณหลานของตน อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่แล้วผู้ใหญ่ยังคงถามความนิยมจากชาย – หญิงก่อน

ครอบครัวไทยที่เป็นครอบครัวใหญ่และมีการทำมาหากินร่วมกัน ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ทุกคนมีสถานภาพและบทบาทของตัวเอง ผู้สูงอายุเป็นผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับเคารพนับถือ ทำหน้าที่พร่ำสอนอบรมขัดเกลาสมาชิกรุ่นหลังๆ ผู้ใหญ่เป็นหลักในการทำมาหากิน สมาชิกวัยเด็กทำหน้าที่รับการถ่ายทอดความรู้ ระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมของสังคมของตนและเรียนรู้การดำเนินวิถีชีวิตเพื่อจะเติบโตเป็นผู้สืบทอดวงศ์สกุลต่อไป

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาเศรษฐกิจ โครงสร้างของสังคมทุกส่วนเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สถาบันสังคมซึ่งเป็นสถาบันหลักที่เป็นกลไกทำให้สังคมเคลื่อนไป มีการปรับบทบาทต่างไปจากเดิม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ มีองค์กรที่เป็นทางการเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่อย่างเฉพาะเจาะจง ในขณะที่สถาบันศาสนาอ่อนแอลงตามลำดับอันเกิดจากบุคคลากรในสถาบันขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในบทบาทของตนเอง สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันที่ประกอบด้วยกลุ่มสมาชิกขนาดเล็กที่สุดถูกผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสถาบันสังคมส่วนอื่นๆ เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจที่ดำเนินมา ยาวนานก็ส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญเติบโตทันสมัยอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเจริญเติบโตของสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โครงข่ายคมนาคม และสิ่งก่อสร้างต่างๆ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ เช่น

๑. โครงสร้างการผลิตของระบบเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลงไปจากการที่ส่วนใหญ่ประกอบอยู่ในภาคเกษตรเป็นสภาพไปอยู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น ซึ่งทำให้ประชาชน

มีแหล่งงานเพิ่มขึ้นและมีรายได้ประจำมากขึ้น อย่างไรก็ตามการเกิดและเติบโตของแหล่งอุตสาหกรรมมีการกระจุกตัวเป็นหย่อมๆ ไม่กระจายไปทั่วประเทศ ซึ่งเกิดจากการเน้นปัจจัยด้านการลงทุนที่ราคาถูกสุดและการผลิตและการขนส่งที่สะดวกที่สุด ทำให้ประชาชนที่ต้องเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมต้องอพยพย้ายถิ่นจากพื้นที่เดิมไปสู่ย่านอุตสาหกรรม ซึ่งผลของการอพยพแรงงานส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคม ทั้งด้านทางและปลายทางย้ายถิ่น จนกลายเป็นปัญหาสังคมระดับมหภาคหลายปัญหา

๒. แนวทางการพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ เน้นหลักเป็นเวลายาวนาน ทำให้ประชาชนมีความรู้ มีความเฉลียวฉลาด ทันสมัย มีศักยภาพในการประกอบอาชีพสูง ฯลฯ แต่เวลาผ่านไปได้ปล่อยให้ผลการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ๆ กระทบไปถึงสังคม อันหมายถึง วิถีชีวิตของคนและวัฒนธรรม (สิ่งดีงามที่จรรโลงให้สังคมเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง) ให้ถดถอยลงทีละน้อย ทีละน้อย จนอาจกล่าวได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางสภาพสังคมที่เลวร้ายหลายประการ อาทิ การฉ้อราษฎร์บังหลวง การคดโกงหลอกลวง การเอารัดเอาเปรียบ อาชญากรรม ความรุนแรงต่างๆ ในสังคม และพันตรายหลายรูปแบบที่สามารถเกิดขึ้นกับผู้คน ได้ตลอดเวลา ซึ่งคนที่มีความรู้ ทันสมัยและเฉลียวฉลาดก็ไม่อาจหนีพ้นจากสภาพสังคมที่เลวร้ายเหล่านี้ได้

๓. ในช่วงระยะหลังของการพัฒนา ที่ความเจริญของเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของผู้คนมากมาย ผู้คนยิ่งฉลาดและรอบรู้มากขึ้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่เกิดมาพร้อมกับเทคโนโลยี และเสพเทคโนโลยีประหนึ่งเป็นปัจจัยหลักของการมีชีวิตอยู่ แต่เป็นที่ประจักษ์เช่นกันว่า คนใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี โดยเฉพาะสาขาสารสนเทศได้เพียงเศษเสี้ยวของคุณลักษณะหรือศักยภาพที่เทคโนโลยีมีไว้ให้ นอกจากนั้น คนส่วนใหญ่ใช้เทคโนโลยีไปโดยไม่ได้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แต่อย่างใด ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม ในทางกลับกันการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้วยความไม่รู้อย่างแท้จริงหรือด้วยความโง่เขลาก่อให้เกิดผลเสียต่อจิตใจของคนอย่างลึกซึ้ง และส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อสังคมอย่างไม่มีใครจะคาดคิดได้

ผลของการพัฒนาทั้งทางบวกและผลกระทบในทางลบที่กล่าวมาเพียงบางประการกระทบต่อคนในสังคมทุกคน ซึ่งย่อมส่งผลไปถึงทุกครอบครัวอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สภาพการณ์ที่ครอบครัวโดยประสบอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

๑. ครอบครัวไทยมีขนาดเล็กกลางครอบครัวไทยเคยเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ในแต่ละครอบครัวมีลูกเฉลี่ยประมาณ ๖-๗ คน ในระยะเริ่มต้นการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติใน พ.ศ. ๒๕๐๗ พบว่า นับแต่มีการวางแผนครอบครัวเป็นต้นมา จำนวนบุตรในแต่ละครอบครัวลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ขนาดของครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากขนาดครอบครัวจากครอบครัวขนาดใหญ่ ค่อยๆ เปลี่ยนเป็น

ครอบครัวขนาดเล็ก ในปัจจุบันครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก คือเป็นครอบครัวที่มีเฉพาะ พ่อ แม่ ลูก มากขึ้น

๒. โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไปขนาดของครอบครัวหรือครอบครัวที่ลดลงอย่างรวดเร็วดังที่ได้กล่าวไป น่าจะเกิดจากโครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไปเช่นกัน จากในอดีตที่ครอบครัวมีสมาชิกในครอบครัวหลายชั่วอายุคน เช่น มีปู่ย่าตายาย พ่อแม่ลูก และอาจมีญาติอื่นๆ รวมอยู่ด้วยเป็นส่วนใหญ่ กลับมี ลักษณะครอบครัวดังกล่าวลดลงและมีครอบครัวเดี่ยวประกอบไปด้วย พ่อแม่ลูกเท่านั้นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเขตเมือง จะมีการเปลี่ยนโครงสร้างของครอบครัวเร็วกว่าในชนบท คือเปลี่ยนเป็นครอบครัวที่มีแต่พ่อแม่ลูก แต่มีญาติอื่นๆ อาศัยอยู่ใกล้กันแต่คนละบ้าน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการอาศัยอยู่รวมกันของเครือญาติในครัวเดียวกัน มีลักษณะลดลงเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวของคนรุ่นใหม่ที่ต้องการแยกอยู่ต่างหากมากขึ้น แต่ยังคงมีการอาศัยอยู่ใกล้เคียงกับเครือญาติอยู่

กล่าวได้ว่า ครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นในชนบทและในเมือง เป็นเหตุให้เด็กในครอบครัวไทยมีโอกาสได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากเครือญาติน้อยลง ซึ่งหมายถึงการขาดโอกาสการได้รับการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมน้อยลง การอบรมสั่งสอนหรือการพ่่าสอนเกี่ยวกับ ความประพฤติ คุณธรรม จริยธรรมต่างๆ น้อยลง เนื่องจากโครงสร้างที่เหลือน้อยคือ พ่อแม่มักจะอยู่ในวัยทำงานและต้องทำงานนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ ในการจะได้อ่านหน้าทีอบรมพ่่าสอนลูกๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วนจึงมีไม่มากนัก

๓. ความสัมพันธ์ในครอบครัวและความมั่นคงในครอบครัวลดลงสถาบันครอบครัวมีความมั่นคงลดน้อยลงจากเดิม ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีมากขึ้น ซึ่งมีทั้งสามีข่มเหงภรรยา หรือพ่อแม่ข่มเหงทำร้ายลูก โดยส่วนใหญ่เกิดในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและสามีภรรยาอายุน้อย หรือแม้จะไม่มีการใช้ความรุนแรงโดยตรง หากสมาชิกในครอบครัวหันมาสื่อสารกันในทางลบ ไม่ว่าจะเป็นโดยวาจาหรือท่าทาง เช่น การปลัดไส เบื่อหน่าย โกรธเกลียดเมินเฉย ทอดทิ้ง หรือการบ่นว่า พุดจากระทบกระเทียบ เขี่ยหยัด ดูถูกเหยียดหยาม ฯลฯ หรือแม้แต่การไม่มีโอกาสจะสื่อสารกันเนื่องจากทุกคนต้องแยกย้ายกันไปทำงาน ไปเรียนหนังสือ หรือทุกคนต้องเร่งรีบกันทำกิจที่ตนคิดว่าสำคัญกว่าครอบครัวตนเอง ซึ่ง สภาพการณ์ต่างๆ เช่นนี้ “ทำให้ความใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัวลดลง การใช้เวลาร่วมกันและการสนับสนุนกันทั้งในทางวัตถุและทางจิตใจก็น้อยลงไปด้วย ในบางสถานการณ์ ครอบครัวอาจจะไม่ได้มีความหมายเป็นที่ ๆ สมาชิกทุกคนเติบโตขึ้นด้วยกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งที่ทุกคนหวังจะให้เป็นที่ก็ได้”

๔. การอบรมเลี้ยงดูสืบเนื่อง จากการเปลี่ยนแปลงขนาดและโครงสร้างของครอบครัวไทย ส่งผลให้วิถีชีวิตคนไทยเปลี่ยนไป และกระทบไปถึงการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวไทยเปลี่ยนไปด้วย ซึ่ง กุศล สุนทรธาดา^{๖๓} ได้ทบทวนและสังเคราะห์งานวิจัยเรื่องการเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทยจำนวน ๒๐ กว่าเรื่อง พบว่าครอบครัวไทยมีการเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างระหว่างครอบครัวในอดีตและปัจจุบัน

ในอดีต เด็กๆ จะได้รับการเลี้ยงดูจากแม่อย่างใกล้ชิดเป็นเวลายาวนาน เติบโตในครอบครัวขนาดใหญ่ มีญาติผู้ใหญ่ช่วยดูแล รูปแบบการเลี้ยงดูไม่เคร่งครัด แต่เป็นการปลูกฝังค่านิยม จริยธรรมและวัฒนธรรม เน้นความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบ มีระเบียบ วินัย อดทน ประหยัด ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ รวมไปถึงความมีเหตุผล เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ฯลฯ

ในสังคมของการเล่น เด็กไทยมีเพื่อนเล่นที่เป็นพี่น้องและญาติในวัยเดียวกัน หรือเพื่อนบ้านที่อาศัยในละแวกเดียวกัน การเล่นมีกติกาต่างๆ มีอิสระในการคิด ฟึกทักษะ ไหวพริบ ความจำ การตัดสินใจใช้อุปกรณ์ต่างๆ ในธรรมชาติเด็กจะได้รับความสนุกสนานจากการเล่นเป็นหลัก

แต่สำหรับการเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบัน ผลการวิจัยทั้งหลายระบุว่ามีการเลี้ยงดูที่มีรูปแบบมากขึ้น เช่น แบบให้อิสระเชิงควบคุม แบบควบคุมเชิงละเอียด แบบยอมรับแต่ไม่แสดงออก แบบเป็นแบบอย่าง แบบให้เด็กสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แบบใช้อ่านาจ แบบไม่คงเส้นคงวา ฯลฯ ซึ่งการเลี้ยงดูดังกล่าว พ่อแม่มักจะเป็นหลักในการเลี้ยงดู โดยส่วนหนึ่งต้องพึ่งพาผู้ช่วยเลี้ยงเด็กหรือสถานรับเลี้ยงเด็ก และเด็กจะถูกส่งเข้าโรงเรียนโดยเร็ว เด็กจึงมีอิสระในการเล่นน้อยลงเพราะต้องเข้าสู่ระบบการเรียนที่มีแบบแผนเร็ว และเนื่องจากสื่อมวลชนเข้าไปมีอิทธิพลในบ้านมาก การปลูกฝังให้เด็กเกิดการเรียนรู้ทางอ้อมจากสื่อมวลชนมีมาก โดยเฉพาะในกรณีที่พ่อแม่ละเว้นที่จะอบรมสั่งสอนลูกในลักษณะการพ่าสอนให้ลูกเรียนรู้ในสิ่งที่พ่อแม่ต้องการสอน โดยตรง เด็กจะซึมซับค่านิยม วัฒนธรรมที่มาจากสื่อมากมาย ซึ่งหากสื่ออ่อนด้อยในเนื้อหา ด้านคุณธรรม จริยธรรม เด็กจะพลอยขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ ไปด้วย ในทางกลับกัน หากสื่อส่งข่าวสารในเรื่องที่ไร้สาระ ขาดเหตุผล ไปจนถึงความโหดร้าย รุนแรง ฯลฯ เด็กย่อมได้รับสิ่งเหล่านั้นมาเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงไปของครอบครัวไทย อันเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ บางประการที่กล่าวมาจนถึงการปรากฏของสภาพการณ์ของครอบครัวไทยในปัจจุบัน บางส่วนเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับการพัฒนาและเจริญก้าวหน้าของสังคม โดยภาพรวม แต่จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมดังกล่าว จำเป็นที่ครอบครัวจะต้องปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ อย่างยิ่ง เนื่องจากครอบครัวเป็นแหล่งผลิตสมาชิกของสังคม แหล่งขัดเกลาสมาชิกให้เก่งและดี เพื่อ

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๖.

ออกไปทำหน้าที่พัฒนาสังคม หรือสร้างสรรค์ความเจริญดังกล่าว เป็นแหล่งสนับสนุนทางจิตใจ เป็นกำลังใจให้สมาชิกในสังคมสามารถทำหน้าที่ต่อสังคมและประเทศชาติได้ ในทางกลับกัน หากครอบครัวละเลยบทบาทหน้าที่ในการสร้างและปลูกฝังสมาชิกในครอบครัวของตนให้มีคุณภาพที่ดี ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้ที่จะเป็นกำลังในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างแน่นอน อาทิ

- สังคมจะสุขสงบได้อย่างไรหากครอบครัวสร้างสมาชิกที่มีปัญหาสุขภาพจิต ขาดความรัก ไร้สุข ก้าวร้าว ฯลฯ

- สังคมจะเจริญได้อย่างไร หากสมาชิกของสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม ไม่ซื่อสัตย์ ขาดความรับผิดชอบ ขาดแรงจูงใจ ไร้สัมฤทธิ์ ฯลฯ

- สมาชิกในสังคมจะทุ่มเทร่างกายแรงใจในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่สังคมได้อย่างไร หากคนมีปัญหาที่ครอบครัวหมกมุ่นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นลูกน้อยที่ขาดคนดูแล ลูกวัยรุ่นที่มีปัญหาการสื่อสารกับพ่อแม่ รวมไปถึงพ่อแม่ผู้แก่เฒ่าที่ไม่มีคนดูแล อาจรวมไปถึงเครือญาติที่พิการเจ็บป่วยไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ฯลฯ

สรุปได้ว่า สังคมทุกสังคมที่ต้องการความเจริญและเข้มแข็ง ต้องการสถาบันครอบครัวที่ดี สร้างคนดีคนเก่งให้กับสังคม สร้างคนที่มีคุณภาพ ขณะเดียวกันก็ป้องกันสมาชิกในสังคมมิให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปในทางที่จะเป็นภาระแก่สังคม และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ เป็นแหล่งที่ให้การสนับสนุนทางจิตใจของคนในสังคมให้สามารถทำหน้าที่ต่างๆ ในการพัฒนาชาติบ้านเมืองได้อย่างสบายใจ ปราศจากความวิตกกังวลหรือร้อนถึงเรื่องในครอบครัว

สถาบันครอบครัวจึงมิใช่เป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมเท่านั้น แต่เป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในอันที่จะทำให้สถาบันสังคมสถาบันอื่นๆ สามารถทำหน้าที่ของตนเองให้ดีขึ้นด้วย

๒.๔.๗ ลักษณะครอบครัวผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยาง

ในการวิจัยนี้ได้ใช้ ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยาง ใน ตำบล เขาพนม อำเภอ เขาพนม จังหวัด กระบี่ เป็นกรณีศึกษา จึงอธิบายลักษณะครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยางพอสังเขปดังนี้

๑. ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ครอบครัวที่มีอาชีพทำสวนยางเป็นอาชีพหลัก ในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ สมาชิกในครอบครัวมีตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป และมีการร่วมกันในการทำสวนยาง โดยทำด้วยตนเอง ไม่ใช้ลูกจ้างในการทำสวนยาง

๒. ลักษณะทั่วไปของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยาง มีลักษณะพิเศษ คือ การทำสวนยางเป็นอาชีพที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานกว่าจะได้รับผลตอบแทน ตั้งแต่เริ่มปลูกจนได้

ได้รับผลครั้งแรกใช้ระยะเวลา ๖-๗ ปี และสามารถรับผลต่อเนื่องได้ถึง ๑๕ ปี ในการทำสวนยาง แต่ละครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกัน ตั้งแต่ปลูก ดูแลบำรุงต้นยาง จนถึงการกรีดยาง ก็เป็นการผสมผสานระหว่างครอบครัวเดี่ยว กับครอบครัวขยาย คือ บุตรธิดาเมื่อแต่งงานออกไปก็จะต้องร่วมกันช่วยกันทำ ทำให้ครอบครัวมีความสัมพันธ์กันในการช่วยเหลือกัน มีเวลาอยู่ร่วมกันในแต่ละวันมาก และหลังจากกรีดยางเสร็จ ครอบครัวก็มีเวลาว่างในการอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกันตลอด

๓. บทบาทและหน้าที่ของครอบครัว ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีบทบาทหน้าที่เป็นเกษตรกรรมของสังคมระดับประเทศ ในหน้าที่ของครอบครัว มีหน้าที่ในการดูแลบุตรธิดาในทุกด้าน เหมือนครอบครัวทั่วไป ตั้งแต่ดูแลเรื่องกายภาพ การศึกษา การถ่ายทอดลักษณะทางประเพณีวัฒนธรรม และการปลูกฝังหลักพุทธจริยธรรมให้แก่เยาวชน

๔. ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง เป็นครอบครัวผสมผสานระหว่างครอบครัวเดี่ยวกับครอบครัวขยาย คือ เมื่อบุตรธิดาแต่งงานมีครอบครัวใหม่ ก็จะย้ายครอบครัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ แต่ยังอยู่ในบริเวณหรืออยู่ใกล้เคียงกับครอบครัวเดิม และมีการพึ่งพากันทางเศรษฐกิจ มีการไปมาหาสู่กันทุกวัน และมีการมีทำกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญต่างๆ

๕. ค่านิยมของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยาง ในปัจจุบันมีค่านิยมที่เปลี่ยนไป คือ ในอดีตมีค่านิยมให้บุตรธิดารับมรดกหรือกิจการการทำสวนยางต่อจากบิดามารดา แต่ในปัจจุบันนิยมส่งเสริมให้บุตรธิดามีการศึกษาในระดับที่สูงและให้ประกอบอาชีพทางด้านอื่นโดยใช้อาชีพการทำสวนยางเป็นอาชีพเสริม และมีค่านิยมในเรื่องวัตถุตามสังคมเมืองมากขึ้น

๖. สถานภาพของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพชาวสวนยาง มีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ลอกเลียนแบบสังคมเมือง เยาวชนเริ่มจะไม่ให้ความสำคัญกับการทำสวน แต่หันไปหาเทคโนโลยีสมัยใหม่ และวัฒนธรรมเรื่องความอาวุโส เรื่องการช่วยกันทำงานน้อยลง สถานภาพทางครอบครัวเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สู่ลักษณะทางสังคมเมืองมากขึ้น

บทที่ ๓
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิด ทฤษฎี ที่ใช้ประกอบการวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

- ๓.๑ พุทธวิธีการสอน
- ๓.๒ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ
- ๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม (KAP)
- ๓.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๑ พุทธวิธีในการสอน

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็น พระบรมครู หรือ ผู้เป็นยอดของครู เพราะพระองค์ สามารถที่จะสอนได้อย่างยอดเยี่ยม และประสบความสำเร็จในงานนี้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นวิธีการ สอนของพระองค์ ย่อมเป็นอะไรที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้า ในการวิจัยนี้จะได้รวบรวมพุทธวิธีใน การสอน เพื่อเป็นเนื้อหาเบื้องต้นในการประกอบการวิจัยและศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้ที่สนใจที่จะ ศึกษาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อดังนี้

๑. คุณสมบัติของผู้สอนตามหลักพุทธธรรม
๒. ลีลาการสอน
๓. วิธีการสอน
๔. กลวิธีและอุปมาประกอบการสอน

๓.๑.๑ คุณสมบัติของผู้สอน

ครูผู้สอนย่อมเป็นบุคคลที่พิเศษ คือ เป็นบุคคลผู้ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคล อื่นได้รู้ และเชื่อถือ จนถึงขั้นปฏิบัติตาม ในการเป็นครูหรือเป็นผู้สอนนั้นย่อมต้องมีลักษณะหรือ คุณสมบัติที่เหมาะสม ถึงจะสอนให้ผู้อื่นเชื่อถือได้ พระคุณสมบัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นลักษณะคุณสมบัติของผู้สอนที่เยี่ยม ซึ่งสามารถสรุป ได้ดังนี้

๑. ทรงสอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๒. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างท่องแท้สมบูรณ์

๓. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง
๔. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี
๕. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจ ให้เข้าใจลึกซึ้งสนิทสนมและพึงพอใจได้ความสุข
๖. ทรงมีหลักการสอนและวิธีการสอนยอดเยี่ยม^๑

สรุปได้ว่า คุณสมบัติของผู้สอนเป็นตัวแปรที่สำคัญมาก ที่จะทำให้การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมนั้นสำเร็จ หรือล้มเหลว เช่น การทำตัวเป็นตัวอย่าง ถ้าผู้สอนทำไม่ได้ในสิ่งที่สอนทำให้ผู้ที่เรียนยอมไม่เห็นความสำคัญ เพราะแม้แต่ผู้สอนยังทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นผู้สอนต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

๓.๑.๒ ลีลาการสอน

เมื่อมองกว้าง ๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน ๔ อย่างคือ

๑. สันทัตสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปคู่มองกับตา
๒. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา ระวังใจให้แกล้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะ แข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน พึงไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ^๒

ในเรื่องลีลาการสอน เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการสอน จะทำให้การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะเขวชนมักจะเบื่อ กับสิ่งที่ซ้ำซาก จำเจ หรือ หรืออะไรที่ไม่ชัดเจน คลุมเครือ ไม่มีสีสัน ผู้สอนต้องพยายามปรับปรุงให้การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมทันสมัยอยู่เสมอ

๓.๑.๓ วิธีการสอน

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบหลายอย่างซึ่งจะเป็นไปตามลักษณะของผู้ที่จะสอน ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย พอสรุปได้ดังนี้

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดย ธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, พ.ศ. ๒๕๔๓), หน้า ๓๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๑.

๑. แบบสาส์น หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ หลักธรรม

ในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรม และความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด

๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรม ประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทาง จิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้

ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดง ธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง โดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็น ความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรม ต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่าย พระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียม มาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย

ในการตอบ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้ เหมาะกัน

วิธีตอบปัญหา

การสอนของพระพุทธองค์ มีหลายแบบตามความเหมาะสมแก่บุคคลและ กาลเทศะ การถามปัญหาและตอบปัญหาเป็นวิธีการสอนแบบหนึ่งที่พระพุทธเจ้า ทรงใช้บ่อยที่สุดและได้ผลดี ที่สุด วิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าตามที่พระพุทธองค์ทรง แสดงไว้นั้นมี ๔ แบบด้วยกัน คือ

๑. ปัญหาที่ฟังตอบทันที
๒. ปัญหาที่ทรงตอบอย่างมีเงื่อนไข
๓. ปัญหาที่ฟังย้อนถามก่อนแล้วจึงตอบ
๔. ปัญหาที่ควรงดไว้

๑. ปัญหาที่ฟังตอบทันที

ปัญหานี้เป็นปัญหาง่าย ๆ ผู้ถาม ถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ อยากรู้จริง ๆ ฟังแล้วได้ประโยชน์ พระพุทธองค์จึงทรงตอบทันที ปัญหาชนิดนี้พระพุทธองค์ทรงตอบแบบยืนยันอย่างเดียว ตัวอย่างเช่น พระพุทธองค์ทรงตอบปัญหาของเทวดาที่ถามว่า “อะไรเป็นทางแห่งความเสื่อม” พระพุทธองค์ตรัสว่า “ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ผู้รู้ชั่วเป็นผู้เสื่อม ผู้เกลียดกรรมเป็นผู้เสื่อม” เป็นต้น

๒. ปัญหาที่ทรงตอบอย่างมีเงื่อนไข

ปัญหาชนิดนี้มักเป็นปัญหาคลุมเครือมีสองแง่สองมุมถ้าตอบโดยตรงไปตรงมา อาจจะผิดได้จึงต้องตอบอย่างมีเงื่อนไข บางทีคนถามเองก็มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ประสงค์จะเล่นเล่ห์เหลี่ยมกับผู้ตอบ เพื่อจับผิดผู้ตอบ จึงต้องตอบอย่างมีเงื่อนไข ดังนั้นพระพุทธองค์จึงจำเป็นที่จะต้องแยกออกมาตอบ เพื่อให้ตรงกับจุดประสงค์ของผู้ถาม เช่น ถามว่า “โศตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงในแง่ใด” แล้วจึงตอบ

๓. ปัญหาที่ฟังย้อนถามก่อนแล้วจึงตอบ

ปัญหาชนิดนี้ผู้ถามมักจะมีใจสงสัยเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้วเบื้องต้น เพื่อที่จะให้ผู้ถามเข้าใจประเด็นหรือเงื่อนไขที่เป็นปัญหาได้ถูกต้อง พระพุทธเจ้าจึงทรงย้อนถามในเรื่องอุปมาง่าย ๆ เสียก่อน เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ เช่น ถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจังได้แก่ จักขุ ไชโหม” ฟังแยกตอบว่า ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น โศตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง เป็นต้น

๔. ปัญหาที่ควรงดไว้

ปัญหาชนิดนี้ เป็นปัญหาทางอภิปริชญา หรือปรมัตถสัจจะ อันลึกซึ้ง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเฉพาะหน้าคือ การแก้ทุกข์ และผู้ถามก็มุ่งที่จะมาชวนทะเลาะถกเถียง อวดภูมิปัญญาของตนมากกว่าที่จะแสวงหาความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงไม่ทรงตอบ

ในการตอบปัญหา นอกจากรู้วิธีตอบแล้ว ถ้าได้รู้ซึ่งถึงจิตใจของผู้ถามด้วยว่า เขาถามด้วยความประสงค์อย่างใด ก็จะสามารรถกล่าวแก้ได้เหมาะแก่การ และตอบปัญหาได้ตรงจุด ทำให้การสอนได้ผลดียิ่งขึ้น

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีพระภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด^๓

เมื่อเข้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทำทรมานโทษ ซึ่งผลเสียหายที่เกิดขึ้นส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น

จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์

วิธีการสอน เป็นหัวใจทั้งหมดของการถ่ายทอด ในวิธีการสอน ผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรม ต้องหาวิธีที่เหมาะสมกับบุคคล สถานการณ์ หรือเรื่องราวที่จะสอน และต้องปรับปรุงวิธีการ เรื่องราวให้เข้ากับสมัยใหม่ เพื่อไม่ให้เยาวชนรู้สึกว่าการสอนเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ เมื่อเยาวชนมีความชื่นชอบในหลักพุทธจริยธรรม การสอนนั้นก็สำเร็จไปครั้งหนึ่ง ในส่วนต่อไปผู้สอนก็จะสามารถถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมหรือให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธจริยธรรม การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมนั้นก็สำเร็จ

๓.๑.๔ กลวิธีและอุปายประกอบการสอน

กลวิธีและอุปายประกอบการสอน มีอยู่มากมายหลายอย่างสามารถนำมาใช้ให้เหมาะสมแก่โอกาสได้ จะได้นำมาพิจารณาต่อไปนี้^๔

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบ

คำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่น เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น

พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์ และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๔-๕๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๕-๗๑.

เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเทียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้เนื้อความหนักแน่นเข้า เช่น

“ ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งทึบ ย่อมไม่หวั่นไหว ด้วยแรงลม ถันใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหว เพราะค่านินทาและสรรเสริญ ถันนั้น ”

“ คนผู้เรียนรู้น้อย ย่อมแก่งเหมือนโคลถึก เนื้อของเขาเจริญขึ้น แต่ปัญญาหาเจริญไม่ ”

การอุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างแพร่หลายกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

อีกประการหนึ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีบันทึกไว้ก็มักเป็นคำสอนที่ตรัสแก่ผู้ใหญ่ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรม ทั้งสอนเคลื่อนที่ไปในดินแดนแคว้นต่าง ๆ อย่างอิสระ ชนิดที่ผู้สอนไม่มีทรัพย์สินสมบัติติดตัว ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นที่จะใช้อุปกรณ์จึงมีน้อยและ โอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์ก็เป็นไปได้ยาก

นอกจากนั้น การใช้ข้ออุปมาต่าง ๆ ก็สะดวกกว่า และให้ความเข้าใจชัดเจนอยู่แล้ว แม้เมื่อใช้ของจริงเป็นอุปกรณ์ก็มักใช้ในแง่อุปมาอีกนั่นเอง จึงปรากฏว่าคำสอนในแง่อุปมามีมากมาย แต่ไม่ค่อยปรากฏการใช้อุปกรณ์การสอน

อย่างไรก็ดี มีตัวอย่างการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปกรณ์การสอน ในกรณีสอนผู้เรียนที่อายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ จึงมีปรากฏเรื่องที่พระองค์ทรงสอนสามเณรราหุลเมื่ออายุ ๗ ขวบ ว่า

วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จมา ณ ที่อยู่ของสามเณรราหุล สามเณรมองเห็นแล้ว ก็ปูลาดอาสนะ และจัดน้ำล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคล้างพระบาทแล้ว ทรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะหนึ่ง เมื่อสามเณรถวายบังคมนั่งเรียบร้อยแล้ว

พระองค์ตรัสถามว่า “ ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลือน้อยหนึ่งในภาชนะนี้หรือไม่ ” สามเณรราหุลทูลว่า เห็น จึงตรัสว่า “ คนที่พูดเท็จทั้งที่รู้อยู่ ก็มีคุณธรรมของสมณะเหลือน้อยเหมือนอย่างนั้น ”

เสร็จแล้วทรงเทน้ำนั้นเสีย ตรัสถามว่า “ เธอเห็นเราเทน้ำน้อยหนึ่งนั้นทิ้งไปแล้วไหม ” สามเณรทูลว่า เห็น ตรัสว่า “ คนที่ไม่มีความละเอียดในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ ก็เป็นผู้ท่คุณธรรมของสมณะออกทิ้งเสียเหมือนอย่างนั้น ”

แล้วทรงคว่ำภาชนะลง ตรัสถามว่า “ เธอเห็นภาชนะนี้คว่ำลงแล้วไหม ” สามเณรทูลว่า เห็น ตรัสว่า “ คนที่ไม่มีความละเอียดในการพูดเท็จทั้งที่รู้อยู่ คุณธรรมของสมณะของเขาก็ชื่อว่าคว่ำไปแล้วเหมือนอย่างนั้น ”

แล้วทรงหงายภาชนะขึ้น ตรัสถามว่า “ เธอเห็นภาชนะนี้ว่างเปล่าไหม ” สามเณรทูลว่า เห็น จึงตรัสว่า “ คนที่ไม่มีความละเอียดในการพูดเท็จ ทั้งที่รู้อยู่ คุณธรรมแห่งสมณะของเขาก็ว่างเปล่าเหมือนอย่างนั้น ”

ตรัสถามว่า “ ราहुล แวนมีประโยชน์อย่างไร ”

ทูลตอบว่า “ มีประโยชน์สำหรับสองคุณ พระเจ้าข้า ”

ตรัสว่า “ อันนั้นเหมือนกันราहुล บุคคลควรพิจารณาเสียก่อน จึงกระทำการด้วยกาย วาจา และใจ ”

ในการสอนสามเณรนี้ บางทีก็ทรงใช้วิธีทนายปัญหา ซึ่งคงจะช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสำหรับเด็ก อย่างเรื่องสอนธรรมยาก ๆ ด้วยสามเณรปัญหาว่า “ อะไรเอ๋ย มีสองอย่าง , อะไรเอ๋ย มีสามอย่าง ” ฯลฯ

๔. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในลักษณะที่ทรงเป็นผู้นำที่ดี

การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่ตามปกตินั่นเอง แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี เช่น

คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระอานนที่ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่ง อาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและกูดของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วจึงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสต่อนหนึ่งว่า

“ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด ”

๕. การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นเกมและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิกิริยา ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน

เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด

บางที่เขาทูลถามหรือกล่าวข้อความ โดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม

คำสนทนาโต้ตอบแบบนี้ มีรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แปลออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียรสเสียความหมาย ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่น ในภาษาไทยว่า “ ปากกาหัก ” อาจใช้ในความหมายต่างกันได้ ในภาษาไทย แต่เมื่อแปลเป็นภาษาอื่นย่อมเสียรส

บางครั้ง ผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ทรงยอมรับคำบริภาษเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมาย อธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องที่ดีงาม

แม้ในด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟังผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วย ว่าอย่างไรหนุก อย่างไรหนึดยัง

จึงเห็นได้ว่า คำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบูชาขัญ ฯลฯ เป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างไรใหม่

๖. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เรียกว่าการวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในที่ใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปโปรดเบญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์เมื่อครั้งออกแสวงธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่เบญจวัคคีย์เป็นผู้เฝ้ารอ มีอุปนิสัยอยู่แล้ว หรือในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่ว่าเป็นการสร้าง ความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความ

กลางแกลงในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้อาจไปสร้างความกลางแกลงใจขึ้นแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย

ครั้นเสร็จสั่งสอนเบญจวักคีย์แล้ว ก็ได้โปรดยศกุมาร พร้อมทั้งเศรษฐีผู้บิดา และญาติมิตร และเมื่อจะเสด็จเข้าแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมทั้งบริวารทั้งพัน เริ่มด้วยชฎิลคนพี่ใหญ่เสียก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ผู้กลายเป็นสาวกแล้ว เข้าสู่นครราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น ได้ราชาเป็นสาวก

เป็นอันว่า พอเริ่มประกาศพระศาสนาก็ได้ทั้งนักบวชผู้ใหญ่ เศรษฐี และราชา ซึ่งเป็นคนชั้นสูงสมัยนั้นเป็นสาวก เป็นการทำให้ทางเสด็จเผยแผ่ให้ปลอดโปร่งต่อไป

ในการทรงสั่งสอนคนแต่ละถิ่น หรือแต่ละหมู่คณะ ก็มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลผู้เป็นประมุข เช่นพระมหากษัตริย์ หรือหัวหน้าของชนหมู่นั้น ๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาได้ผลดีและรวดเร็ว และเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์ด้วย

ในการบำเพ็ญพุทธกิจประจำวัน พระองค์ก็ทรงสอดส่องพิจารณาบุคคลผู้ควรโปรดในวันนั้นตั้งแต่เวลาจวนรุ่งสาง และเสด็จไปโปรดในเวลาเช้า เป็นการให้ความสนพระทัยสงเคราะห์บุคคลเป็นราย ๆ ซึ่งให้ผลดีในการสอนยิ่งกว่าการสอนแบบสาด ๆ ไป

แม้เมื่อแสดงธรรมในที่ประชุม ก็ทรงกำหนดบุคคลที่ควรเอาพระทัยใส่พิเศษในคราวนั้น ๆ ไว้ด้วย กับทั้งแสดงธรรมโดยวิธีการที่จะทำให้ทุกคนในที่ประชุมได้รับผลประโยชน์ไปอย่างเป็นที่น่าพอใจ ให้เกิดความรู้สึกแก่ทุกคนว่า พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตน ดังกล่าวมาแล้ว

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งญาณหรืออินทรีย์ ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือดิ่งดันทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า

แม้ในการเผยแผร์ธรรมแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย เช่น

ในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆบูรณมี หลังตรัสรู้ ๕ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของสงฆ์ ที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

เมื่อคราวนิครนถนาฏบุตรสิ้นชีวิต เกิดความแตกแยกในหมู่นิครนถ์ พระสารีบุตรถือเหตุการณ์นั้นเป็นตัวอย่าง ซึ่งให้ภิกษุสงฆ์เห็นความสำคัญในการรื้อยกรองธรรมวินัย ชักชวนพระสงฆ์ให้พร้อมใจกันทำสังคายนา และท่านได้ทำสังคายนาเป็นตัวอย่าง โดยแสดงสังคิตีสูตรไว้

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้ชีวิต ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดค้นหา มานะ ทิฎฐิเสียได้ ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกรู้ว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรโอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ มีพุทธพจน์ว่า

“ เราย่อมฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งอ่อนละมุนละไม และทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง ”

คนบางคน จะให้เขายอมได้ด้วยการที่ยอมให้เขารู้สึกว่าตัวเขามีเกียรติหรือเก่ง หรือได้สมใจก่อน ผู้สอนจับจุดได้ก็ใช้วิธีสนองความต้องการแล้วดึงเข้าสู่ที่หมายได้ตามประสงค์ เช่นคราวที่เวรัญชพรหมณ์บริภาษพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงรับสมอ้างตามคำบริภาษนั้นให้สมใจพรหมณ์ แล้วจึงค่อยชี้แจงแก้ไข ให้เขายอมรับตามพระองค์ภายหลัง

๙. การลงโทษและให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นแล้วว่า

“ พระผู้มีพระภาคทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้ โดยไม่ต้องใช้อาญา”

ซึ่งแสดงว่า การใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติพระองค์ก็ทรงแสดงไปตามเนื้อหารธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร อย่างที่ว่า

“ ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงขอรบบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้้อาหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมมิกถา” และว่า

“ ฟังรู้จักการยกยอ และการรุกราน ครั้นรู้แล้ว ไม่ฟังยกยอ ไม่ฟังรุกราน ฟังแสดงแต่ธรรมเท่านั้น ”

ข้อนี้ตีความไปได้ถึงว่า ไม่ใช่ทั้งวิธีลงโทษและให้รางวัล แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยก่อกองบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่นลง

บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งอยู่ในทัศนคติที่ถูกต้อง เช่น ทรงชมพระนันทกะ ชมพระนวกะรูปหนึ่ง ชมพระสุชาติ ชมพระลคุณภักทิตยยะ ชมพระวิสาขปัญจาตบุตร และดำหนิพระนันทะ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง คือ การลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทาง
ธรรม และทางวินัย

ในทางพระวินัย ถือว่ามีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้
พระพุทธเจ้าทรงตราไว้ โดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์ พร้อมทั้งมีบทกำหนดโทษไว้เสร็จ
เมื่อผู้ใดล่วงละเมิดก็เป็นการกระทำผิดต่อส่วนรวม ต้องไถ่ถอนความผิดของตน มิฉะนั้นจะเป็นผู้
ไม่เป็นที่ยอมรับของสงฆ์คือหมุ่คณะทั้งหมด

ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เหลื่อของจริง ๆ สอนไม่ได้ ก็กลายเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าและ
เพื่อนพรหมจารีทั้งปวงไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ควรจะว่ากล่าวสั่งสอน โดยวิธีนี้ ถือว่าเป็นการลงโทษอย่าง
รุนแรงที่สุด

พิจารณาจากพระพุทธคุณตอนต้นของข้อนี้ จะเห็นว่า การสอนโดยไม่ต้องลงโทษ
เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย

ในระดับสามัญ สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่า การลงโทษ ควรจะมีหรือไม่
แค่ไหน และอย่างไร แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อาญาโทษเลย ย่อมถือว่าเป็นผู้มี
ความสามารถในการสอนมากที่สุด

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมี
ลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการ
ประยุกต์ วิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป

อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจใน
แนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง

ในการประกาศพระศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าตลอดเวลา
และทรงแก้สำเร็จไปในรูปต่าง ๆ กัน ตัวอย่างเช่น :-

พราหมณ์คนหนึ่งในเมืองราชคฤห์ ตนไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา แต่ภรรยาเป็นผู้มี
ศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้า มักเปล่งอุทานว่า “ นโม ตสส ”

คราวหนึ่ง นางพราหมณ์ผู้ภรรยา ขณะนำอาหารมาให้สามี ก้าวพลาดลง จึงอุทานว่า
“ นโม ตสส ”

พราหมณ์สามีได้ยินก็ไม่พอใจ จึงว่า “ นางตัวร้ายนี้ชอบพูดสรรเสริญแต่ความดีของ
พระหัวโล้นองคั่นอยู่เรื่อย เคี้ยวเถอะ นั่งตัวดี ข้าจะไปปราบวาทะศาสดาของแก ”

นางพราหมณ์ตอบว่า “ แนะ พ่อพราหมณ์ จันมองไม่เห็นว่าจะมีใครในโลกไหน ๆ มาปราบวาทะของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ เออซิ พ่อพราหมณ์ จะไปก็เอา ไปแล้วก็จะรู้เอง ”

ฝ่ายพราหมณ์ ทั้งโอรชอยู่นั้น ก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ก็ทูลถามเป็นคำร้อยกรองว่า “ ฆ่าตัวอะไรเสียได้ จึงจะนอนเป็นสุข ฯลฯ ”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ ฆ่าความโกรธเสียได้ ก็จักนอนเป็นสุข ฯลฯ ” และทำให้พราหมณ์เลื่อมใสได้

กลวิธีและอุบายประกอบการสอน คือสิ่งที่ผู้ถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมจะต้องปรับใช้ให้ทันสมัย เพราะในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เข้ามาดึงดูดความสนใจของเยาวชนไป ผู้ถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมจะเปลี่ยนตาม เพราะการถ่ายทอดแบบปลูกฝังในลักษณะการสอนแบบต่อกันมา มักจะไม่ได้ผล ผู้ถ่ายทอดต้องใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยเช่น การให้เยาวชนได้ดู CD VCD หรือ DVD ที่เป็นเรื่องราวหลักพุทธจริยธรรม หรือ การนำเยาวชนไปชมสถานที่จริงในเรื่องราวต่างๆ ย่อมจะช่วยให้การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรม ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

๓.๒ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ เป็นทฤษฎีทางการสื่อสาร เพื่อให้ผู้ส่งสารได้เข้าใจในลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสาร เพื่อให้สามารถสื่อได้ผลตามต้องการ ในการวิจัยนี้ได้กำหนดหัวข้อเบื้องต้นที่ควรศึกษาคือ

๓.๒.๑ ความหมายของการโน้มน้าวใจ

๓.๒.๒ ทศนคติ ความเชื่อ กรอบอ้างอิง และการโน้มน้าวใจ

๓.๒.๑ ความหมายของการโน้มน้าวใจ

การโน้มน้าวใจมีคนให้ความหมายไว้หลายความหมายด้วยกัน พอจะสรุปได้ดังนี้ มิลเลอร์และเบอร์กูด (MILLER AND BURGOON) ได้ให้ความหมายของการโน้มน้าวใจว่า การโน้มน้าวใจใช้เมื่อผู้โน้มน้าวใจตั้งใจที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้ได้รับการโน้มน้าวใจเบรมเบ็คและฮาวเวล (BREMBECK AND HOWELL) ได้ให้คำจำกัดความว่า การโน้มน้าวใจหมายถึงความตั้งใจในการสื่อสารที่จะมีอิทธิพลเหนือทางเลือกไซมอนส์ (SIMONS) สรุปความหมายของการโน้มน้าวใจว่า หมายถึงการสื่อสารของมนุษย์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น โดยการเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยมหรือทัศนคติ กัทลิบและเซ็นเตอร์ได้เสนอความคิดเห็นว่า การโน้มน้าวใจทางด้าน

ประชาสัมพันธน์มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเปลี่ยนแปลง (CHANGE) ความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน หรือทำให้ความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกันนั้นสลายไป (NEUTRALIZE) เพื่อก่อเกิด (CRYSTALLIZE) ความคิดในทางที่เป็นประโยชน์ต่อเราหรือต่อหน่วยงานของเราหรือเพื่อรักษา (CONSERVE) ความคิดเห็นที่ได้อยู่แล้วนั้นให้คงอยู่ตลอดไป โดยสรุปกล่าวได้ว่าการโน้มน้าวใจมีลักษณะดังนี้

๑. ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ

๒. โดยปกติผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่งและผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ

๓. สิ่งที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการคือการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างหรือการดำรงไว้ซึ่งความคิดเห็น ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยอันอื่น ได้แก่ อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น^๕

การโน้มน้าวใจ คือ การที่ผู้ปกครองต้องมีอิทธิพลเหนือเยาวชนในปกครอง เพื่อให้สิ่งที่ถ่ายทอดลงไปนั้น ดูน่าเชื่อถือ เป็นจริง และเยาวชนผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตามที่ผู้ถ่ายทอดต้องการ องค์ประกอบขั้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจ

๑. มองจากภายนอกของผู้รับสาร องค์ประกอบในการโน้มน้าวใจมีอยู่ ๔ ประการคือ

๑.๑ ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนมีปัจจัยต่างๆ กันซึ่งทำให้มีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน อาทิ ความน่าเชื่อถือ อำนาจทางสังคม บทบาทในสังคม สัมพันธ์ภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากรอื่นๆ เช่น อายุ เพศ อาชีพ

๑.๒ ความแตกต่างภายในสาร สารแต่ละชิ้นจะมีความน่าโน้มน้าวใจแตกต่างกัน การพูดหรือการเขียนมีความโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในหัวข้อหรือเนื้อหาของสาร ลักษณะของการโน้มน้าวใจที่ใช้ การจัดเรียบเรียงสาร ข้อโต้แย้งที่ใช้ ภาษาตลอดจนลักษณะของช่วงทำนองลีลา

๑.๓ ความแตกต่างของสื่อ ความน่าโน้มน้าวใจของสารจะแตกต่างกันเมื่อเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเปรียบเทียบกับ การสื่อสารโดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

๑.๔ ความแตกต่างภายในสภาพการณ์ สภาพการณ์ที่มีบุคคลหนึ่ง บุคคล

^๕ อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๔๕, หน้า ๔-๕.

ใดหรือขาดบุคคลหนึ่งบุคคลใด ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยของผู้รับสารต่อสภาพการณ์หนึ่งๆ การมีตัวร้ายววกหรือลบในสภาพการณ์ เช่น การโน้มน้าวใจให้บริจาคเงินโดยมีสื่อมวลชนคอยถ่ายภาพรายล้อมอยู่อาจจะเป็นตัวร้ายววกในการโน้มน้าวใจก็เป็นได้

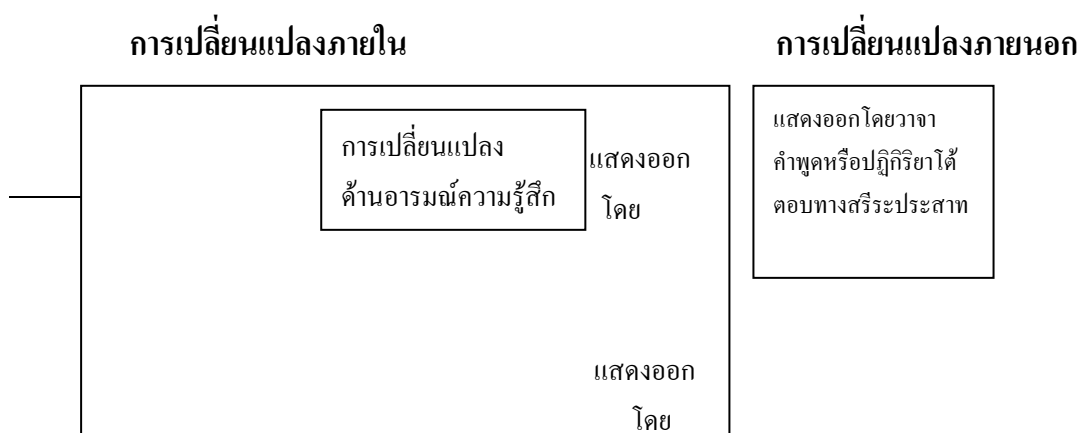
๒. สำหรับตัวผู้รับสารเอง การที่ผู้รับสารคนหนึ่งๆ จะมีความละเอียดอ่อน (SUSCEPTIBLE) ต่อการถูกโน้มน้าวใจเพียงใดอาจพิจารณาได้จาก

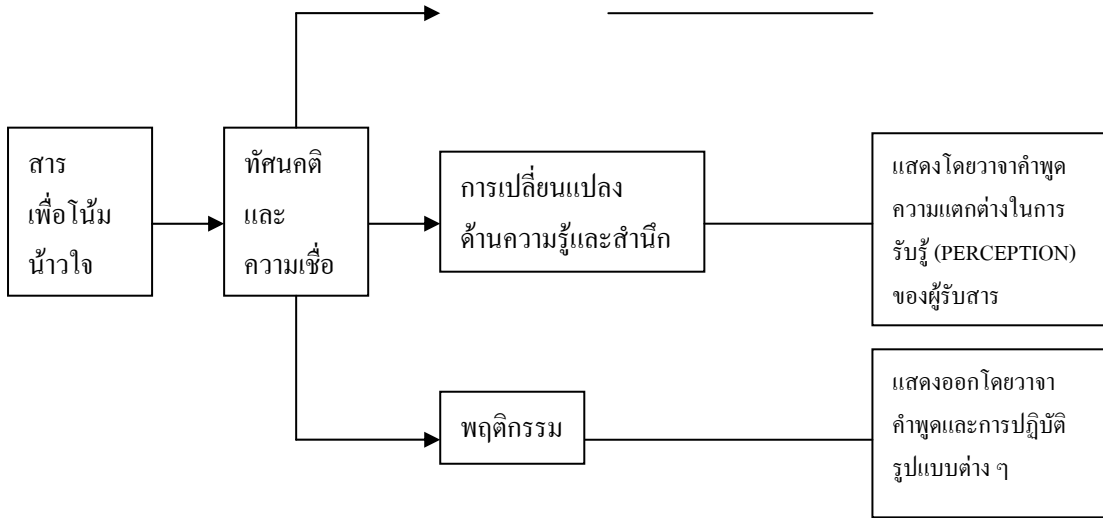
- ลักษณะของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ
- ทรรศนะ และทัศนคติ
- ความรู้ซึ่งผู้รับสารมีเกี่ยวกับสารนั้นๆ
- ลักษณะด้านอารมณ์
- ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่งๆ
- วิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สภาพการณ์หนึ่งๆ

๓.๒.๒ ทัศนคติ ความเชื่อ กรอบอ้างอิง และการโน้มน้าวใจ

เบื้องต้นเรากล่าวว่า การโน้มน้าวใจจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ ซึ่งสามารถจะสังเกตเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงความรู้ การรับรู้ ความรู้สึกและพฤติกรรม แต่การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้อาจจะไม่เกิดขึ้นฉับพลันทันที เช่น บุคคลไม่เคยคิดที่จะบวชเนกขัมมะ แต่หลังจากที่มีบุคคลที่บวชเนกขัมมะมาแล้วให้ฟังถึงผลที่ได้จากการบวช เขาอาจจะยังไม่อยากบวชแต่ทัศนคติที่มีต่อการบวชเนกขัมมะเป็นไปในทางบวกมากขึ้น และเมื่อได้ฟังวาตะที่มีประสิทธิภาพมากเข้าหลาย ๆ ชิ้น เขาอาจจะเต็มใจบวชเนกขัมมะสักวันหนึ่งก็ได้

โรเซนเบิร์กและโฮฟแลนด์กล่าวว่า ผลของการโน้มน้าวใจจะรวมทัศนคติและความเชื่อไว้ เมื่อมีการตอบสนอง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในตัวผู้รับสารจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้สึกและสำนึกการเปลี่ยนแปลงในด้านอารมณ์และความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมดังรูป

จากรูปแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ทัศนคติกับการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ซึ่งรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงภายนอกร่างกายซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่ละชนิดได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกและจิตสำนึก คำว่า COGNITIONS รวมความถึงความคิดรวบยอด (CONCEPT, AWARENESS) ความเชื่อที่เรามีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดคุณค่าที่เราให้ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือความเชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดและโลกทรรศน์รอบตัวเรา ปกติการเปลี่ยนแปลงในความรู้และจิตสำนึกแสดงออกให้เห็นได้ทางวาจาซึ่งผู้รับสารแสดงออกมาหลังจากได้ฟังสารที่โน้มน้าวใจแล้ว แต่การเปลี่ยนแปลงในความรู้ความคิดรวบยอดหรือโลกทรรศน์อาจจะไม่เกิดในทันทีแต่อาจจะเกิดเพราะไปได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นเกิดจากการพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงในการรับรู้อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน เราอาจจะเคยพบบุคคลซึ่งเราไม่ประทับใจเลยในบุคลิก เช่น แต่งตัวปอนๆ ผมยว แต่หลังจากการพูดที่ก่อปรด้วยเหตุผลน่าโน้มน้าวใจเราเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับตัวเขา หรือในทางกลับกัน เราอาจจะเคยพบผู้คนที่มิบุคลิกดีแต่หลังจากฟังวาตะของเขาแล้วเราอาจจะเปลี่ยนการรับรู้ของเราไปในทางลบก็ได้

เราอาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่า ผู้ส่งสารที่โน้มน้าวใจอาจจะไม่สามารถทำให้ผู้รับสารถึงขั้นลงมือปฏิบัติได้ แต่ผู้ส่งสารอาจทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนความรู้จิตสำนึก ความคิดรวบยอดหรือการรับรู้ได้ และการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าเมื่อผู้รับสารที่โน้มน้าวใจต่อไป

การเปลี่ยนแปลงอารมณ์และความรู้สึก คำว่า AFFECTION หมายถึง อารมณ์ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงอาจแสดงออกได้โดยการหัวเราะ ร้องไห้ ขนหัวลุก ตัวสะท้าน ฯลฯ ในการทดลองทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาจะมีเครื่องมือวัดความเปลี่ยนแปลงด้วยการวัดจังหวะเต้นของหัวใจ ความดันโลหิต วัดปฏิกิริยาตอบโต้ทางผิวหนังด้วยกระแสไฟฟ้า และการที่เหงื่อออก แต่การวัดการตอบโต้เช่นนี้ภายนอกห้องทดลองย่อมเป็นไปได้ยากผู้ส่งสารจำเป็นต้องฟังจากวาจาหรือสังเกตอาการปฏิกิริยาจากผู้รับสารด้วยตนเอง เช่น ผู้ฟังอาจตอบสนองว่า “ได้ยินนายกสมาคมกล่าวเกี่ยวกับการตั้งทุนอาหารกลางวันเพื่อเด็กยากจนแล้ว สงสารเด็กพวกนั้นจังเลย” การจัดทำโปสเตอร์เพื่อโน้มน้าวใจให้บริจาคเพื่อเด็กกำพร้าก็อาศัยหลักการโน้มน้าวใจเช่นกัน (มีข้อสังเกตอยู่ว่า เด็กที่เลือกมาเป็นแบบจะต้องไม่ใช่เด็กพิการน่าเกลียดน่ากลัวจนทำให้ความรู้สึกตอบสนองในทางลบว่า “เด็กคนนี้จะตายจะมีความสุขกว่ามีชีวิตอยู่” หรือจะต้องไม่ใช่เด็กที่หน้าตาทำทางหรือแต่งตัวสวยงามเกินไปจนเกิดความรู้สึกในตัวผู้บริจาคว่า “เด็กคนนี้ดูดีกว่าลูกฉันตั้งเยอะ เรื่องอะไรฉันจะต้องไปบริจาค”

การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ในที่นี้ให้คำจำกัดความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก เราอาจจะโน้มน้าวใจให้คนเห็นด้วยกับเราว่าบุหรี่และสุราเป็นสิ่งเสพติดควรหลีกเลี่ยง เปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้แต่ในการที่จะให้เขาหยุดเสพทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งยาก ในการที่จะสังเกตการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เราสังเกตได้ทั้งจากวาจาของผู้รับสารและการกระทำของเขา

การเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ชนิดดังกล่าวมาแล้วไม่สามารถจะแยกออกได้เป็นชนิด ๆ อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นคาบเกี่ยวกัน เป็นหน้าที่ของนักสื่อสารที่จะต้องวางแผนการรณรงค์อย่างรอบคอบเพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ

ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติ ความเชื่อกับความรู้หรือจิตสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรม (RELATIONSHIP BETWEEN ATTITUDE, BELIEF AND COGNITION, AFFECTION AND BEHAVIOR)

ถึงแม้เราจะไม่สามารถรับรู้เกี่ยวกับทัศนคติหรือความเชื่อได้ด้วยประสาททั้งห้าแต่เราก็สามารถเรียนรู้ได้ด้วยการทำข้อสรุปจากวาจาหรือพฤติกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สังเกตได้ นักจิตวิทยาได้นำแนวคิดนี้ไปวิเคราะห์ทัศนคติและความเชื่อ และมีความเห็นว่า ทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้ หรือจิตสำนึก (COGNITION) อารมณ์ความรู้สึก (AFFECTION) และพฤติกรรม (BEHAVIOR) ต่างก็สัมพันธ์กันไปในแนวเดียวกัน (POSITIVE RELATIONSHIP) อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ที่

เกิดขึ้นมิได้เกิดในลักษณะหนึ่งต่อหนึ่ง นั่นคือ ความชอบหนึ่งอย่างหรือความไม่ชอบหนึ่งอย่างจะนำไปสู่พฤติกรรมหนึ่งอย่าง ยกตัวอย่างเช่น ในการวิจัยของสหรัฐอเมริกา มีคนผิวขาวที่รังเกียจชนกลุ่มน้อยคือพวกผิวดำหรือพวกยิว เมื่อคนผิวขาวเหล่านี้ตอบแบบสอบถาม เขายังคงแสดงทัศนคติทางลบอยู่ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า เมื่อพวกเขาเจอพวกผิวดำหรือพวกยิว เขาจะเข้ากลุ่มรุมทำร้าย ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมา หรือเพื่อนของเราอาจจะมิบุตรเกินกว่าหนึ่งหรือสองคน ถึงแม้เขาจะมีทัศนคติทางบวกต่อการคุมกำเนิด ทัศนคติและความเชื่อของเราจะถูกควบคุมด้วยตัวแปรอื่น ๆ เช่น กฎหมาย คำตำหนิจากสังคม เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ทางจิตวิทยาอื่น ๆ ซึ่งสอดแทรกอยู่ระหว่างทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่แสดงออกมา

ทำไมเราต้องเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้หรือจิตสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรม คำตอบคือ ถ้าเราต้องการจะวัดความโน้มน้าวใจของสารเช่น การรณรงค์ให้ลดบุหรี เราไม่สามารถติดตามพฤติกรรมของผู้รับสารทุกคนได้ แต่เราสามารถให้ผู้ฟังตอบแบบสอบถามซึ่งแสดงทัศนคติ ความเชื่อซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงความรู้สึกหรือจิตสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมได้

จากคำอธิบายแสดงให้เห็นว่า การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจจะต้องทำปฏิกริยากับทัศนคติและความเชื่อเสียก่อนและส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และสำนึกอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรม เราจะมาดูว่า ความเชื่อและทัศนคติมาจากไหน และการเปลี่ยนแปลงจะกระทำได้อย่างไร

กระบวนการพื้นฐานในการเกิดและพัฒนาความเชื่อ

ความเชื่อ (BELIEF) เป็นความสัมพันธ์ (RELATIONSHIP) ที่เรามองระหว่างเหตุการณ์ สิ่งของ ผู้คน หรือลักษณะหนึ่งลักษณะใดของสิ่งแวดล้อม ในสถานการณ์เช่นนี้ เรากล่าวว่าเรามีความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ความเชื่อส่วนใหญ่เป็นผลผลิตจากประสบการณ์ของเราโดยตรงและเริ่มสร้างสมมาตั้งแต่แรกเกิด นั่นคือ เราเกิดความเชื่อเพราะเราใช้ หู ตา จมูก ลิ้น สัมผัส ความเชื่อที่เป็นรากฐานฝังลึกในจิตใญมนุษย์เป็นความเชื่อที่เราเชื่อในผัสสะของตนเอง ถ้าเมื่อไหร่ที่เราไม่เชื่อนักวิชาการกล่าวว่า มันอาจหมายความว่า เราเสียสติ นอกจากความเชื่อที่เกิดขึ้นเพราะเราได้รับรู้ด้วยประสาททั้งห้าแล้ว เรายังเชื่อเพราะเชื่อในผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเบื้องต้นก็คือ พ่อแม่ของเรานั้นเอง และขยายกว้างออกไปเป็นผู้อื่นจากความเชื่อที่เกิดจากประสาทรับรู้ทั้งห้าและจากความเชื่อในตัวผู้ทรงคุณวุฒิเราเริ่มสรุปโยง (GENERALIZE) และสร้างภาพเหมารวม (STEREOTYPE) เพื่อจะเชื่อในเรื่องอื่น ๆ ต่อไปที่เราไม่สามารถมีประสบการณ์ได้โดยตรง (DIRECT EXPERIENCE) หรือ

ที่เราไม่สามารถเก็บตัวอย่าง (SAMPLE) ของคน วัตถุ สิ่งของ สถาบัน เหตุการณ์ ฯลฯ ได้ทั้งหมด โดยการสรุปโยงและสร้างตัวแบบขึ้นเพื่อให้การดำรงชีวิตในโลกนี้ง่ายขึ้น ปกติเรามักจะขึ้นต้นด้วยคำพูดที่ว่า “ฉันเชื่อว่า.....” เช่น ฉันเชื่อว่าโลกกลม ฉันเชื่อว่าโรงเรียนนี้เป็นหนึ่งด้านการเรียนการสอน ฉันเชื่อว่าพ่อค้าที่ดีควรหวังกำไรแต่พอสมควรเพื่อการทำธุรกิจระยะยาว ประโยคทั้งสามเป็นความเชื่อทั้งสิ้น แต่เป็นความเชื่อที่แตกต่างกัน เราสามารถจำแนกความเชื่อได้ ๒ แบบ คือ

๑. แบบหนึ่งเป็นความเชื่อที่ผู้ส่งสารบรรยายเกี่ยวกับสิ่งรอบตัว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑.๑ “ฉันเชื่อว่าโลกกลม” เป็นความเชื่อแบบพรรณนา (DESCRIPTIVE BELIFE) ความเชื่อแบบนี้เราสามารถพิสูจน์ได้

๑.๒ “ฉันเชื่อว่าโรงเรียนนี้เป็นหนึ่งด้านการเรียนการสอน” เป็นความเชื่อแบบประเมิน (EVALUATIVE BELIFE) ความเชื่อแบบนี้แสดงค่านิยมของผู้พูดว่าสิ่งนี้ คนนี้ สถาบันนี้ดีหรือเลว

๑.๓ “ฉันเชื่อว่าพ่อค้าที่ดีควรหวังกำไรแต่พอสมควรเพื่อการทำธุรกิจระยะยาว” เป็นความเชื่อแบบมุ่งกฎเกณฑ์เป็นหลัก (PRESCRIPTIVE BELIEF) ความเชื่อแบบนี้เป็นความเชื่อที่แสดงว่าผู้พูดคิดว่าสิ่งใดควรเป็นเช่นไร คนหนึ่งคนใด ควรทำอะไร

๒. การจัดแบ่งความเชื่ออีกแบบหนึ่งคือ แบ่งตามความยากง่ายในการที่จะเปลี่ยนแปลงความเชื่อนั้นเมื่อผู้รับสารได้รับรู้สารที่มีความโน้มน้าวใจ ในกรณีเช่นนี้ความเชื่อจะแบ่งเป็น ๓ ระดับคือ ความเชื่อหลัก ความเชื่อในกฎระเบียบ ผู้ทรงคุณวุฒิ และความเชื่อผิวเผิน

๒.๑ ความเชื่อหลัก (CENTRAL OR PRIMITIVE BELIEF) เป็นความเชื่อที่รับรู้จากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ตัวอย่างของความเชื่อชนิดนี้ได้แก่ “โลกกลม” “น้ำหนักกว่าอากาศ” “ฉันเชื่อในสิ่งที่ตาเห็น หูได้ยิน” ความเชื่อชนิดนี้เปลี่ยนได้ยากมากหรือเปลี่ยนไม่ได้เลย เป็นความเชื่อที่ทุกคนเริ่มสร้างสมมาแต่เด็ก และเป็นแกนกลางของโครงสร้างความเชื่อของเราแต่ละคน ความเชื่อชนิดนี้บางทีเรียกว่า ความเชื่อดึกดำบรรพ์ (PRIMITIVE BELIEF) เรามีความเชื่อชนิดนี้อย่างแข็งแกร่งมากขึ้นทุกทีเมื่อเราเติบโตใหญ่ และประสบการณ์จะเป็นเครื่องช่วยพิสูจน์และกลั่นกรองความเชื่อเหล่านี้

๒.๒ ความเชื่อในผู้ทรงคุณวุฒิ (BELIEF ABOUT AUTHORITY) เด็กๆ เรียนรู้ว่าเขาสามารถวางใจผู้ใหญ่บางคนได้ ได้แก่ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ เราทราบดีว่าพระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นที่เชื่อถือ ในขณะที่คำพูดของนักการเมืองบางคนนั้น เราจะสงสัยอย่างมาก ความเชื่อของเราในตัวผู้ใหญ่หรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นความเชื่อที่เรายึดมั่นค่อนข้างแน่นหนา ความเชื่อนี้

อาจจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลาแต่การเปลี่ยนเป็นไปได้อีก ความเชื่อนี้ช่วยควบคุมพฤติกรรมของเราว่าเราจะฟังใครและเรานับถือใคร

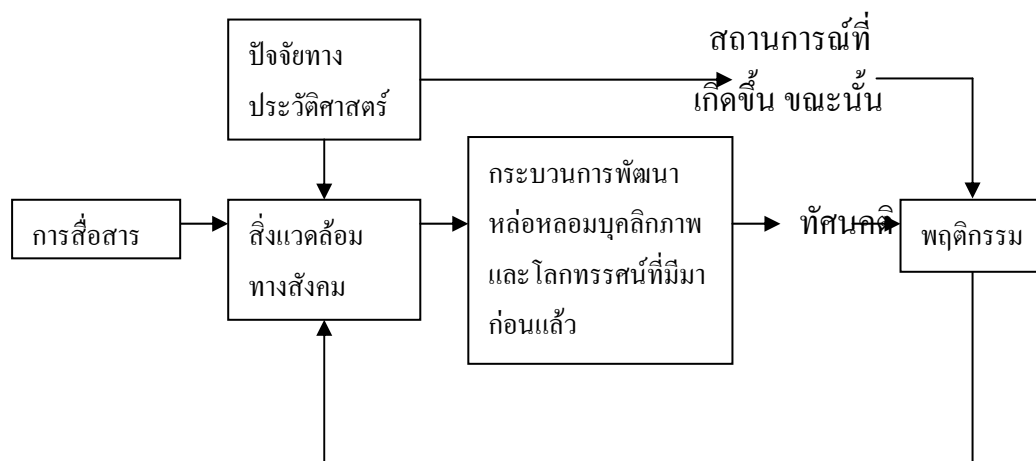
๒.๓ ความเชื่อผิวเผิน (PERIPHERAL BELIEFS) ตัวอย่างของความเชื่อชนิดนี้ได้แก่ “ผู้ชายชอบผู้หญิงผมยาว” “นักศึกษามหาวิทยาลัยประเทืองปัญญาเป็นนักศึกษาที่เก่งที่สุด” “ลูกชิ้นเป็นอาหารที่อร่อยที่สุด” สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๔ เสนอรายการข่าวน่าสนใจที่สุด” ความเชื่อผิวเผินแบ่งเป็น ๒ ประเภท ประเภทแรกมาจากความเชื่อหลักและความเชื่อดีคำบรรพ์ ดังนั้นคนบางคนอาจจะเชื่อว่า “การทำแท้งเป็นการกระทำที่ผิด” ความเชื่อนี้มาจากความเชื่อหลักที่ว่าชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งประเสริฐสุด ความเชื่ออีกประการหนึ่งมาจากประสบการณ์ซึ่งมิได้มีรากฐานที่ยังลึก เช่น สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๔ เสนอรายการข่าวน่าสนใจที่สุด ความเชื่อเช่นนี้เป็นเรื่องของรสนิยม ความเชื่อผิวเผินจะเปลี่ยนได้ค่อนข้างง่าย

กระบวนการพื้นฐานในการเกิดและพัฒนาความเชื่อ เป็นสิ่งที่ผู้ปกครองหรือผู้ถ่ายทอดต้องปลูกฝังมาแต่เด็ก ให้เชื่อในเรื่อง กรรมมีจริง การทำดีย่อมได้รับผลดี การทำชั่วต้องได้รับผลชั่ว และผู้ถ่ายทอดต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นว่าความเชื่อนั้นเป็นเรื่องจริง การปลูกฝังถ้ามากระทำตอนที่เยาวชนโตอาจไม่ได้ผล เพราะเยาวชนอาจจะไปซึมซับความเชื่อในทางที่ผิดมาก่อน ถ้าผู้ถ่ายทอดสามารถปลูกฝังความเชื่อลงไปตั้งแต่เด็ก เยาวชนก็จะยึดถือความเชื่อนั้นตลอดไป

กระบวนการพื้นฐานในการเกิดและพัฒนาทัศนคติ

ทัศนคติ เป็นความชอบหรือความไม่ชอบของแต่ละคน ในขณะที่ **ความเชื่อ** แสดงว่าเรามองสิ่งแวดล้อมเราอย่างไร แสดงสัมพันธ์ภาพระหว่างตัวเรากับเหตุการณ์ หรือบุคคลหรือสัมพันธ์ภาพระหว่างเหตุการณ์ และลักษณะเหตุการณ์ เช่น เราอาจจะพูดว่า “ฉันชอบรถฝรั่งเศส” นี่เป็นการแสดงทัศนคติ เราอาจแสดงความเชื่อด้วยการพูดว่า “ฉันเชื่อว่ารถฝรั่งเศสแข็งแกร่งกว่ารถญี่ปุ่น” ขอให้สังเกตว่าสิ่งที่พูดเป็นสิ่งที่สะท้อนทัศนคติและความเชื่อที่ซ่อนอยู่ภายในตัวเรา ทั้งทัศนคติและความเชื่อเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นไม่ได้ เป็นเพียงสภาพการรู้และจิตสำนึก ไม่สามารถเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น หรือสัมผัสได้ ทัศนคติและความเชื่อเป็นสะพานเชื่อมระหว่างพฤติกรรมและกระบวนการรับรู้และจิตสำนึกของเรา ถ้าจะพูดในเชิงวิชาการอาจกล่าวได้ว่า ทัศนคติ หมายถึง แนวโน้มของคน ๆ หนึ่ง ที่มีต่อสิ่งเร้าหรือเรื่องบางเรื่อง รวมถึงผลรวมของความรู้สึก อคติ ความกลัว ความคิด และความรู้สึกอื่น ๆ ที่มีต่อเรื่องต่างๆ และมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ (BELIEFS) ในเรื่องต่าง ๆ หรือโลกทรรศน์ที่ปลูกฝังอยู่ก่อนแล้ว (EVALUATIVE BELIEF) ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจึง

หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของความเชื่อหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในเรื่องความเชื่อบางประการซึ่งจะกลายเป็นทัศนคติต่อไป

จากแบบจำลองนี้ เราอธิบายได้ว่า

๑. ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ (HISTORICAL FACTORS) หมายถึง ลักษณะทางด้านชีวประวัติของแต่ละคน เช่น สถานที่เกิด สถานที่เจริญเติบโต สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาของคน ๆ นั้น ปทัสถาน (NORM) ทางสังคมที่คน ๆ นั้นสังกัดอยู่ บุคลิกภาพ เงื่อนไขทางการเมืองและทางด้านสังคม เหล่านี้เป็นสิ่งกำหนดลักษณะของคน ๆ หนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่การเกิดทัศนคติของคน ๆ นั้นได้

๒. สิ่งแวดล้อมทางสังคม (SOCIAL ENVIRONMENT) สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปหมายถึง ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกันและกัน อาทิ การสื่อสาร การโน้มน้าวใจ กลุ่มและปทัสถานของกลุ่ม สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ประสบการณ์ ตลอดจนปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวแล้วองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีบทบาทในการสร้างทัศนคติของแต่ละบุคคลทั้งสิ้น

๓. กระบวนการหล่อหลอมพัฒนาบุคลิกภาพและโลกทรรศน์ที่สั่งสมไว้ (PERSONALITY PROCESS AND PREDISPOSITIONS) เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานในการสร้างทัศนคติของแต่ละบุคคล สิ่งเหล่านี้ได้แก่ ความคิดความเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในสังคม การ

ปกป้องตัวเอง ลักษณะเฉพาะของแต่ละคน ความเชื่อ ความรู้ อารมณ์ และพฤติกรรม ทำให้ทัศนคติของแต่ละคนแตกต่างกันออกไป อนึ่ง ทัศนคติที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ นั้นยังเกิดจากการมองแบบสรุปเหมารวม (STEREOTYPE) ด้วย เช่น เรามีทัศนคติต่อชาวญี่ปุ่นว่ามีความรักชาติ ต่อชนชาติอื่นว่าเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ดังนี้ เป็นต้น

จากแบบจำลองของนิวซอมและซิกฟรีด เราอาจสรุปได้ว่า ปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางสังคม กระบวนการหล่อหลอมพัฒนาบุคลิกภาพและโลกทรรศน์ที่สั่งสมไว้เหล่านี้ เป็นพื้นฐานนำไปสู่การเกิดทัศนคติ ประจวบกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะใดขณะหนึ่ง คือ ทัศนคติและสถานการณ์จะนำไปสู่พฤติกรรมซึ่งเป็นผลจากสองตัวแปรนั้น

สรุปแล้วนักวิชาการเห็นว่าทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ คือ มิได้ติดตัวมาแต่กำเนิด แหล่งสำคัญที่ทำให้เกิดทัศนคติคือ

๑. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (MODELS) การเลียนแบบผู้อื่นทำให้เกิดทัศนคติขึ้นได้ เช่น การเลียนแบบพ่อแม่ ซึ่งเป็นแหล่งที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอย่างมาก เมื่อพ่อแม่แสดงท่าทีไม่ชอบสิ่งใด ลูกก็มักไม่ชอบสิ่งนั้นไปด้วย

๒. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (SPECIFIC EXPERIENCE) เมื่อบุคคลมีประสบการณ์เฉพาะอย่างต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางที่ดีหรือไม่ดี ก็จะทำให้เขาเกิดทัศนคติในเรื่องนั้น ๆ ไปตามทิศทางของประสบการณ์ที่เขาได้รับ

๓. ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน (INSTITUTIONAL FACTORS) ทัศนคติหลายอย่างเกิดขึ้นเนื่องจากความเกี่ยวข้องกับสถาบัน เช่น โรงเรียน ที่ทำงาน เป็นต้น

๔. การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (COMMUNICATION FROM OTHERS) การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นจะทำให้บุคคลเกิดทัศนคติจากการรับรู้ข่าวสารนั้นได้ เช่น เด็กที่เคยได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้ใหญ่ว่าทำอย่างนั้นไม่ดี อย่างนี้ไม่ดี ก็จะทำให้เด็กเกิดมีทัศนคติต่อการกระทำต่าง ๆ ตามที่ได้รับทราบมา

รอย แบล็ควู้ด (ROY BLACKWOOD) ได้อธิบายสรุปถึงแหล่งที่มาของทัศนคติว่าประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ ๆ คือ

- ประสบการณ์ ซึ่งถือว่าทำให้เราได้ข้อมูลด้วยตนเอง (FRIST-HAND) ซึ่งจะก่อตัวเป็นทัศนคติ
- การเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งข้อมูลเช่นกัน แต่ยังไม่ใช่เป็นประสบการณ์ด้วยตนเอง (SECOND-HAND)

- ความเชื่อ มีหลากหลายรูปแบบ ประเด็นสำคัญคือ ความยากง่ายในการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อมีระดับแตกต่างกันในความเชื่อแต่ละอย่าง

- ค่านิยม คือ หลักการของความประพฤติที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคมหนึ่ง ๆ หลักการนี้มาจากวิชาชีพและจริยธรรมของสังคมนั้น ๆ เช่น ค่านิยมหนึ่งของสังคมไทยคือหญิงสาวควรเป็นพรหมจารีก่อนสมรส

- ปทัสถาน คือ มาตรฐานซึ่งสังคมหนึ่ง ๆ ใช้เป็นแบบแผนในการปฏิบัติตน เช่น ปทัสถานของในเมืองใหญ่ ๆ ของสังคมไทยขณะนี้คือ ภรรยาไม่ได้เป็นแม่บ้านอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนอีกต่อไป หากแต่ต้องมีบทบาทเป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้กับครอบครัวด้วย ในประเทศไทย เราขัดแย้งกันด้านซ้ายมือ

โดยทั่วไป เรามักจะมีทัศนคติอย่างไม่หนักแน่นจริงจังจนกว่าเราจะได้มีประสบการณ์ที่ซ้ำ ๆ กันหลายครั้งจนก่อตัวเป็นทัศนคติขึ้นมา นอกจากนี้การก่อตัวของทัศนคตินี้ไม่จำเป็นต้องมาจากการมีประสบการณ์โดยตรงต่อคน สิ่งของ หรือสถาบันหนึ่งสถาบันใด แต่อาจมาจากการได้ฟังหรือได้อ่านเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ๆ เราอาจจะไม่ชอบรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่งโดยที่เราไม่รู้จักกับตัวเขา เราอาจจะชอบประเทศสวีเดนแลนด์ทั้งที่เราไม่เคยไปหรือเห็นด้วยด้วยตนเองเมื่อทัศนคติได้ก่อตัวขึ้นแล้ว ทัศนคติแบบนั้นก็จะป็นรากฐานในการกำหนดการรับรู้และสร้างทัศนคติใหม่ ๆ ของเราต่อไป ทัศนคติที่กำหนดการรับรู้ของเราเรียกว่า กรอบอ้างอิง และกรอบอ้างอิงนี้เป็นตัวชี้นำพฤติกรรมของเรา^๓

๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม (KAP)

ZIMBARDO และ LEIPPE ได้เสนอแผนภูมิแสดงระบบทัศนคติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบทัศนคติมีองค์ประกอบหลักๆ ๕ ประการซึ่งแสดงให้เห็นว่า เรามีปฏิกริยาตอบสนองต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างไร (SOCIAL OBJECTS) หรือแนวคิดหนึ่งแนวคิดใด (CONCEPTS) อย่างไร

๑.องค์ประกอบด้านความรู้ ความนึกคิด (COGNITIONS) เป็นส่วนที่เป็นความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ทั่วไปทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมีความรู้ หรือความคิดว่าสิ่งใดดีก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น หากมีความรู้มาก่อนว่าสิ่งใดไม่ดีก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น ในแผนภูมิแสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบด้านความรู้ความนึกคิดประกอบด้วยประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๗-๑๓.

ส่วนที่เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (KNOWLEDGE) ส่วนที่เป็นความเชื่อ และส่วนที่เป็นการประเมิน เหล่านี้คือความนึกคิดหรือการรับรู้ของเราทั้งสิ้น

๒. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (THE AFFECTIVE RESPONSES) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของคนนั้น เป็นลักษณะที่เป็นค่านิยมของแต่ละคน

๓. ความตั้งใจทางด้านพฤติกรรม (BEHAVIOR INTENTIONS) คือความตั้งใจที่จะแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือแนวคิดหนึ่งแนวคิดใด ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก ในการวิจัยเชิงประจักษ์ ถ้าเราวัดพฤติกรรมโดยตรงไม่ได้ เราอาจวัดความตั้งใจทางด้านพฤติกรรมได้

๔. พฤติกรรม (BEHAVIORS) คือการแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง แนวคิดหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบ ด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

๕. ทักษะคติ (ATTITUDE) คือความโน้มเอียงในการประเมินวัตถุ แนวคิด บุคคล สถาบัน ฯลฯ จะเห็นว่าในระบบทักษะคติ องค์ประกอบทั้งห้าส่วนล้วนสัมพันธ์กัน ไม่มีส่วนใดแยกอยู่เป็นอิสระได้ โดยสรุปแล้วลักษณะของทักษะคติ คือ

๑. ทักษะคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ของแต่ละคนมิใช่เป็นสิ่งที่คิดตัวมาแต่กำเนิด

๒. ทักษะคติเป็นสภาพทางจิตใจที่มีอิทธิพลต่อการคิดและการกระทำของบุคคลเป็นอันมาก

๓. ทักษะคติเป็นสภาพทางจิตใจที่มีความถาวรพอสมควรทั้งนี้เนื่องจากแต่ละบุคคลต่างก็ได้รับประสบการณ์ และผ่านการเรียนรู้มามาก อย่างไรก็ตามทักษะคติก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ อันเนื่องมาจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงทักษะคติขึ้นอยู่กับความรู้ คือถ้ามีความรู้ ความเข้าใจดี ทักษะคติก็จะเปลี่ยนแปลง และเมื่อทักษะคติเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้ง ๓ อย่างนี้มีความเชื่อมโยงต่อกัน ฉะนั้น ในการที่จะให้มีการยอมรับปฏิบัติในสิ่งใดต้องพยายามเปลี่ยนทักษะคติเสียก่อน โดยให้ความรู้

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรม

แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของ ๓ ตัวแปรคือ ความรู้ (KNOWLEDGE) ทักษะคติ (ATTITUDE) และการยอมรับปฏิบัติ (PRACTICE) บางครั้งเรียกว่า

แบบจำลอง KAP กระบวนการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจมองแบบจำลองนี้ว่าเป็นการให้ความรู้แก่ผู้รับสาร เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติอันจะนำไปสู่พฤติกรรมหรือการปฏิบัติในที่สุด

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้

ความรู้ (KNOWLEDGE) เป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ (ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยาด้วยเหตุนี้ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรรซึ่งสองคล้องกับสภาพจิตของตนเองความรู้จึงเป็นกระบวนการภายใน อย่างไรก็ตามความรู้ก็อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้ โดยนิยามความรู้ หมายถึง การได้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริง รูปแบบ วิธีการ กฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ สิ่งของ เหตุการณ์ หรือบุคคล ซึ่งได้จากการสังเกต ประสบการณ์หรือจากสื่อต่างๆ ประกอบกัน

ความรู้จึงเป็นความสามารถในการใช้ข้อเท็จจริง (FACTS) หรือความคิด (IDEA) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (INSIGHT) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์

ความรู้ทำให้ผู้เรียนได้รู้ถึงความสามารถในการจำและระลึกเหตุการณ์และประสบการณ์ที่เคยพบมาแล้ว แบ่งได้ดังนี้

- ก) ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหา
- ข) ความรู้เกี่ยวกับวิธีและการดำเนินการที่เกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด
- ค) ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมแนวความคิดและโครงสร้าง

การประเมินผลด้านความรู้ หมายถึง การประเมินการเปลี่ยนแปลงความรู้เดิมในเนื้อหาและทักษะในการใช้เนื้อหาความรู้ ตามที่นักวิชาการช็อบลูมและคณะ ได้แยกการประเมินระดับความรู้ไว้ ๖ ระดับดังนี้

๑.ระดับที่ระลึกได้ (RECALL) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติ กระบวนการและแบบแผนได้ ความสำเร็จในระดับนี้ คือ ความสามารถในการดึงข้อมูลจากความจำออกมาได้

๒.ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (COMPREHENSION) หมายถึง บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความเหล่านั้นได้ด้วยถ้อยคำของตนเอง สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมายแปลความและเปรียบเทียบความคิดอื่นๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้

๓. ระดับของการนำไปใช้ (APPLICATION) สามารถนำข้อเท็จจริงและความคิดที่เป็นนามธรรม (ABSTRACT) ไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม

๔.ระดับของการวิเคราะห์ (ANALYSIS) สามารถให้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกเป็นส่วน เป็นประเภท หรือการนำข้อมูลมาประกอบกันเพื่อการปฏิบัติของตนเอง

๕. ระดับของการสังเคราะห์ (SYNTHESIS) คือ การนำเอาข้อมูล แนวความคิดมาประกอบกัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์ (CREATIVE) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม

๖.ระดับของการประเมินผล (EVALUATION) คือ ความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อตั้งเกณฑ์ (CRITERIA) การรวบรวมผล และวัดข้อมูลตามมาตรฐาน เพื่อให้ตั้งข้อตัดสินถึงระดับของประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

อย่างไรก็ตาม การเกิดความรู้ไม่ว่าระดับใดก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์กับความรูสึกนึกคิดซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพจิตใจในบุคคลต่างกัน อันมีปัจจัยมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาและสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลทำให้บุคคลมีความคิด และแสดงออกตามความคิด ความรูสึกของตน^๔

แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์นั้น มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ ๓ ระดับ

๑.การเปลี่ยนแปลงความคิด สิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะมาจากข้อมูลข่าวสารใหม่ ซึ่งอาจมาจากสื่อมวลชนและบุคคลอื่น

๒.การเปลี่ยนแปลงความรูสึก การเปลี่ยนในระดับนี้จะมาจากประสบการณ์หรือความประทับใจ หรือสิ่งทำให้เกิดความสะเทือนใจ

๓.การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งไปมีผลต่อบุคคล ทำให้ต้องปรับพฤติกรรมเสียใหม่

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีส่วนเกี่ยวข้องกัน โดยตรง ถ้าความคิดความรูสึกและพฤติกรรมถูกกระทบในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติทั้งสิ้น นอกจากนี้องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสาร อาทิเช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสาร ลักษณะของข่าวสาร คุณสมบัติของช่องทางการสื่อสาร และคุณสมบัติของผู้รับสาร ล้วนแต่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้บุคคลต้องเผชิญปัญหา เหตุการณ์ต่างๆ มากมาย บางคนเปลี่ยนทัศนคติได้ง่าย แต่บางคนเปลี่ยนทัศนคติได้ยากเพราะทัศนคติของบุคคลเมื่อเกิดขึ้นแล้ว

^๔ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐-๑๑.

แม้จะคงทนพอสมควร แต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยการรับข่าวสารที่ทำให้เกิดการยอมรับในสิ่งใหม่ แต่จะต้องมีความสัมพันธ์ของบุคคลนั้นๆ

ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลนั้น มีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. การเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน หมายถึง ทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางบวกด้วย แต่ถ้าทัศนคติไปในทางลบก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางลบด้วย

๒. การเปลี่ยนแปลงไปคนละทาง หมายถึง การเปลี่ยนทัศนคติเดิมของบุคคลที่เปลี่ยนไปในทางบวกก็จะลดลงในทางลบ และถ้าเป็นไปในทางลบก็จะเป็นไปในทางตรงกันข้าม

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางเดียวกันจะเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า มั่นคงกว่า คงที่กว่า ทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปคนละทาง ซึ่งทัศนคติของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี วิธีหนึ่งคือการที่บุคคลได้รับข่าวสารต่างๆ ซึ่งข่าวสารนั้นอาจจะมาจากสื่อบุคคล สื่อกลุ่ม และสื่อมวลชนต่างๆ ข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับนี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติด้านความรู้ หรือการรับรู้ (COGNITIVE COMPONENT) และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติก็มีแนวโน้มทำให้ส่วนประกอบด้านอารมณ์ (AFFECTIVE COMPONENT) และส่วนประกอบทางพฤติกรรม (BEHAVIORAL COMPONENT) เปลี่ยนแปลงได้ด้วย ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า หากได้รับข่าวสารในระดับที่แตกต่างกันก็ย่อมทำให้มีทัศนคติ หรือแนวโน้มของพฤติกรรมมีความแตกต่างกันออกไป ด้วยซึ่งการเปลี่ยนแปลงส่วนมากไม่ได้มาจากจากการเปลี่ยนค่านิยม (VALUE) ของบุคคล แต่มาจากการเปลี่ยนแปลงการยอมรับข่าวสารซึ่งสัมพันธ์กับบุคคลนั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คือ “สื่อ”(MEDIA) ซึ่งอาจจะเป็นสื่อบุคคล หรือสื่อมวลชนซึ่งเป็นช่องทางในการส่ง “ข่าวสาร” (MESSAGE) ให้แก่ผู้รับข่าวสาร แต่อิทธิพลของ “ข่าวสาร” และ “สื่อ” จะมีมากหรือน้อยเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับข่าวสารและผู้รับสารว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ระหว่างข่าวสารกับความรู้และทัศนคติของผู้รับสาร ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงก็ได้

แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือการมีส่วนร่วม

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร กล่าวว่า พฤติกรรม คือ การกระทำหรือพฤติกรรมใดๆ ของคนเรา ส่วนใหญ่เป็นการแสดงออกของบุคคล โดยมีพื้นฐานที่มาจาก ความรู้ และทัศนคติของบุคคล การที่บุคคลมี พฤติกรรมแตกต่างกัน ก็เนื่องมาจาก การมีความรู้ และทัศนคติที่แตกต่างกัน เกิดขึ้นได้ก็เพราะความแตกต่างอันเนื่องมาจากการเปิดรับสื่อ และความแตกต่างในการแปลความสารที่ตนเองได้รับ จึงก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ต่างกัน อันมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล

การศึกษาถึงสาเหตุของพฤติกรรมของเรานั้น นักจิตวิทยาได้เห็นพ้องต้องกันว่าจิตลักษณะที่ทำนายพฤติกรรมได้แม่นยำที่สุด คือ ทศนคติของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมนั้น

การกระทำหรือพฤติกรรมใดๆ ของคนเราส่วนใหญ่ ตามปกติมักเกิดจากทศนคติของบุคคลนั้น ทศนคติจึงเป็นเสมือนเครื่องควบคุมการกระทำของบุคคลพฤติกรรมส่วนใหญ่ของคนถูกควบคุมด้วยทศนคติของเขา ถ้าเราต้องการพยากรณ์และควบคุมพฤติกรรมของคน เราต้องศึกษาเรื่อง “ทศนคติ” อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง

แนนซี ชวาร์ตซ์ (NANCY E. SCHWARTZ) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติในรูปแบบ ๔ ประการดังนี้

๑. ทศนคติเป็นตัวกลางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติ ดังนั้น ความรู้มีความสัมพันธ์กับทศนคติ และมีผลต่อการปฏิบัติ

๒. ความรู้และทศนคติมีความสัมพันธ์กัน และทำให้เกิดการปฏิบัติตามมา

๓. ความรู้และทศนคติต่างทำให้เกิดการปฏิบัติได้ โดยที่ความรู้และทศนคติไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กัน

๔. ความรู้มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร กล่าวว่า พฤติกรรม เป็นการแสดงออกของบุคคลโดยมีพื้นฐานมาจากความรู้และทศนคติแตกต่างกัน โดยทั่วไปการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวพฤติกรรมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกชนคนข้างเคียง ไปจนถึงระดับสังคม การโน้มน้าวพฤติกรรมในทุกระดับของการสื่อสารสังคม อาจผ่านสื่อโดยวิธีการดังนี้

๑. การปลุกเร้าอารมณ์ (EMOTIONAL AROUSAL) เพื่อให้เกิดความตื่นเต้นเร้าใจในการติดตามไม่ว่าด้วยภาพหรือเสียง เช่น บรรยากาศในการประกาศปฏิวัติรัฐประหาร สถานการณ์ที่น่าวิตกและน่าเป็นห่วงต่างๆ

๒. การแสดงความเอาใจเขามาใส่ใจเรา (EMPATHY) ด้วยการแสดงความอ่อนโยน เสียสละและความกรุณาปราณี ขอมแพ้เพื่อความเป็นพระชนะเป็นมารก็อาจโน้มน้าวใจผู้คนให้ยอมรับได้ เช่น คนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ก็เพราะเห็นผู้สมัครคนนั้นถูกโจมตีจากผู้สมัครคนอื่น ๆ

๓. การสร้างแบบอย่างขึ้นในใจ (INTERNALIZED NORMS) เป็นการสร้างมาตรฐานอย่างหนึ่งขึ้น เพื่อให้มาตรฐานนั้นปลุกศรัทธาและเป็นตัวอย่างแก่ผู้รับสารที่จะต้องปฏิบัติตาม

๔. การให้รางวัล (REWARD) เช่น การลด แลก แจก แถม ในการโฆษณาเพื่อเป็นการจูงใจให้เลิกซื้อสินค้าอื่น ๆ

และผลของการ โน้มน้าวใจด้วยวิธีการข้างต้น ก่อให้เกิดพฤติกรรมพื้นฐาน ๒ แบบคือ

๑. กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมใหม่ๆ หรือให้มีพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง (ACTIVATION)

๒. หยุดยั้งพฤติกรรมเก่า (DEACTIVATION)

ทั้งการกระตุ้นและการหยุดยั้ง เป็นพฤติกรรมพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมอื่นๆ ตามมา เช่น การตัดสินใจวินิจฉัยต่อประเด็นปัญหา การจัดหายุทธวิธีดำเนินงานและการสร้างพฤติกรรมเพื่อส่วนรวม

การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม (BEHAVIOR) เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถสังเกตได้ การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก แต่หากผู้ส่งสารสามารถทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงความรู้หรือการรับรู้ได้ การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าได้เมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจต่อไป

สรุปจากทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ในการที่บิดามารดา หรือผู้ปกครอง จะสอนให้เยาวชนมีพุทธจริยธรรมได้นั้น ต้องเริ่มต้นที่การโน้มน้าวใจ คือ การทำให้เยาวชนมีทัศนคติในทางบวกต่อ พุทธจริยธรรมเป็นเบื้องต้น เมื่อเยาวชนมีทัศนคติในทางบวกแล้ว การสอนหรือการปลูกฝังหลักจริยธรรมแก่เยาวชนย่อมเป็นไปได้ง่าย และเยาวชนจะมีการปรับเปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมในที่สุด

๓.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบการวิชาชีพชาวสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ มีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๓.๔.๑ พระมหาบุญเพชร ปุญญวิริโย (แก้วน้อย)^๕ ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาเห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญสำหรับฆราวาส ลักษณะครอบครัวที่

^๕ พระมหาบุญเพชร ปุญญวิริโย (แก้วน้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

ดีตามหลักพุทธศาสนา ได้แก่ ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีคุณลักษณะทางธรรมและปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง และผลการวิจัยยังเห็นว่า สถาบันครอบครัวต้องให้ความสำคัญแก่เด็กในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ ผู้ปกครองจะต้องให้การอบรมสั่งสอนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีงามโดยมีลักษณะสำคัญคือการปลูกฝังให้บุตรได้พัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ สติปัญญาอย่างครบถ้วน อีกทั้งต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เล็กจนเติบโตใหญ่

๓.๔.๒ พระมหาไฉน ประกอบผล^{๑๑} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดา:กรณีศึกษานักเรียนโรงเรียนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาได้วางหลักคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ตามสถานะของตน กับหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ หากชาวพุทธเข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้องจะทำให้เกิดความสุขกับตนเองและสังคม โดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติควรสอนหลักจริยธรรมว่าด้วยเรื่องกตัญญูกตเวทิตีให้กับเยาวชนให้มากขึ้น

๓.๔.๓ ร้อยตำรวจโท โอพาร เอี่ยมประภาส^{๑๒} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน จากการวิจัยพบว่า ความรู้สึกผูกพันต่อบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน กล่าวคือ เด็กและเยาวชนที่มีความผูกพันต่อบิดามารดามากจะมีการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนที่มีความผูกพันต่อบิดามารดาน้อยชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งต่อเด็กและเยาวชน ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในทุกลักษณะครอบครัว ในเรื่องอารมณ์ สติปัญญา ศิลธรรม ความมีน้ำใจ ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรเอาใจใส่ต่อความเป็นไปของเด็กและเยาวชนอยู่เสมอ ควรให้ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ สามารถแก้ปัญหาให้พวกเขาได้

๓.๔.๔ กฤษณา บุรณะพงศ์^{๑๓} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ผู้สูงอายุกับการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนในกรุงเทพฯ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีความสำนึกในคุณธรรมสูงและมีความพึงพอใจในการทำหน้าที่สืบทอดคุณธรรมแก่

^{๑๑} พระมหาไฉน ประกอบผล, “การศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดา:กรณีศึกษานักเรียน โรงเรียนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, ๒๕๕๔.

^{๑๒} ร้อยตำรวจโท โอพาร เอี่ยมประภาส, “ผู้สูงอายุกับการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนในกรุงเทพฯ”, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, (สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

^{๑๓} กฤษณา บุรณะพงศ์, “ผู้สูงอายุกับการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนในกรุงเทพฯ”, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

เยาวชน แสดงว่าผู้สูงอายุยังมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเมือง ส่วนความสำเร็จในบทบาทดังกล่าว จะต้องอาศัยในอีกหลายประการฉะนั้นสมาชิกในสังคมจึงควรสนับสนุนอย่างจริงจังให้ผู้สูงอายุมีโอกาสแสดงบทบาทดังกล่าวอย่างเหมาะสมในสังคมไทย

๓.๔.๕ นางสาว พจนานพร กนกแก้ว^{๑๓} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ปัจจัยทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็กโดยตรง โดยถ้าเด็กได้รับการอบรมทางวัฒนธรรมมากกว่า ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา จะทำเด็กมีบุคลิกภาพโดยรวมคือ เป็นคนมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จี๋สังสาร มีเมตตากรุณา เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้มีอำนาจ การวิจัยแสดงให้เห็นว่า การอบรมเด็กมีผลโดยตรงต่ออุปนิสัยเด็กในอนาคต

๓.๔.๖ นาง มานิตา สุขสำราญ^{๑๔} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสตร์วันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิฑฒาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติในครอบครัว ผลการวิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติในครอบครัวโดยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จะสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว โดยปรับให้มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความคิดเห็นตรงกัน ยอมรับซึ่งกันและกันไม่ขัดแย้ง เมื่อทำได้ดังนี้สมาชิกในครอบครัวจะมีความปรารถนาดีให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมและการดำรงชีวิต ดังนั้น หลักพุทธจริยธรรมเป็นหลักที่สำคัญมากสำหรับครอบครัว

^{๑๓} นางสาว พจนานพร กนกแก้ว, “ปัจจัยทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต(สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๘.

^{๑๔} นาง มานิตา สุขสำราญ, “การศึกษาพฤติกรรมผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสตร์วันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิฑฒาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติในครอบครัว”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเรื่องศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบัน
ครอบครัว: ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ มีการใช้
สัญลักษณ์และอักษรย่อทางสถิติในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมาย
ดังนี้

สัญลักษณ์และอักษรทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

n	หมายถึง	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
$\bar{X}$	หมายถึง	ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean)
S.D	หมายถึง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	หมายถึง	การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย
F	หมายถึง	การวิเคราะห์ความแปรปรวน
*	หมายถึง	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $\alpha = 0.05$
**	หมายถึง	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $\alpha = 0.01$

เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ ใช้เกณฑ์ดังนี้ (Best, ๑๕๗๓, p.๑๖๐)

ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
๑.๐๐ – ๑.๔๕	มีความสำคัญระดับน้อยที่สุด
๑.๕๐ – ๒.๔๕	มีความสำคัญระดับน้อย
๒.๕๐ – ๓.๔๕	มีความสำคัญระดับปานกลาง
๓.๕๐ – ๔.๔๕	มีความสำคัญระดับมาก
๔.๕๐ – ๕.๐๐	มีความสำคัญระดับมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวของผู้
ประกอบอาชีพทำสวนยาง แบ่งได้เป็น ๕ ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม
- ส่วนที่ ๒ การวิเคราะห์วิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว
- ส่วนที่ ๓ การวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว
- ส่วนที่ ๔ การวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับธรรมะ

ส่วนที่ ๕ การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

ส่วนที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ จำนวน และร้อยละของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามสมาชิกในครอบครัว

สมาชิกในครอบครัว	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
๓ คน	๒๐	๒๐.๐๐
๔-๕ คน	๕๒	๕๒.๐๐
มากกว่า ๖ คน	๒๘	๒๘.๐๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัว ๔-๕ คน จำนวน ๕๒ ครอบครัว ร้อยละ ๕๒.๐๐ รองลงมามีสมาชิกในครอบครัวมากกว่า ๖ คน จำนวน ๒๘ ครอบครัว ร้อยละ ๒๘.๐๐ และน้อยที่สุดมีสมาชิกในครอบครัว ๓ คน จำนวน ๒๐ ครอบครัว ร้อยละ ๒๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๒ จำนวน และร้อยละของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามระดับการศึกษา

การศึกษา	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	๓๓	๓๓.๐๐
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๒	๒๒.๐๐
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๒๘	๒๘.๐๐
ปริญญาตรี	๑๔	๑๔.๐๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๐๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ส่วนใหญ่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษา จำนวน ๓๓ ครอบครัว ร้อยละ ๓๓.๐๐ รองลงมาการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๒๘ ครอบครัว ร้อยละ ๒๘.๐๐ และน้อยที่สุด มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๓ ครอบครัว ร้อยละ ๓.๐๐

ตารางที่ ๔.๓ จำนวน และร้อยละของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามรายได้

รายได้	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๒๐	๒๐.๐๐
๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท	๔๓	๔๓.๐๐
๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ บาท	๒๒	๒๒.๐๐
๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐ บาท	๘	๘.๐๐
มากกว่า ๔๐,๐๐๑ บาท	๗	๗.๐๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ส่วนใหญ่มีรายได้ ๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๔๓ ครอบครัว ร้อยละ ๔๓.๐๐ รองลงมา มีรายได้ ๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๒๒ ครอบครัว ร้อยละ ๒๒.๐๐ และน้อยที่สุดมีรายได้มากกว่า ๔๐,๐๐๑ จำนวน ๗ ครอบครัว ร้อยละ ๗.๐๐

ส่วนที่ ๒ การวิเคราะห์วิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว

เป็นการวิเคราะห์วิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยใช้ค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับ วิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยรวม

การสอน	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑.วิธีการสอน	๓.๕๒	๐.๘๒๔	มาก
๒. กลอุบายและวิธีประกอบการสอน	๓.๔๐	๐.๖๕๕	ปานกลาง
รวม	๓.๔๖	๐.๖๓๓	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีวิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านวิธีการสอนอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๒) ด้านกลอุบายและวิธีประกอบการสอนอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับ วิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านวิธีการสอน

วิธีการสอน	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑.สอนแบบสนทนา คือ การคุยกันเรื่องธรรมะ	๓.๔๓	๐.๕๒๔	ปานกลาง
๒.สอนแบบบรรยาย คือ อธิบายธรรมะตามหัวข้อต่าง ๆ	๓.๒๗	๐.๑๗๑	ปานกลาง
๓.สอนแบบตอบปัญหา คือ สอนเมื่อบุตรหลานถามปัญหา	๓.๕๑	๐.๕๖๕	มาก
๔.สอนแบบวางกฎข้อบังคับคือ การห้ามกระทำเช่น ห้ามขโมยสิ่งของผู้อื่น ห้ามฆ่าสัตว์ เป็นต้น	๓.๘๕	๐.๐๖๓	มาก
รวม	๓.๕๒	๐.๘๒๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีวิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวโดยรวม อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สอนแบบวางกฎข้อบังคับคือ การห้ามกระทำ เช่น ห้ามขโมยสิ่งของผู้อื่น ห้ามฆ่าสัตว์ เป็นต้น (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๕) รองลงมาสอนแบบตอบปัญหา คือ สอนเมื่อบุตรหลานถามปัญหา (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับ วิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านกลอุบายและวิธีประกอบการสอน

กลอุบายและวิธีประกอบการสอน	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑.การเล่านิทานธรรมะให้บุตรหลานฟัง	๓.๓๔	๑.๐๘๕	ปานกลาง
๒.การสอนธรรมะด้วยข้ออุปมา เช่น หน้าผาไม่หวั่นเพราะแรงลมฉันใด คนยอมไม่หวั่นเพราะนิทานฉันนั้น	๓.๒๓	๐.๕๖๒	ปานกลาง
๓.ให้บุตรหลานดูหนังธรรมะ หรือ DVD ธรรมะต่าง ๆ	๒.๘๕	๑.๑๔๐	ปานกลาง
๔.การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง เช่น สอนว่าการดื่มสุราเป็นสิ่งไม่ดี โดยที่ท่านเองไม่ดื่มสุราเป็นตัวอย่าง	๓.๖๖	๐.๕๖๖	มาก
๕.การเล่นภาษา เล่นคำ เช่น ถ้ำบุตรหลานลบหลู่ผู้ใหญ่บอกว่า ระวังจี้กลากจะขึ้นหัว	๓.๒๓	๐.๕๕๒	ปานกลาง
๖.การสอนธรรมะให้เหมาะกับวัย เช่น สอนเด็กเล็กด้วยการเล่านิทาน สอนเด็กโตแบบอธิบาย	๓.๕๖	๐.๕๒๕	มาก
๗.การสอนตามจังหวะและโอกาส เช่น เมื่อเห็นข่าวคนเสพยาบ้า คลุ้มคลั่ง ก็สอนเรื่องโทษของยาเสพติด	๓.๗๔	๐.๕๑๗	มาก
๘.สอนแบบยึดหยุ่น คือ ห้ามเด็กฆ่าสัตว์ไม่ได้ ก็อนุญาตให้ฆ่าเฉพาะสัตว์ที่เป็นอาหารได้เท่านั้น เช่น ปลา เป็นต้น	๓.๖๕	๐.๕๕๒	มาก
๙.การลงโทษและให้รางวัล เช่น บุตรหลานทำดีก็ให้รางวัล เมื่อทำผิดก็มีการลงโทษ	๔.๘	๐.๕๖๕	ปานกลาง
๑๐.กลวิธีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ถ้าเด็กถามธรรมะที่ท่านตอบไม่ได้ ก็ชวนเด็กไปถามพระที่วัด ให้พระอธิบายให้ฟัง	๓.๒๑	๑.๒๐๕	ปานกลาง
รวม	๓.๔๐	๐.๖๕๕	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีวิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวด้านกลอุบายและวิธีประกอบการสอนโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดคือการสอนตามจังหวะและโอกาส เช่น เมื่อเห็นข่าวคนเสพยาบ้า คลุ้มคลั่ง ก็สอนเรื่องโทษของยาเสพติด (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๔) รองลงมา สอนแบบยึดหยุ่น คือ ห้ามเด็กฆ่าสัตว์ไม่ได้ ก็อนุญาตให้ฆ่าเฉพาะสัตว์ที่เป็นอาหารได้

เท่านั้น เช่น ปลา เป็นต้น (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๕) และการสอนธรรมให้เหมาะกับวัย เช่น สอนเด็กเล็กด้วยการเล่านิทาน สอนเด็กโตแบบอธิบาย (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๖)

ส่วนที่ ๓ การวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับ หลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยรวม

หลักธรรม	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑. หลักกตัญญู-กตเวทิต	๓.๑๗	๐.๖๒๑	ปานกลาง
๒. เบญจศีล-เบญจธรรม	๓.๒๓	๐.๖๑๒	ปานกลาง
๓. หลักอิทธิบาท ๔	๓.๒๒	๐.๕๘๔	ปานกลาง
๔. หลักทศ ๖	๓.๐๕	๐.๕๔๑	ปานกลาง
๕. หลักมิตรแท้-มิตรเทียม	๓.๑๔	๐.๗๐๐	ปานกลาง
รวม	๓.๑๖	๐.๔๙๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๗ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวโดยรวม และรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือหลักเบญจศีล-เบญจธรรม (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๓) รองลงมาหลักอิทธิบาท ๔ (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒) น้อยที่สุดคือหลักทศ ๖ (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๕)

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักกตัญญู-กตเวทิต

หลักกตัญญู-กตเวทิต	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑. สอนเรื่องการเป็นผู้ให้และผู้เสียสละแก่บุคคลอื่น	๒.๕๘	๐.๗๒๔	ปานกลาง
๒. สอนเรื่องการกตัญญู คือ รู้จักการตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีพระคุณ	๓.๓๗	๐.๗๒๐	ปานกลาง
รวม	๓.๑๗	๐.๖๒๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๘ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธรจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักกตัญญู-กตเวทียู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือสอนเรื่องการกตัญญู คือ รู้จักการตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีพระคุณ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๓) รองลงมาสอนเรื่องการเป็นผู้ให้และผู้เสียสละแก่บุคคลอื่น (ค่าเฉลี่ย ๒.๕๘)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักพุทธรจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักเบญจศีล-เบญจธรรม

หลักเบญจศีล-เบญจธรรม	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑.สอนเรื่องห้ามฆ่าสัตว์ – และสอนให้เป็นคนมีเมตตา กรุณาต่อสัตว์	๓.๑๓	๐.๗๔๗	ปานกลาง
๒.สอนเรื่องห้ามลักทรัพย์-และสอนให้เป็นคนมีความ ซื่อสัตย์สุจริต	๓.๔๐	๐.๖๘๒	ปานกลาง
๓.สอนเรื่องห้ามผิดลูกเมียผู้อื่น-และสอนให้รู้จัก สำรวมในกาม	๓.๐๓	๐.๕๐๒	ปานกลาง
๔.สอนเรื่องห้ามพูดโกหก-และสอนให้เป็นคนมีสัจจะ	๓.๓๕	๐.๗๓๐	ปานกลาง
๕.สอนเรื่องห้ามดื่มสุรา-สอนให้เป็นคนมีสติ	๓.๑๕	๐.๘๑๓	ปานกลาง
รวม	๓.๒๓	๐.๖๑๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธรจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักเบญจศีล-เบญจธรรม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือสอนเรื่องห้ามลักทรัพย์-และสอนให้เป็นคนมีความซื่อสัตย์สุจริต (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐) รองลงมาสอนเรื่องห้ามพูดโกหก-และสอนให้เป็นคนมีสัจจะ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๕) น้อยที่สุดคือ สอนเรื่องห้ามผิดลูกเมียผู้อื่น-และสอนให้รู้จักสำรวมในกาม (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๓)

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักกัทธิบาท ๔

หลักกัทธิบาท ๔	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑.สอนเรื่องความพอใจในงานที่ทำ	๓.๑๔	๐.๖๑๒	ปานกลาง
๒.สอนเรื่องให้มีความเพียร ขยันในงานที่ทำ	๓.๒๕	๐.๖๘๗	ปานกลาง
๓.สอนเรื่องให้มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ	๓.๒๓	๐.๗๕๐	ปานกลาง
๔.สอนเรื่องให้พิจารณาไตร่ตรองในการทำงานอย่างรอบคอบ	๓.๑๕	๐.๘๑๓	ปานกลาง
รวม	๓.๒๒	๐.๕๘๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๐ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักกัทธิบาท ๔ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สอนเรื่องให้มีความเพียร ขยันในงานที่ทำ (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๕) รองลงมาสอนเรื่องให้มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๓) น้อยที่สุดคือ สอนเรื่องให้พิจารณาไตร่ตรองในการทำงานอย่างรอบคอบ(ค่าเฉลี่ย ๓.๑๕)

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักหลักทศ ๖

หลักทศ ๖	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑.สอนเรื่องหน้าที่ของลูกที่ต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่	๓.๓๘	๐.๗๓๖	ปานกลาง
๒.สอนเรื่องหน้าที่ของลูกศิษย์ที่ต้องปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์	๓.๒๑	๐.๘๒๐	ปานกลาง
๓.สอนเรื่องหน้าที่ของสามีภรรยาที่ต้องปฏิบัติต่อกัน	๓.๐๖	๐.๘๗๔	ปานกลาง
๔.สอนเรื่องหน้าที่ของเพื่อนที่ต้องปฏิบัติต่อเพื่อน	๒.๕๖	๐.๘๔๐	ปานกลาง
๕.สอนเรื่องหน้าที่ของเจ้านายที่ต้องปฏิบัติต่อลูกจ้าง	๒.๘๘	๐.๕๐๒	ปานกลาง
๖.สอนเรื่องหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ต้องปฏิบัติต่อพระสงฆ์	๓.๐๐	๐.๘๘๘	ปานกลาง

๗. สอนเรื่องโทษของการดื่มสุรา	๓.๑๑	๐.๘๒๓	ปานกลาง
๘. สอนเรื่องโทษของการเล่นการพนัน	๓.๒๔	๐.๕๑๑	ปานกลาง
๙. สอนเรื่องโทษของการเที่ยวกลางคืน	๒.๕๔	๐.๘๓๕	ปานกลาง
๑๐. สอนเรื่องโทษของการดูการละเล่น	๒.๔๓	๐.๕๓๓	ปานกลาง
๑๑. สอนเรื่องโทษของการคบคนชั่วเป็นมิตร	๓.๒๑	๐.๘๒๐	ปานกลาง
๑๒. สอนเรื่องโทษของการเกียจคร้านทำงาน	๓.๑๘	๐.๘๓๓	ปานกลาง
รวม	๓.๐๕	๐.๕๔๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๑ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักทศ ๖ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือสอนเรื่องหน้าที่ของลูกที่ต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๘) รองลงมาสอนเรื่องโทษของการเล่นการพนัน (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๔) น้อยที่สุดคือสอนเรื่องโทษของการดูการละเล่น (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๓)

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านหลักมิตรแท้-มิตรเทียม

หลักมิตรแท้-มิตรเทียม	$\bar{X}$	S.D	ระดับการสอน
๑. สอนเรื่องเพื่อนที่ไม่ควรคบหา	๓.๐๕	๐.๗๕๓	ปานกลาง
๒. สอนเรื่องเพื่อนที่ควรคบหา	๓.๑๕	๐.๗๖๑	ปานกลาง
รวม	๓.๑๔	๐.๗๖๐	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๑๒ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักมิตรแท้-มิตรเทียม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สอนเรื่องเพื่อนที่ควรคบหา(ค่าเฉลี่ย ๓.๑๕) รองลงมาสอนเรื่อง เพื่อนที่ไม่ควรคบหา(ค่าเฉลี่ย ๓.๐๕)

ส่วนที่ ๔ การวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับธรรมะ

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับทัศนคติเกี่ยวกับธรรมะ

ทัศนคติ	$\bar{X}$	S.D	ระดับทัศนคติ
๑.ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว	๓.๔๔	๐.๖๐๘	ปานกลาง
๒.ศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ	๓.๒๘	๐.๖๘๓	ปานกลาง
๓.คนที่มีศีลธรรมจะ ประสบความสำเร็จในชีวิต	๓.๕๓	๐.๖๔๓	มาก
๔.ศีลธรรมเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ	๓.๓๖	๑.๐๕๕	ปานกลาง
๕. คนที่มีศีลธรรม ถึงไม่รวยก็มีความสุข	๓.๒๕	๐.๘๘๐	ปานกลาง
๖.การศึกษาศีลธรรม เป็นเรื่องเสียเวลา	๓.๔๕	๐.๕๕๗	ปานกลาง
๗.การเข้าวัดฟังธรรมเป็นเรื่องที่เซย์ ไม่ทันสมัย	๒.๗๖	๐.๗๓๖	ปานกลาง
๘.ศีลธรรม เป็นเรื่องของคนแก่	๒.๔๓	๐.๘๔๖	น้อย
๙.ธรรมจะช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้	๓.๒๕	๐.๗๘๓	ปานกลาง
๑๐.คนที่มีศีลธรรม เป็นคนน่าคบหา	๓.๒๕	๐.๗๓๐	ปานกลาง
รวม	๓.๔๐	๐.๔๓๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๓ ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีทัศนคติเกี่ยวกับธรรมะโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีทัศนคติอยู่ในระดับมาก ๑ รายการคือ คนที่มีศีลธรรมจะ ประสบความสำเร็จในชีวิต (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๓) และมีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือคิดว่าการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๔) รองลงมาคนที่ มีศีลธรรม เป็นคนน่าคบหา (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐)

ผลการวิเคราะห์การทดสอบสมมติฐาน

ส่วนที่ ๕ การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ในการทดสอบดังกล่าวนี้ ในกรณีที่มีมากกว่า ๒ กลุ่มทั้งสิ้น ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ซึ่งจะต้องใช้ F-test หรือ ANOVA และหาก

พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ จะต้องทดสอบดังกล่าวนี้ จะใช้วิธี LSD (Least Significant Difference) ซึ่งมีการทดสอบดังนี้

คำนวณค่า LSD เป็นรายคู่จากสูตรต่อไปนี้

$$\text{LSD} = t_{1-\alpha/2;n-k} \sqrt{MSE \left[\frac{1}{n_i} + \frac{1}{n_j} \right]}$$

โดยที่

$$n = \sum_{i=1}^k n_i$$

$$n_i \neq n_j$$

$$r = n - k$$

โดยที่ n_i และ n_j เป็นขนาดตัวอย่างในกลุ่มที่ i และ j ตามลำดับ ค่า t ได้จากการเปิดตามตารางทองศาแห่งความเป็นอิสระ (d.f.) ซึ่งคือ d.f. ของ MS_w

วิธีการทดสอบก็คือ เปรียบเทียบค่าของ LSD กับผลต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ หากค่าของผลต่างดังกล่าว มากกว่าหรือเท่ากับ LSD ก็แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างคู่หนึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการทดสอบต่าง ๆ จะเริ่มตั้งแต่ตารางที่ ๔.๑๔ เป็นต้นไป

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพันธุกรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตาม สมาชิกในครอบครัว

ปัจจัย	สมาชิก	n	$\bar{X}$	S.D.	F	Sig
๑.หลักกตัญญู-กตเวที	๓ คน	๒๐	๓.๑๘	๐.๕๕๑	๑.๘๘๖	๐.๑๕๓
	๔-๕ คน	๕๒	๓.๐๘	๐.๓๐๓		
	มากกว่า ๖ คน	๒๘	๓.๓๖	๐.๔๒๓		
	รวม	๑๐๐	๓.๑๘	๐.๖๒๑		
๒.หลักเบญจศีล-เบญจธรรม	๓ คน	๒๐	๓.๓๘	๐.๔๓๐	๑.๕๑๒	๐.๑๕๓
	๔-๕ คน	๕๒	๓.๑๒	๐.๖๕๕		
	มากกว่า ๖ คน	๒๘	๓.๓๓	๐.๕๒๖		
	รวม	๑๐๐	๓.๒๓	๐.๖๑๒		
๓.หลักอิทธิบาท ๔	๓ คน	๒๐	๓.๑๐	๐.๔๐๑	๑.๕๓๐	๐.๒๒๒
	๔-๕ คน	๕๒	๓.๑๘	๐.๖๕๕		
	มากกว่า ๖ คน	๒๘	๓.๓๘	๐.๕๒๕		
	รวม	๑๐๐	๓.๒๒	๐.๕๘๔		

ตารางที่ ๔.๑๔ (ต่อ)

ปัจจัย	สมาชิก	n	$\bar{X}$	S.D.	F	Sig
๔.หลักทศ ๖	๓ คน	๒๐	๓.๑๓	๐.๓๕๒		
	๔-๕ คน	๕๒	๓.๐๑	๐.๕๖๕		
	มากกว่า ๖ คน	๒๘	๓.๐๖	๐.๕๘๕		
	รวม	๑๐๐	๓.๐๕	๐.๕๔๑	๐.๖๒๕	๐.๕๓๘
๕.หลักมิตรแท้-มิตรเทียม	๓ คน	๒๐	๓.๒๘	๐.๕๒๕		
	๔-๕ คน	๕๒	๓.๐๓	๐.๓๑๔		
	มากกว่า ๖ คน	๒๘	๓.๑๘	๐.๓๘๔		
	รวม	๑๐๐	๓.๑๔	๐.๓๐๐	๐.๖๕๐	๐.๕๐๔
รวม	๓ คน	๒๐	๓.๒๒	๐.๓๐๐		
	๔-๕ คน	๕๒	๓.๐๕	๐.๕๓๓		
	มากกว่า ๖ คน	๒๘	๓.๒๖	๐.๔๒๖		
	รวม	๑๐๐	๓.๑๖	๐.๔๓๑	๑.๓๘๐	๐.๒๕๓

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงผลการเปรียบเทียบ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตาม สมาชิกในครอบครัวพบว่า การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากกว่า ๖ คน มีค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๖)

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามระดับการศึกษา

ปัจจัย	การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	F
๑. หลักกตัญญู-กตเวที	ประถมศึกษา	๓๓	๓.๑๕	๐.๕๓๓	
	มัธยมตอนต้น	๒๒	๓.๒๐	๐.๓๑๘	
	มัธยมตอนปลาย	๒๘	๓.๐๕	๐.๖๕๕	
	ปริญญาตรี	๑๔	๓.๒๕	๐.๕๑๐	
	สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๖๓	๐.๕๓๓	
	รวม	๑๐๐	๓.๑๘	๐.๖๒๑	๐.๖๓๐

ตารางที่ ๔.๑๕ (ต่อ)

ปัจจัย	การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	F
๒.หลักเบญจศีล-เบญจธรรม	ประถมศึกษา	๓๓	๓.๑๓	๐.๕๕๔	๐.๖๒ ๒
	มัธยมตอนต้น	๒๒	๓.๓๒	๐.๖๑๐	
	มัธยมตอนปลาย	๒๘	๓.๑๕	๐.๖๘๘	
	ปริญญาตรี	๑๔	๓.๓๓	๐.๖๔๐	
	สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๕๓	๐.๔๑๖	
	รวม	๑๐๐	๓.๒๓	๐.๖๑๒	
๓.หลักอิทธิบาท ๔	ประถมศึกษา	๓๓	๓.๐๕	๐.๔๗๕	๑.๓๐๘
	มัธยมตอนต้น	๒๒	๓.๒๒	๐.๕๔๒	
	มัธยมตอนปลาย	๒๘	๓.๓๐	๐.๖๘๒	
	ปริญญาตรี	๑๔	๓.๔๓	๐.๖๐๘	
	สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๓๓	๐.๗๖๔	
	รวม	๑๐๐	๓.๒๒	๐.๕๘๔	
๔.หลักทศ ๖	ประถมศึกษา	๓๓	๒.๕๒	๐.๔๑๔	๑.๕๕๑
	มัธยมตอนต้น	๒๒	๓.๑๕	๐.๔๖๗	
	มัธยมตอนปลาย	๒๘	๓.๐๐	๐.๖๖๑	
	ปริญญาตรี	๑๔	๓.๒๕	๐.๖๒๕	
	สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๔๒	๐.๓๓๕	
	รวม	๑๐๐	๓.๐๕	๐.๕๔๑	
๕.หลักมิตรแท้-มิตรเทียม	ประถมศึกษา	๓๓	๒.๕๗	๐.๖๗๒	๒.๒๐ ๔
	มัธยมตอนต้น	๒๒	๓.๑๖	๐.๖๗๕	
	มัธยมตอนปลาย	๒๘	๓.๐๗	๐.๗๒๘	
	ปริญญาตรี	๑๔	๓.๕๔	๐.๖๓๔	
	สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๖๗	๐.๕๗๗	
	รวม	๑๐๐	๓.๑๔	๐.๗๐๐	

ตารางที่ ๔.๑๕ (ต่อ)

ปัจจัย	การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	F
รวม	ประถมศึกษา	๓๓	๓.๐๔	๐.๓๒๔	
	มัธยมตอนต้น	๒๒	๓.๒๑	๐.๔๘๐	
	มัธยมตอนปลาย	๒๘	๓.๑๓	๐.๕๖๔	
	ปริญญาตรี	๑๔	๓.๓๖	๐.๕๑๒	
	สูงกว่าปริญญาตรี	๓	๓.๕๒	๐.๓๖๐	
	รวม	๑๐๐	๓.๑๖	๐.๔๗๑	๑.๖๕๖

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงผลการเปรียบเทียบ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตาม ระดับการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๒)

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธ

จริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ปัจจัย	รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	F	Sig
๑.หลักกตัญญู - กตเวที	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐	๒๐	๓.๒๘	๐.๖๑๗		
	๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐	๔๓	๓.๐๒	๐.๖๕๐		
	๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐	๒๒	๓.๑๔	๐.๔๕๒		
	๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐	๘	๓.๓๘	๐.๕๑๘		
	มากกว่า ๔๐,๐๐๑	๗	๓.๗๑	๐.๒๖๗		
	รวม	๑๐๐	๓.๑๘	๐.๖๒๑	๒.๔๕๖	๒.๔๕๖

ตารางที่ ๔.๑๖ (ต่อ)

ปัจจัย	รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	F	Sig
๒.หลักเบญจศีล - เบญจธรรม	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐	๒๐	๓.๓๑	๐.๔๖๑		
	๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐	๔๓	๓.๑๑	๐.๖๔๓		
	๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐	๒๒	๓.๒๗	๐.๕๕๐		
	๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐	๘	๓.๑๐	๐.๕๕๕		
	มากกว่า ๔๐.๐๐๑	๗	๓.๗๑	๐.๒๗๕		
	รวม	๑๐๐	๓.๒๓	๐.๖๑๒	๑.๗๕๔	๐.๑๔๕
๓.หลักอิทธิบาท ๔	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐	๒๐	๓.๒๖	๐.๕๑๐		
	๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐	๔๓	๓.๒๒	๐.๖๓๓		
	๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐	๒๒	๓.๑๖	๐.๖๓๔		
	๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐	๘	๓.๐๓	๐.๕๐๘		
	มากกว่า ๔๐.๐๐๑	๗	๓.๕๔	๐.๓๓๖		
	รวม	๑๐๐	๓.๒๒	๐.๕๘๔	๐.๘๐๐	๐.๕๒๘
๔.หลักทศ ๖	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐	๒๐	๓.๐๗	๐.๐๕๔		
	๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐	๔๓	๓.๐๐	๐.๐๕๘		
	๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐	๒๒	๒.๕๘	๐.๑๐๕		
	๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐	๘	๓.๑๒	๐.๑๓๘		
	มากกว่า ๔๐.๐๐๑	๗	๓.๕๒	๐.๐๕๕		
	รวม	๑๐๐	๓.๐๕	๐.๐๕๔	๑.๖๒๕	๐.๑๗๔
๕.หลักมิตรแท้- มิตรเทียม	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐	๒๐	๒.๕๓	๐.๖๕๔		
	๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐	๔๓	๓.๐๕	๐.๓๘๕		
	๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐	๒๒	๓.๑๘	๐.๕๘๘		
	๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐	๘	๓.๕๖	๐.๔๕๖		
	มากกว่า ๔๐.๐๐๑	๗	๓.๔๓	๐.๖๐๗		
	รวม	๑๐๐	๓.๑๔	๐.๗๐๐	๑.๖๐๓	๐.๑๘๐

ตารางที่ ๔.๑๖ (ต่อ)

ปัจจัย	รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	F	Sig
รวม	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐	๒๐	๓.๑๗	๐.๓๕๗	๑.๗๗๕	๐.๑๓๕
	๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐	๔๓	๓.๐๕	๐.๕๘๔		
	๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐	๒๒	๓.๑๕	๐.๓๒๘		
	๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐	๘	๓.๒๔	๐.๔๐๕		
	มากกว่า ๔๐,๐๐๑	๗	๓.๕๘	๐.๑๕๗		
	รวม	๑๐๐	๓.๑๖	๐.๔๗๑		

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงผลการเปรียบเทียบ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตาม รายได้เฉลี่ยต่อเดือนพบว่า การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า ๔๐,๐๐๑ บาท มีค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๘)

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง เป็นการวิจัยเชิงเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลจากครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำนวน ๑๐๐ ครอบครัว แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว F-test กรณีพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจะทำการตรวจสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ หรือระดับความเชื่อมั่น ๙๕% โดยใช้สูตรตามวิธี Least Significant Difference (LSD) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๑ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีดังนี้

- ๑) หลักกตัญญูกตเวที การทำให้เยาวชนเป็นคนที่รู้จักเป็นผู้ให้แก่ผู้อื่นก่อนและรู้จักตอบแทนเมื่อตนเป็นฝ่ายได้รับ
- ๒) หลักอิทธิบาท ๔ การทำให้เยาวชน ได้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การเรียน และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ในอนาคต
- ๓) หลักเบญจศีล-เบญจธรรม ทำให้เยาวชนรู้จักควบคุมความประพฤติของตนเองให้อยู่ในกรอบที่ถูกต้อง
- ๔) หลักอบายมุข ๖ ทำให้เยาวชนไม่เดินทางไปในทางเสื่อมทั้งหลาย และทำให้เยาวชนเป็นคนที่มีคุณภาพ ไม่มกมุ่นอบายต่างๆ
- ๕) หลักทิส ๖ ทำให้เยาวชนสามารถปฏิบัติตน กับคนรอบข้างได้อย่างถูกต้อง

๕.๒ วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีดังนี้

๕.๒.๑ วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมของพระพุทธเจ้า

ก. ด้านวิธีการสอน

๑. สอนแบบสนทนา การพูดคุยกันสนทนากันในเรื่องธรรมะ

๒. สอนแบบบรรยาย การอธิบายธรรมะไปตามหัวข้อต่างๆ

๓. สอนแบบตอบปัญหา การตอบปัญหา เมื่อบุตรหลานถามปัญหาทางด้านธรรม

๔. สอนแบบวางกฎข้อบังคับ การห้ามบุตรหลานกระทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม

ข. ด้านกลอุบายและวิธีประกอบการสอน

๑. การเล่านิทานธรรมให้บุตรหลานฟัง

๒. การสอนธรรมด้วยข้ออุปมาต่างๆ

๓. การสอนธรรมด้วยอุปกรณ์ คือให้บุตรหลานดูหนังธรรม ฟังเทปหรือ VCD

DVD ธรรมต่างๆ

๔. การสอนตนเองทำเป็นตัวอย่าง คือปฏิบัติตนให้เยาวชนดู

๖. การสอนโดยการเล่นภาษา เล่นคำ

๗. การสอนธรรมให้เหมาะกับวัย

๘. การสอนตามจังหวะและโอกาส

๙. การสอนแบบยืดหยุ่น คือ ห้ามแต่มีการอนุญาตในบางกรณี

๑๐. การสอนแบบการลงโทษและให้รางวัล คือทำดีก็ให้รางวัล ทำผิดก็ลงโทษ

๑๑. สอนแบบกลวิธีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

๕.๓ ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีดังนี้

๕.๓.๑ ลักษณะของครอบครัว ประกอบด้วยส่วนประกอบหลายอย่าง คือ ความรู้ของผู้นำครอบครัว รายได้ของครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

๕.๓.๒ ทศนคติ ความเชื่อ และการโน้มน้าวใจ เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการศึกษา วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง สรุปผลได้ดังนี้

ส่วนที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัว 4-5 คน จำนวน 52 ครอบครัว ร้อยละ 52.00 มีการศึกษาชั้นประถมศึกษา จำนวน 33 ครอบครัว ร้อยละ 33.00 มีรายได้ 10,001-20,000 บาท จำนวน 43 ครอบครัว ร้อยละ 43.00

ส่วนที่ ๒ การวิเคราะห์วิธีการหลักสอนพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง

เป็นการวิเคราะห์วิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชน ของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยใช้ค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านวิธีการสอนอยู่ในระดับมาก ด้านกลอุบายและวิธีประกอบการสอนอยู่ในระดับปานกลาง

๑. ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีวิธีการสอนหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวโดยรวม อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.52) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สอนแบบวางกฎข้อบังคับคือ การห้ามกระทำ เช่น ห้ามขโมยสิ่งของผู้อื่น ห้ามฆ่าสัตว์ เป็นต้น (ค่าเฉลี่ย 3.89) รองลงมาสอนแบบตอบปัญหา คือ สอนเมื่อบุตรหลานถามปัญหา (ค่าเฉลี่ย 3.51)

๒. ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีวิธีการสอนพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว ด้านกลอุบายและวิธีประกอบการสอนโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดคือการสอนตามจังหวะและโอกาส เช่น เมื่อเห็นข่าวคนเสพยาบ้า คลุ้มคลั่ง ก็สอนเรื่องโทษของยาเสพติด (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๔) รองลงมา สอนแบบยึดหยุ่น คือ ห้ามเด็กฆ่าสัตว์ไม่ได้ ก็อนุญาตให้ฆ่าเฉพาะสัตว์ที่เป็นอาหารได้เท่านั้น เช่น ปลา เป็นต้น (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๕) และการสอนธรรมะให้เหมาะกับวัย เช่น สอนเด็กเล็กด้วยการเล่านิทาน สอนเด็กโตแบบอธิบาย (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๖)

ส่วนที่ ๓ การวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว

ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว โดยรวม และรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนในครอบครัวมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ หลักเบญจศีล-เบญจธรรม (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๓) รองลงมาหลักอิทธิบาท ๔ (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒) น้อยที่สุดคือหลักทศ ๖ (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๕)

๑.ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัว ด้านหลักกัตถัญญ-กตเวทียู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือสอนเรื่องการกัตถัญญ คือ รู้จักการตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีพระคุณ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๗) รองลงมาสอนเรื่องการเป็นผู้ให้ผู้อื่นเสียสละแก่บุคคลอื่น (ค่าเฉลี่ย ๒.๕๘)

๒.ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักเบญจศีล-เบญจธรรม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือสอนเรื่องห้ามลักทรัพย์-และสอนให้เป็นคนมีความซื่อสัตย์สุจริต (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐) รองลงมาสอนเรื่องห้ามพูดโกหก-และสอนให้เป็นคนมีสัจจะ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๕)

๓.ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักอิทธิบาทอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สอนเรื่องให้มีความเพียร ขยันในงานที่ทำ (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๕) รองลงมาสอนเรื่องให้มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๓)

๔.ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักทศ ๖ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือสอนเรื่องหน้าที่ของลูกที่ต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๘) รองลงมาสอนเรื่องโทษของการเล่นการพนัน (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๔)

๕.ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีหลักพุทธจริยธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวด้านหลักมิตรแท้-มิตรเทียม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สอนเรื่องเพื่อนที่ควรคบหา(ค่าเฉลี่ย ๓.๑๕) รองลงมาสอนเรื่องเพื่อนที่ไม่ควรคบหา(ค่าเฉลี่ย ๓.๐๕)

ส่วนที่ 4 การวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับธรรม

ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีทัศนคติเกี่ยวกับธรรมะโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีทัศนคติอยู่ในระดับมาก ๑ รายการคือ คนที่มีศีลธรรมจะประสบความสำเร็จในชีวิต (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๓) และมีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือคิดว่า การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๔) รองลงมาคนที่มีศีลธรรม เป็นคนน่าคบหา (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐)

ส่วนที่ ๕ การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า สมาชิกในครอบครัวพบว่า ระดับการศึกษาและรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว โดยรวมและรายได้ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากกว่า ๖ คน มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า ๔๐,๐๐๑ บาท มีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนในครอบครัวมากที่สุด

อภิปรายผล

วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง อภิปรายผลได้ดังนี้

วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้านวิธีการสอน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า หลักการสอนแบบวางกฎข้อบังคับคือ การห้ามกระทำ เช่น ห้ามขโมยสิ่งของผู้อื่น ห้ามฆ่าสัตว์ เป็นต้น เป็นวิธีที่ใช้สอนมากที่สุด และการสอนแบบตอบปัญหา คือ สอนเมื่อบุตรหลานถามปัญหา เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ในเรื่องของการลักขโมยสิ่งของ และการฆ่าสัตว์เป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุดในการดำเนินชีวิตในสังคม สามารถหยิบยกมาเป็นการสอนให้แก่บุตรหลานได้ง่าย ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางมีการดำเนินชีวิตตามจริยธรรม อันดีงาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ที่กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ศีลธรรม กฎศีลธรรม และธรรมเนียม ประเพณีที่เกี่ยวกับความประพฤติ อันดีงามของสังคม เป็นข้อกำหนดกันไว้เป็นแนวหรือเป็นกรอบ ปฏิบัติสำหรับคนในสังคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เกิดความร่มเย็นเป็นสุข และเกิดความอบอุ่นความสบายใจไม่หวาดกลัว และ

การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ ในการสอนบุตรหลาน

วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางด้านกลอุบายและวิธีประกอบการสอนโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดคือการสอนตามจังหวะและโอกาส เช่น เมื่อเห็นข่าวคนเสพยาบ้า คลุ้มคลั่ง ก็สอนเรื่องโทษของยาเสพติด รองลงมา สอนแบบยึดหยุ่น คือ ห้ามเด็กฆ่าสัตว์ไม่ได้ก็อนุญาตให้ฆ่าเฉพาะสัตว์ที่เป็นอาหารได้เท่านั้น เช่น ปลา เป็นต้นซึ่งสอดคล้องกับการสอนโดยยึดหลักของศีล ๕ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตให้แก่บุคคลในครอบครัว เช่นการสอนไม่ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นจากปาณาติบาต คือการทำชีวิตของสัตว์ให้ตกลงไป การงดเว้นนั้น รวมถึงการงดเว้นจากการทำให้บาดเจ็บ การทรมานกรรม การนำสัตว์ไปผจญ การเบียดเบียน ประทุษร้ายคนและสัตว์ให้ได้รับความเดือดร้อน อันเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง การไม่เสพสุราหรือของมีนเมา และสอนเรื่องเสพสุราซึ่งมีองค์อยู่ ๓ ประการ คือ สิ่งนั้นเป็นเครื่องดองของเมา เรารู้ว่าเป็นเครื่องดองของเมาแล้วก็ตามเข้าไป สิ่งเหล่านี้เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เพราะตามปกติแล้วคนจะมีความประมาทอยู่เป็นอันมากแม้จะไม่ดื่มสุราก็ตาม เมื่อดื่มสุราเข้า การพูด การทำ ที่ขาดสติก็จะเพิ่มมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์หลักธรรมที่มีการสอนแก่เยาวชนในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ด้าน หลักกัตถัญญ-กตเวที เบญจศีล-เบญจธรรม หลักอิทธิบาท ๔ หลักทศ ๖ หลักมิตรแท้-มิตรเทียม ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางมีหลักธรรมะที่มีการสอนในครอบครัวมากที่สุดคือสอนหลักเบญจศีล-เบญจธรรม รองลงมาคือหลักอิทธิบาท ๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าการสอนด้านหลักกัตถัญญกตเวที มากที่สุดคือสอนเรื่องการกัตถัญญ คือ รู้จักการตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีพระคุณ การสอนในด้านหลักเบญจศีล-เบญจธรรมมากที่สุดคือสอนเรื่องห้ามลักทรัพย์และสอนให้เป็นคนมีความซื่อสัตย์สุจริต ด้านหลักอิทธิบาท ๔ สอนมากที่สุดคือสอนเรื่องให้มีความเพียร ขยันในงานที่ทำ ด้านหลักหลักทศ ๖ สอนมากที่สุดคือสอนเรื่องหน้าที่ของลูกที่ต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ ด้านหลักมิตรแท้-มิตรเทียม สอนเรื่องเพื่อนที่ควรคบหา จะเห็นได้ว่าหลักในการสอนบุตรหลานหรือบุคคลในครอบครัวเน้นในเรื่องของการครองตนตามหลักพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักธรรมที่เข้าใจง่ายและใกล้ตัว โดยแยกแยะระหว่างความดีและไม่ดี สอนโดยให้มีการคิดในสิ่งที่ควรจะทำว่าเหมาะสมหรือไม่ สอนให้มีความกัตถัญญกตเวที ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของผู้เป็นบุตรหลาน

ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับจำนวนสมาชิกในครอบครัว การศึกษา และรายได้ที่แตกต่างกัน มีวิธีถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมไม่แตกต่างกัน ซึ่งเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ในสังคมไทยที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธที่มีหลักปฏิบัติที่เหมือนกัน จึงทำให้กลุ่มตัวอย่าง ไม่ว่าจะมึระดับการศึกษา มีรายได้มากน้อยแตกต่างกันอย่างไร หรือมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวขนาด

ไหน เมื่อทุกคนมีการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาเหมือนกัน ดังนั้นแนวทางในการดำเนินชีวิต จึงไม่แตกต่างกัน ทุกคนทุกระดับ รายได้ การศึกษาย่อมรับรู้ในแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา เหมือนกัน อยู่ที่ว่าใครจะดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาได้มากน้อยเพียงใด และสามารถ นำไปสอนแก่บุคคลในครอบครัวได้อย่างไร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมของครอบครัวของผู้ประกอบ อาชีพทำสวนยาง ที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น มีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยพบว่าการสอนหลักจริยธรรมของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพ ชาวสวนยางเป็นการสอนในลักษณะการสืบทอดทางประเพณีวัฒนธรรม เพื่อเป็นการทำให้เยาวชน มีจริยธรรมมากขึ้น จึงควรมีการใช้จริยธรรมในการบังคับ เช่น ห้ามดื่มสุราในวันสำคัญทางศาสนา หรือมีนโยบายในด้านการให้รางวัล เช่น ให้รางวัลแก่ลูกกตัญญูในระดับชุมชน เป็นต้น

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ศึกษาศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบัน
ครอบครัว: ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำประมง

๒.๒ ศึกษาศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมกับขนาดของครอบครัว

๒.๓ ศึกษาศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมกับรายได้ของครอบครัว

๒.๔ ศึกษาศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมกับระดับการศึกษาของ
ผู้ปกครองของครอบครัว

๒.๕ ศึกษาศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมกับประเภทของสังคมรอบ
ข้าง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์

๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์, ๒๕๕๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กิติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๕ ราชบัณฑิต). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด

คำวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยวเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรรย์ ฐิตธมฺโม). กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ (ฉบับคัดลอก).

กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด , ๒๕๔๗.

ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชน.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฟออภัย จำกัด, ๒๕๔๕.

นิคม บุญมี. ครอบครัวสัมพันธ์ (ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร. คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสามมิตร , ๒๕๓๔.

บุญมี แทนแก้ว. จริยธรรมกับชีวิต. กรุงเทพมหานคร : หจก.ชนะการพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

..... .พุทธวิธีในการสอน .กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม,

๒๕๔๗.

พุทธทาส . พจนานุกรม. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

..... . ผู้ครองเรือน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา , ๒๕๓๕.

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์). **เบญจศีลเบญจธรรม อุดมชีวิตของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ต้นบุญ , ๒๕๓๗.

พระราชวรมุณี. **จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๐.

พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘). **หลักธรรมสำหรับพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นาน

มีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมื่อดุสิต, ๒๕๔๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **สังคมวิทยาครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สิน พันธุ์พินิจ. **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูนพับลิช

ซิง จำกัด, ๒๕๒๘.

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๔๒.

สมถวิล ธนวิทยาพน. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา จริยธรรมกับชีวิต**. กรุงเทพมหานคร

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

จันทระเกษม, ๒๕๓๗.

อรรธรณ ปิณฑน์โอวาท. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กฤษณา นุระพงษ์. “ผู้สูงอายุกับการจัดเวลาทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอด

คุณธรรมแก่เยาวชนในกรุงเทพฯ”. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏ**. สาขาสังคม

วิทยาและมนุษย์ วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาไฉน ประกอบผล. “การศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดา:

กรณีศึกษานักเรียน โรงเรียนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์**

มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พระมหาบุญเพียร ปุญญวิริโย (แก้วน้อย). “แนวคิดและวิธีการจัดเวลาทางสังคมในสถาบัน

ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต.บัณฑิต**

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พจนานพร กนกแก้ว. “ ปัจจัยทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู

เด็กในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต.สาขาสังคมวิทยาและ**

มนุษยวิทยา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๓๘.

มานิตา สุขสำราญ. “การศึกษาพฤติกรรมผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสตร์วันอาทิตย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์วิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติใน

ครอบครัว”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา**

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๘.

โอฬาร เอี่ยมประภาส. “ ผู้สูงอายุกับการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอด

คุณธรรมแก่เยาวชนในกรุงเทพฯ”. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต.สาขาสังคม**

วิทยาและมนุษยวิทยา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๔๑.

ภาคผนวก